

UNIVERZITA KARLOVA
KATOLICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA
Ústav dějin křesťanského umění

Kateřina Kopáčková

**Válka růží a její vliv v knižní malbě na
anglickém dvoře na přelomu
15. a 16. století**

Bakalářská práce

Vedoucí práce: PhDr. Markéta Jarošová, Ph.D.

Praha 2019

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 6. 5. 2019

Kateřina Kopáčková

Bibliografická citace

Válka růží a její vliv v knižní malbě na anglickém dvoře na přelomu 15 a 16. století [rukopis] : bakalářská práce / Kateřina Kopáčková; vedoucí práce: PhDr. Markéta Jarošová, Ph.D. – Praha, 2019 – 104 s.

Anotace

Cílem této bakalářské práce je vysvětlení politických příčin občanské války, takzvané války růží v Anglii v letech 1455–1487. Boj o trůn a nadvládu nad zemí mezi rodem Yorků a Lancasterů se odehrávala po celém území Anglie s podporou mnoha významných šlechtických rodin. Vyvrcholením této války bylo spojení rodů a nástup nové dynastie Tudorovců na anglický trůn.

Podstatná část práce se zabývá symbolem růže a jejím heraldickým promítnutím na anglických dvorech. V dochované knižní malbě od Charlese d'Orleans z roku 1483 a 1492–1500 vidíme heraldická zvířata rodů a symboliku s nimi spojenou. Můžeme zde pozorovat postupné spojení bílé yorkské a červené lancasterské růže, což je následek nástupu Tudorovců na anglický trůn. Knižní malbu s tematikou počátku tudorovského rodu můžeme vidět v kopii od Hugema de Lembourga z roku 1487, kde je vyobrazena královská svatba Jindřicha V. a Kateřiny z Valois. V monetech od Magistera Sampsona z roku 1516 je symbolický tudorovský keřový strom se skrytými symboly, které jsou v práci vysvětleny. V neposlední řadě je zde věnovaná pozornost zobrazování vybraných panovníků formou iniciál a menších knižních maleb.

Klíčová slova

Válka růží, 15. století, knižní malba, tudorovská růže, yorská růže, lancasterská růže

Abstract

The aim of this bachelor thesis is to explain the political causes of the civil war, the so-called royal war in England between 1455 and 1487. The struggle for the throne and domination over the land between the Yorks and Lancasters took place throughout England with the support of many notable aristocratic families. The culmination of this war is the union of generations and the arrival of the new Tudor dynasty on the English throne.

The main part deals with the symbol of the rose and its heraldic projection on the English courts. In the preserved book painting from Charles d'Orleans from 1483 and 1492–1500 we can see the heraldic animals of the genera and the symbolism associated with them. We can see the gradual joining of the white York and red Lancaster roses, resulting in the arrival of the Tudor. The painting of the beginning of the Tudor family can be seen in a copy from Hugo de Lembourg of 1487, which depicts the royal wedding of Henry V. and Catherine of Valois. In 1515 Magister Sampson's coins are symbolic Tudorian shrub tree with hidden symbols that are explained in the work. Last but not least, attention is paid to displaying selected monarchs in the form of initials and book paintings.

Keywords

War of the roses, 15th century, book painting, Tudor rose, white rose of York, red rose of Lancaster

Počet znaků (včetně mezer): 164 935

Na tomto místě bych chtěla poděkovat PhDr. Markétě Jarošové, Ph.D., za její
vstřícný přístup, cenné rady a ochotu, se kterou mou práci vedla.

Obrovský dík patří také mé rodině a přátelům, kteří mě nikdy nepřestali podporovat.

Obsah

Úvod.....	9
1. Zhodnocení literatury	10
1.1 Literatura historická	10
1.2 Literatura uměnovědná.....	12
2. Válka růží (1455–1487)	14
2.1. Původy konfliktu.....	14
2.2 Právo nástupnictví a spory Yorka se Somersetem.....	23
2.3 Průběh války	26
2.3.1 První část.....	26
2.3.2 Druhá část.....	31
2.3.3 Třetí část.....	36
3. Symbol růže	39
3.1 Heraldika	42
3.2 Yorská růže	44
3.2.1 Korunka Markéty z Yorku	45
3.3 Lancasterská růže	46
3.4 Tudorovská růže.....	47
4. Iluminované rukopisy	49
4.1 Anglická knižní malba ve 13. až 16. století.....	49
4.2 Králové před válkou růží.....	54
4.2.1 Eduard III.	54
4.2.2 Richard II. veden do Toweru	55
4.2.3 Wiltonský diptych	56
4.3 Yorkové v umění.....	59
4.3.1 Markéta z Yorku	59
4.4 Lancasterové v umění	62
4.4.1 Jindřich VI. a Markéta z Anjou.....	62
4.5 Tudorovci	64

4.5.1	Štítonoši	64
4.5.2	Svatba Jindřicha V. a Kateřiny z Valois	65
4.5.3	Tudorovský keřový strom	66
4.5.4	Rodinný portrét Tudorců.....	69
	Závěr.....	73
	Obrazová příloha	75
	Seznam vyobrazení.....	94
	Seznam literatury	97
	Internetové zdroje.....	104

Úvod

Předmětem této bakalářské práce je přiblížit dění v Anglii za občanských válek, které dostaly název Války růží podle heraldických znaků rodů Yorků a Lancasterů. Metodika práce se dělí na část historickou, která má za úkol podrobně a srozumitelně uvést čtenáře do problematiky nástupnictví Tudorovců na anglický trůn v 15. století a ikonografickou, kde uvádím příklady z knižní, deskové a nástěnné malby, která se týká anglických panovníků této éry.

V první polovině této práce jsem se snažila podchytit šlechtické a panovnické konflikty, které ovlivňovaly hospodářský a politický vývoj anglické země již před válkou. Války růží jsou souhrnem občanských bojů v letech 1455 až 1487, kdy se na trůně vystřídaly celkem tři rody a hned několik generací králů. Historická část práce vysvětluje jednání a strategické tahy panovníků Anglie, příslušníků anglického dvora, ale také vysoké šlechty a králů na západním kontinentě.

Druhá část práce se zabývá nejprve výkladem symbolu růže, která v anglické heraldice zastupuje dům Yorků, Lancasterů a Tudorovců. Jsou zde uváděny příklady děl jak deskového malířství, tak užitého umění, kde můžeme pozorovat reprezentaci rodu či panovníka pomocí růže.

Z iluminovaných rukopisů jsem vybrala příklady, které jsou zrcadlem první historické části práce. U iluminací se nejprve soustředím na formální analýzu a poté se pomocí skrytých symbolů a historických faktů snažím rozklíčovat význam díla. Ve vybraných případech známe i objednavatele nebo pro koho je iluminace tvořena, což je v určitých případech klíčové k rozpoznání osob na iluminaci nebo k důvodu zvolené výzdoby. Takovým příkladem je iluminace s Richardem II., který je veden do Toweru či svatba Jindřicha V. a Kateřiny z Valois, kde bychom jen stěží vyvodili ikonografický program tudorovských růží bez objednavatele a historické části.

V celé práci jsem se potýkala s nedostatkem české odborné literatury, a to především v části historické a poté při rozboru jednotlivých děl, kterým nebyla ze strany českých odborníků věnovaná pozornost. Celou svou práci jsem proto pojala jako určitou základní syntézu, která nejen mě, ale i jiným může v budoucnu sloužit jako počáteční zdroj pro další bádání v této oblasti.

1. Zhodnocení literatury

Jak již bylo zmíněno v úvodu, svou práci jsem rozdělila na dvě hlavní části – část historickou a uměleckou. Proto i v literatuře budu k těmto částem přistupovat odděleně.

1.1 Literatura historická

Část mé práce, která se zabývá Válkou růží a historií Anglie, která jsou pro pochopení námětů a jejich interpretaci nezbytné, vychází především z knih anglických autorů. Velmi přínosnou knihou pro mě byl český překlad od britského historika Robina Neillandse *Války růží*,¹ ve které chronologicky popisoval dění na bitevním poli a politické rozepře od konce 14. století až do konce válek. Zatímco *Dějiny Anglie*² od Andrého Mauroise se zabývají Vádkami růží v širším mezinárodním a dobovém kontextu. S dobovým, a především chronologickým přehledem mi velice pomohla kniha od Ronald Fritze a William Robinson, *Historical Dictionary of Late Medieval England, 1272–1485*,³ z které jsem mohla čerpat data historických událostí.

Důležitými publikacemi, z kterých jsem vycházela, a které se zabývají Vádkami růží, jsou knihy od historika středověku Michaela Hickse *The War of the Roses 1455–1487*⁴ z roku 2003 a poté doplněná a rozšířená kniha *The War of the Roses*⁵ z roku 2010. Zde se Hicks snaží co nejpodrobněji a nejsrozumitelněji předat čtenáři přehled dění při politické a vojenské nestabilitě státu. O tomto tématu pojednává také David Grummitt v knize *A Short History of the Wars of the Roses*,⁶ Alfred Rowse v *Bosworth Field & Wars of the Roses*⁷ či David Cook ve své knize *Lancastrians*

¹ NEILLANDS 1994.

² MAUROIS 1993.

³ FRITZE/ROBINSON 2002.

⁴ HICKS 2003.

⁵ HICKS 2010.

⁶ GRUMMITT 2013.

⁷ ROWSE 1966.

and Yorkists: The Wars of the Roses.⁸ Důležitou encyklopedií pro mě byla *Encyclopedia of the Wars of the Roses*⁹ od Johna Wagnera ve které stručně a přesto velmi přehledně představuje osoby a události celých válek.

Významným a velice přínosným dílem jsou knihy od historika Anthonyho Jamese Pollarda, který se v knize *The Wars of the Roses*¹⁰ pokusil o vysvětlení příčin a následků politického dění v zemi. Pollard se také podrobněji zabýval životem a činy hraběte Warwicka v díle *Warwick the Kingmaker: Politics, Power and Fame During the War of the Roses*.¹¹

Nepřímou cestou se válkami v monografiích zabýval také Charles Ross, který napsal publikaci *Edward IV.*¹² a *Richard III.*¹³ Monografickou cestou, která zaznamenává rozbroje v zemi, se vydal také David Baldwin v knize *Richard III.*,¹⁴ Nigel Saul v *The Three Richards: Richard I, Richard II and Richard III.*¹⁵ a Bryan Bevan, který zasvětil knihu dlouhé a komplikované vládě Jindřicha IV. v publikaci *Henry IV.*¹⁶

Nesmím zde opomenout výtisk od Helen Castor *Blood & Roses, The Paston family and the War of the Roses*,¹⁷ která na probíhající války a politické dění nahlíží srze dochované dopisy rodiny Paston.¹⁸

Po ukončení sporů o nástupnictví na trůn se k moci dostávají Tudorovci, kterým se věnovala Jane Bingham v *The Tudors: Kings and Queens of England's Golden Age*¹⁹ a Susan Doran v *Tudor England and Its Neighbours*,²⁰ *The Tudor chronicles*²¹

⁸ COOK 2014.

⁹ WAGNER 2001.

¹⁰ POLLARD 1995.

¹¹ POLLARD 1995.

¹² ROSS 1974.

¹³ ROSS 1981.

¹⁴ BALDWIN 2012.

¹⁵ SAUL 2005.

¹⁶ BEVAN 1994.

¹⁷ CASTOR 2004.

¹⁸ Pastonské rodinné dopisy patří k nejstarší dochované rodinné korespondenci v angličtině. Píší o politice, obchodování a lásce mezi šlechtickými rody.

¹⁹ BINGHAM 2012.

²⁰ DORAN 2005.

²¹ DORAN 2008.

a v *England and Europe in the Sixteenth Century*²² zmiňovala vládu Tudorovců v kontinentálním měřítku.

Ačkoli se v posledních padesáti letech zabývalo mnoho historiků érou 15. století v Anglii, do jisté míry zůstane tato doba tmavým a tajemným stoletím v anglické historii, kdy se lidé museli vypořádat s nemocemi, vraždami svých několika králů v občanské válce a s prohrou ve Stoleté válce.

1.2 Literatura uměnovědná

V heraldickém počínání velmi vděčím publikacím Milana Bubna *Heraldika*²³ a *Encyklopedie heraldiky*,²⁴ ze kterých jsem dokázala čerpat informace i pro anglické prostředí. Nesmím zde opomenout ani publikace Karla Schwarzenberga, Viktora Palivce a Václava Rytíře, díky kterým jsem dokázala ucelit vybrané kapitoly. Ze zahraničních historiků jsem použila knihy Stephena Slatera *The Complete Book of Heraldry. An international history of heraldry and its contemporary uses*,²⁵ *The Illustrated Book Of Heraldry*²⁶ a Archibalda Barringtona *Lectures on Heraldry, in which the principles of the science are familiarly explained, and its application shewn to the study of history and architecture, etc.*²⁷ Kteří se podrobněji zabývají problematikou anglických znaků a štítů v době anglické občanské války.

V rámci zpracování symboliky, která se nese v průběhu druhé poloviny práce, zde musím zmínit *Dictionary of Symbolism*²⁸ od Hanse Biedermanna a *Slovník symbolů*²⁹ od Manfreda Lurkera. V těchto knihách jsem našla nejen informace k symbolům růže, ale především jsem z nich dokázala čerpat na rozluštění ikonografických programů rukopisů.

Jelikož o středověké anglické knižní malbě mnoho nevíme, informace jsem pro tuto část práce čerpala ze zmínek, které se nacházejí v primárně jinak obsahově

²² DORAN 1998.

²³ BUBEN 1986.

²⁴ BUBEN 1997.

²⁵ SLATER 2004.

²⁶ SLATER 2006.

²⁷ BARRINGTON 1844.

²⁸ BIEDERMANN 1992.

²⁹ LURKER 2005.

zaměřených knihách. Snažila jsem se z naší dostupné literatury tedy sestavit přehled o anglickém vývoji knižní malby. České literatury zabývající se iluminovanými rukopisy je dostatek, ovšem nastává zde problematika, že se zabývají především českou knižní malbou. Ve své práci jsem proto použila poznatky o anglické knižní malbě z knihy *Krásy českých iluminovaných rukopisů*³⁰ a *České iluminované rukopisy 13.–16. století*.³¹ K přehledu v celkovém vývoji mi velmi dopomohly články od Viktora Kubíka *Studie k umělecko historické terminologii středověké knižní malby. (Úvodní poznámky a základní typy akantu)*³² a *Poznámky k „českým typům akantů“ (Studie k umělecko historické terminologii středověké knižní malby 2)*.³³

Negativně však musím zhodnotit literaturu na dochovanou anglickou knižní malbu a její ikonografii. Literatura k vybraným dílům a jejím ikonografickým programům iluminací z 15. až 16. století není v podstatě žádná. K uměleckým dílům, které mám ve své práci, není mnoho publikovaných knih. Mezi takové ale patří kniha od Margaret Galway *The Wilton Diptych: A Postscript*³⁴ a Diliana Gordona *The Wilton diptych*.³⁵ Okrajově se pak literatura *Henry VIII in Twenty-First Century Popular Culture*³⁶ a *Politics and Poetry in the Fifteenth Century*³⁷ dotýká díla od Hanse Holbeina vytvořeného pro Jindřicha VIII.

³⁰ BRODSKÝ 2012.

³¹ KRÁSA 1990.

³² KUBÍK 2007–2008.

³³ KUBÍK 2010.

³⁴ GALWAY 1950.

³⁵ GORDON 2015.

³⁶ TAKORS 2017.

³⁷ SCATTERGOOD 1971.

2. Válka růží (1455–1487)

Příčiny a důsledky anglické občanské války

Války růží se odehrály v několika epizodách na území Anglie, Walesu a také Irska, části Francie a Skotska.³⁸ Boje přerušovaně trvaly od 22. května roku 1455 až do 16. června roku 1485. V tomto období převládala krvavá série občanských válek o kontrolu nad anglickým trůnem. Tento konflikt byl mezi dvěma královskými rody neúprosný. Obě královské rodiny přitom byly větvemi ze starého rodu Plantagenetů³⁹ neboli Angevinsů. Tato starobylá královská dynastie vládla na anglickém území již od roku 1154 pod rukou krále Jindřicha II. Plantageneta,⁴⁰ který byl synem zakladatele⁴¹ Gottfrieda V. a Mathildy Anglické.⁴² Plantageneti vládli nejen anglické říši, ale také v království jeruzalemskému, Normandii, Gaskoňsku a Guyenne. Tato území však postupem času ztratili.

2.1 Původy konfliktu

Příčiny válek růží jsou zakořeněny již v poslední čtvrtině 14. století, necelých 78 let před prvním bojem. V roce 1377 umřel anglický panovník Eduard III.⁴³ Jeho prvorozený syn Eduard Woodstock, takzvaný Černý princ, byl velmi úspěšným velitelem během probíhající Stoleté války.⁴⁴ Jeho rytířství si cenili všichni včetně jeho otce, s kterým vedl nově založený rytířský podvazkový řád.⁴⁵ Bohužel Černý

³⁸ GOODMAN 1981, 1.

³⁹ Název rodu je odvozen od rostliny *planta genista*. Tuto rostlinku údajně nosil anglický král Jindřich II., syn zakladatele Geoffroye V. z Anjou a Matyldy Anglické. Zároveň byli Plantageneti prvním královským rodem na anglické půdě, který měl po heraldické stránce svého zbrojnoše. In: POHANKA 2013, 239.

⁴⁰ Koruna v letech 1154–1399 přecházela bez větších komplikací z otce na syna či mezi bratry. In: WAGNER 2001, 206; HICKS 2010, 41.

⁴¹ OTTŮV SLOVNÍK NAUČNÝ 1902, 841.

⁴² Geoffroy V. z Anjou zvaný Sličný byl nejstarším synem Fulka V. z Anjou a Ermengardy z Maine. Jako mladý chlapec se oženil se starší Mathildou Anglickou, dcerou anglického krále Jindřicha I. Díky tomuto domluvenému sňatku nastal mír mezi Anglií a Anjou.

⁴³ FRITZE/ROBINSON 2002, 602.

⁴⁴ WAGNER 2006, 116.

⁴⁵ MAUROIS 1993, 142.

princ zemřel ještě dříve než jeho otec, tudíž se zákonným dědicem anglického trůnu stal jeho syn Richard z Bordeaux, vnuk Eduarda III.⁴⁶

Richardovi z Bordeaux, který byl korunován jako anglický král Richard II., bylo v době nástupu na trůn pouhých 10let.⁴⁷ Z tohoto důvodu vládla v průběhu nastávajících let rada šlechticů a parlament,⁴⁸ dokud nedosáhl své dospělosti. Jakmile svůj trůn naplno převzal, byl nucen čelit potížím v zemi. Ekonomická nestálost, způsobená černým morem (1348 na území Anglie,⁴⁹ 1347–1351 v Evropě) a anglickým povstáním,⁵⁰ nevyňášela šlechtě dostatečný obnos jako před desetiletím. Několik mocných aristokratických rodů se snažilo získat větší moc.⁵¹ Toto si uvědomoval již Eduard III., který během svého života domluvil sňatky svých synů s mocnými šlechtickými rody a snažil se tak získat vyváženost mezi královstvím a aristokracií.⁵²

Pokračující Stoletá válka, která neměla pro Anglii příznivé dopady, nutila Richarda II. hledat pomoc skrze sňatek, který by měl diplomatický význam pro jeho národ a naději v probíhající válce. Richardovi byla navržena Kateřina Viscontiová z Milána, která by přinesla formou věna mnoho peněz. Vybrána však byla Anna Lucemburská⁵³ pro potencionální spojenectví Anglie a Českých zemí proti Francii.⁵⁴ Vyslance České země uvítal na území hlavního města Jan z Gentu dne 3. dubna a smlouva o sňatku s Annou Lucemburskou byla dohodnuta o měsíc později na území Londýna dne 2. května roku 1381.⁵⁵ Po příplutí v polovině ledna roku 1382 se

⁴⁶ SAUL 2005, 153.

⁴⁷ Korunovace Richarda II. proběhla 11 dní po pohřbu Eduarda III. ve Westminsterském opatství. In: SAUL 1997, 24.

⁴⁸ Parlament byl za vlády Eduarda III. rozdělen na dvě sněmovny. Vyšší aristokracie spolu se zástupci církve zasedali v horní sněmovně lordů. V dolní sněmovně poté zasedala šlechta nižší šlechta a měšťané.

⁴⁹ CASTOR 2004, 9–10.

⁵⁰ Anglické povstání neboli selská vzpoura, probíhala druhou polovinu roku 1381. Vlivem moru bylo nedostatek pracovní síly, to vedlo k nařízení roboty do 60 let. Po ukončení nepokojů měli synové vzbuřenců například zákaz na univerzity. Za vlády Tudorovců poté byla zrušena robota úplně. In: MAUROIS 1993, 159.

⁵¹ MAUROIS 1993, 146–147, 158.

⁵² POLLAND 1995, 5.

⁵³ Anna Lucemburská neboli Anna Česká žila v letech 1366–1394. Byla dcerou císaře a českého krále Karla IV. a Alžběty Pomořanské.

⁵⁴ Západní schizma, rozdělení Evropy, zatímco Anglie i císařství podporovaly v Římě papeže Urbana VI., Francouzi stranili avignonskému papežství vzdoropapeže Klementa VII.

⁵⁵ SAUL 1997, 87.

20. ledna konal obřad ve Westminsteruském opatství.⁵⁶ O dva dny později zde byla Anna i korunována.⁵⁷

Druhou ženou⁵⁸ Richarda II. byla šestiletá francouzská princezna Isabela, dcera Karla VI. Francouzského.⁵⁹ Toto manželství se snažilo podpořit mír mezi Anglií a Francií.⁶⁰ Druhé manželství a způsob vlády se ale nezamlouval Angličanům, jelikož se Richard odchýlil od moudré vlády a přiblížil se k despotismu.⁶¹ Jelikož byl Richard II. prozatím bez legitimních potomků,⁶² existovala zde otázka, kdo se po jeho smrti ujme vlády nad anglickou zemí.⁶³ Po smrti svého strýce Jana z Gentu⁶⁴ dne 3. února 1399 bez vysvětlení zbavil Richard II. 18. března dědictví jeho syna,⁶⁵ svého bratrance, Jindřicha Bolingbroka a následně ho poslal do vyhnanství.⁶⁶

Země pod vládou Richarda II. neprosperovala a rozpor mezi králem a šlechtou⁶⁷ stále narůstal.⁶⁸ Když se ještě téhož roku vrátil Jindřich Bolingbrok z exilu, získal zpět své právo jako vévoda z Lancasteru. Využil situace a spojil své síly se šlechtou

⁵⁶ FRITZE/ROBINSON 2002, 603.

⁵⁷ Společnost, která obklopovala Annu Českou na anglickém dvoře, se zasloužila o rozšíření Wicliffových myšlenek v Praze. Tyto myšlenky tu poté podnítily protestantské husitské hnutí.

⁵⁸ Svatba proběhla 12. března 1396. In: FRITZE/ROBINSON 2002, 604.

⁵⁹ Karel VI. Francouzský zvaný také šílený, byl francouzským králem v letech 1380–1422. Trpěl duševní chorobou, která velice ovlivnila jeho vládu. V probíhající Stoleté válce Karel VI. prohrál s anglickým vojskem v bitvě u Azincourtu v roce 1415. Tato prohra vedla k uzavření smlouvy roku 1420 mezi panovníky, Karlem VI. a anglickým králem Jindřichem V. V této smlouvě Karel určuje Jindřicha za svého nástupce na francouzský trůn bez ohledu na svého syna, dauphina Karla. Po smrti panovníka Karla VI. roku 1422 se na francouzský trůn nedostává Anglie, ale právoplatný dědic dauphin Karel, který je roku 1429 v Remeši oficiálně korunován jako Karel VII.

⁶⁰ Jako součást manželství bylo příměří mezi Francií a Anglií, které mělo dle dohody trvat 28 let. In: HAMILTON 2010, 205; SAUL 1997, 227.

⁶¹ MAUROIS 1993, 160.

⁶² BENNETT 1998, 584–585.

⁶³ V případě, že by Richard II. zemřel bez řádných dědiců, jeho nástupci by logicky byli potomci druhého syna Eduarda III. Lionela z Antverp. Avšak zákonný dekret, který vydal roku 1376 za své války Eduard III. obsahuje, že právo na následovnictví je pouze po meči. Tudíž Lionelova jediná dcera Filippa nepřipadala v úvahu. Na první místo se nám tedy dostali synové Jana z Gentu. In: SAUL 2005, 153–154; HICKS 2010, 40–41.

⁶⁴ Jan z Gentu žijící v letech 1340–1399 jako třetí syn anglického krále Eduarda III. Byl anglický šlechtic, který pocházel z rodu Plantagenetů a zároveň se pyšnil titulem 1. vévoda z Lancasteru.

⁶⁵ FRITZE/ROBINSON 2002, 604.

⁶⁶ BEVAN 1994, 51; FRITZE/ROBINSON 2002, 604.

⁶⁷ Richard II. se postupně zbavoval skrze své práva a moc vysoce postavených mužů. Například vévodové z Gloucesteru, Warwicku a Arundelu.

⁶⁸ ROWSE 1966, 15–24.

v neprospěch Richarda II., kterého společně svrhli.⁶⁹ Jindřich Bolingbrok byl korunován ve Westminsterském opatství 13. října 1399 jako Jindřich IV.⁷⁰

Svržený Richard však mezitím využil své situace a svým nástupcem určil Lionelova⁷¹ vnuka Rogera Mortimera.⁷² Richard II. byl následně po korunovaci Jindřicha IV. uvězněn a zemřel mezi 14. – 17. únorem roku 1400 bez dědiců.⁷³ Byl pochován vedle své první manželky Anny ve Wesminsterském opatství. Roger Mortimer bohužel zemřel bez dědiců a své dědictví i s nárokem na trůn po Richardu II. odkázal vévodovi z Yorku, Richardu z Cambridge.

Vláda Jindřicha IV. byla komplikovaná. Za svou korunu vděčil církvi, šlechticům a parlamentu, s kterými velmi často konzultoval svá rozhodnutí. Církvi dokonce v roce 1401 schválil upalování kacířů pomocí vyhlášky *De Haeretico comburendo*.⁷⁴ Snažil se potlačovat povstání a pokusy o atentáty na svou osobu. Značnou oporou mu byl jeho syn a dědic anglického trůnu Jindřich. Ke své moci přišla i vedlejší větev domu Lancasterů, dům Beaufort.⁷⁵ Beaufortové měli v pozdějších letech důležitou roli ve válkách růží, ačkoli je Jindřich IV. vyloučil z řady poslušnosti na trůn.⁷⁶

Kvůli chabému zdraví se král zdržoval královských povinností a veškeré věci zařizoval jeho syn Jindřich, který byl od svého mládí zběhlý v politice. V době exilu svého otce doprovázel krále Richarda II. do Irska. Když jeho otec Jindřich IV. získal trůn, byl jmenován princem z Walesu a vévodou z Lancasteru. Také užíval titul vévoda z Cornwallu, vévoda z Akvitánie a hrabě z Chesteru. Jako třináctiletý

⁶⁹ NEILLANDS 1994, 13–16.

⁷⁰ BEVAN 1994, 67; SAUL 1997, 423; CASTOR 2004, 18.

⁷¹ Lionel byl druhý syn Eduarda III. Pyšnil se titulem vévoda z Clarence a hrabě z Ulsteru. Žil v letech 1338–1368.

⁷² BEVAN 1994, 66; HICKS 2010, 14.

⁷³ Richard II. umírá bez dědiců, jelikož jeho druhá manželka Issabela měla v době jeho smrti pouhých 10let. Nebyl proto čas, aby porodila následníka anglického trůnu. In: ČORNEJ 1995, 410; MCKISACK 1959, 476; FRITZE/ROBINSON 2002, 604.

⁷⁴ Již za vlády Richarda II. církve bojovala proti kacířům a snažila se už řadu let prosadit u panovníka a parlamentu povolení zabít kacíře pomocí upálení. Richard II. tuto vyhlášku nikdy neschválil. Vyhlášku schválil až Jindřich IV., který si nechtěl znepřátelit církve. In: MAUROIS 1993, 160–161.

⁷⁵ Jan z Gentu měl po mnoho let milenkou Kateřinu Swynford, která se později stala jeho třetí ženou. Ještě před manželstvím mu Kateřina porodila syny. Děti legitimizoval parlament v roce 1397. Dostali rodové jméno Beaufort a stali se vévody ze Somersetu. In: NEILLANDS 1994, 14, 17.

⁷⁶ SEWARD 1995, 39.

chlapec⁷⁷ od roku 1400 spravoval zemi pod svým jménem a od roku 1403 už velel anglické armádě, díky čemuž se stal výborným vojevůdcem. Na konci prvního desetiletí 15. století se Jindřich IV. potýkal s vážnými zdravotními problémy a jeho syn se s pomocí svých legitimních strýců Tomáše a Jindřicha Beaufort staral o zemi. Nakonec Jindřich IV. umírá 20. března 1413 a jeho syn je dne 9. dubna 1413 ve Westminsterském opatství korunován jako anglický král Jindřich V.⁷⁸

Jindřich V. byl vynikajícím vojevůdcem a stratégem, což se odrazilo v jeho vládě.⁷⁹ Zamezil například lollardským nepokojům v lednu 1414.⁸⁰ Jindřich se rozhodl po delším příměří obnovit válku proti Francii v dubnu 1415,⁸¹ kdy byla přítomna rada a také Edmund Mortimer.⁸² Zvládl také Southamptonské spinkutí v červenci 1415, ve kterém se snažil lord Scorpe, Richard z Cambridge a Tomáš Grey nahradit krále Jindřicha V. za Edmunda Mortimera. Richard Cambridge⁸³ a jeho stoupenci byli 5. srpna za zradu popraveni. Richard po sobě zanechal syna, téměř pětiletého Richarda Plantageneta. Jindřich Richarda ušetřil, jelikož pro něj jako dítě nepředstavoval žádnou hrozbu.

Nejkrvavější a zároveň nejslavnější bitvou ve vládě Jindřicha V. a také ve Stoleté válce byla bitva u Agincourt uskutečněna dne 25. října 1415 v severní části Francie.⁸⁴ Jindřich se stal pánem severní Francie a následně se vrátil oslavit své vítězství do Londýna, kam se svou armádou dorazil 23. listopadu téhož roku.⁸⁵

⁷⁷ Narodil se 16. září 1386. In: MORTIMER 2007, 371.

⁷⁸ <http://kingscoronation.com/coronation-henry-v/>, vyhledáno 7. 12. 2018

⁷⁹ NEILLANDS 1994, 16.

⁸⁰ Lollardské hnutí chtělo reformovat katolickou církev na anglickém území. Nesouhlasili s rolí papeže a se zpovědí.

⁸¹ COKAYNE 1932, 451; MAUROIS 1993, 161.

⁸² Edmund Mortimer byl anglickým šlechticem a vnukem Lionela z Antwerp. Vlastnil titul 5. hrabě z Března a 7. hrabě z Ulsteru. Richard II. jmenoval Edmunda otce Rogera Mortimera nástupcem anglického trůnu, zde vzniká nárok na dědictví anglického trůnu. Edmund Mortimer i přes svůj vyšší věk byl věrný lancasterskému králi, Jindřichu V. a byl jeho dobrým rádcem. Byl švagrem Richarda z Cambridge přes svou sestru Annu Mortimerová.

⁸³ Richard z Konisburgu nebo také Richard z Cambridge byl vnuk anglického krále Eduarda III. Otec Richarda, Edmund z Langely, byl zakladatel rodu Yorků a čtvrtý syn Eduarda III. Pyšnil se titulem 3. vévoda z Yorku a 1414 mu byl přidělen titul hrabě z Cambridge, kterého se jeho starší bratr vzdal či mu byl odejmut. In: COKAYNE 1912, 494; NEILLANDS 1994, 16–17.

⁸⁴ MAUROIS 1993, 162; CASTOR 2004, 101.

⁸⁵ MORTIMER 2009, 475–479.

Dne 14. června 1420 byla poté mezi Francií a Anglií uzavřena mírová dohoda v Troyes,⁸⁶ ve které byl Jindřich uznán jako francouzský dědic trůnu⁸⁷ po smrti Karla VI. a jako regent po dobu jeho života.⁸⁸

První a jedinou manželkou Jindřicha V. byla Kateřina z Valois,⁸⁹ nejmladší dcera Karla VI. Francouzského. Po podepsání mírové dohody došlo ke svatebnímu obřadu téhož odpoledne v katedrále v Troyes.⁹⁰ Korunovace královny Kateřiny z Valois následně proběhla 23. února 1421 ve Westminsterském opatství. Dne 6. prosince 1421 se na Windsorském hradě narodilo královské dítě, Jindřich.⁹¹ Král Jindřich V. nečekaně umírá na úplavici na území Francie při válečném tažení v srpnu 1422⁹² a zanechává po sobě několikaměsíčního syna, kterého osobně nikdy neviděl.⁹³

Královská vdova Kateřina z Valois zůstala se svým synem Jindřichem z Windsoru, který byl příliš mladý na vládnutí, proto mu pomáhali jeho strýcové a parlament.⁹⁴ O dva měsíce později po smrti svého dědečka, francouzského krále Karla VI.,⁹⁵ se zároveň desetiměsíční Jindřich stává králem Francouzským a je tak dědicem dvou soupeřících království.⁹⁶ V listopadu roku 1429 byl osmiletý Jindřich korunován jako král Jindřich VI. Anglický.⁹⁷ Dle smlouvy z Troyes byl Jindřich VI. dne 2. prosince 1431 korunován v Paříži jako král francouzský. Ovšem francouzský trůn obsadil dauphin Karel, syn Karla VI.,⁹⁸ kterého podporoval lid a uznávali ho jako právoplatného krále Francie.⁹⁹

⁸⁶ NEILLANDS 1994, 13.

⁸⁷ Již král Eduard III. vznesl nárok na francouzský trůn roku 1337. Tvrzení opíral o anglickou královnu Eleonoru Akvitánskou (1122–1204), manželku Jindřicha II. Plantageneta a bývalou manželku francouzského krále Ludvíka VII. In: NEILLANDS 1994, 12.

⁸⁸ MAUROIS 1993, 162–163.

⁸⁹ Na anglický trůn nastupuje jako dospělá devatenáctiletá žena. Narodil od své sestry Isabely, které bylo pouhých 7let.

⁹⁰ FRITZE/ROBINSON 2002, 94.

⁹¹ NEILLANDS 1994, 13; FRITZE/ROBINSON 2002, 250–251.

⁹² CASTOR 2004, 102.

⁹³ MAUROIS 1993, 163.

⁹⁴ Jindřich VI. je nejmladší osoba, která kdy získala anglický trůn.

⁹⁵ Král Karel VI. zemřel 22. října 1422. In: NEILLANDS 1994, 23.

⁹⁶ NEILLANDS 1994, 13; HICKS 2010, 4.

⁹⁷ NEILLANDS 1994, 23.

⁹⁸ Smlouvou v Troyes byl dauphin Karel prohlášen za nelegitimního dědice francouzského trůnu.

⁹⁹ NEILLANDS 1994, 24–25.

V roce 1436 umřela Kateřina z Valois, vdova po králi Jindřichu V. a dcera Karla VI. Francouzského. S ní také mizí Anglii užší spojení nároku na francouzský trůn.¹⁰⁰ Zároveň se po smrti Kateřiny ukázalo, že byla provdaná již delší dobu za waleského statkáře Owena Tudora,¹⁰¹ s kterým měla přinejmenším pět dětí, kteří se dožili dospělosti.¹⁰² Její synové Edmund a Jasper Tudor, měli významnou roli v historii Yorků, Lancasterů a Tudorovců.

Jindřich VI. ztrácí půdu pod nohama a vše, co jeho otec vybojoval postupně ztrácí. Anglii dochází finanční prostředky k dalšímu tažení. Jeho duševní onemocnění se projevuje čím dál více a omezuje jeho účast na zasedání rady a povinnosti krále.¹⁰³ K moci přicházeli skrze rádce i lidé, kteří svou chamtivostí připravili Anglii o ztrátu francouzského majetku.¹⁰⁴ Na bojišti statečně bojoval za anglického krále Richard Plantagenet,¹⁰⁵ který s francouzským vojskem prohrál. Celou situaci se snažili zachránit mírovou smlouvou v roce 1444 v Toursu, která byla pro Jindřicha velmi nevýhodná.¹⁰⁶ Dohoda vedla k manželství 23. května 1445¹⁰⁷ mezi 23 letým Jindřichem a 15ti letou Markétou z Anjou¹⁰⁸ bez věna. Anglie nebyla nadšená, že Markéta nemá věno, přesto ale byla chápána jako žijící symbol naděje pro budoucí mír.¹⁰⁹

Duševní stav Jindřicha se naprosto vymkl kontrole a sesypal se. Královna se stala středem dvorské politiky, v jejímž čele stál Edmund Beaufort, druhý vévoda ze Somersetu.¹¹⁰ Královna dlouho nemohla počít dědice trůnu a v úvahu připadal

¹⁰⁰ NEILLANDS 1994, 27.

¹⁰¹ BARRINGTON 1844, 194.

¹⁰² NEILLANDS 1994, 28.

¹⁰³ GOODWIN 2012, 61–70.

¹⁰⁴ GRUMMITT 2013, 14.

¹⁰⁵ Richard Plantagenet, vévoda z Yorku byl králův bratranec a podporoval Lancastery. Narodil se 21. září 1411 Richardovi z Konisburgu, hraběti z Cambridge a Anně Mortimerové. Byl schopným vojákem a netrávil příliš času na dvoře. Zároveň byl nejbohatší muž v Anglii hned po králi. Oženil se s Cecilíí Nevillovou, která byla z bohaté rodiny. Vlastnili velké statky a byli ochránci skotských hranic. In: NEILLANDS 1994, 36–37.

¹⁰⁶ NEILLANDS 1994, 28–29.

¹⁰⁷ FRITZE/ROBINSON 2002, 335; HICKS 2010, 5.

¹⁰⁸ Markéta z Anjou se narodila 23. března 1430. Byla druhou dcerou Reného, hraběte z Anjou a podle titulu i krále Neapole a Isabely, vévodkyně Lorraine. Sestra hraběte Reného, Marie z Anjou, byla královnou Francie a manželkou Karla VII. In: FRITZE/ROBINSON 2002, 335.

¹⁰⁹ FRITZE/ROBINSON 2002, 335.

¹¹⁰ Edmund Beaufort ze Somersetu byl synem Jana Beauforta, prvního syna Jana z Gentu a Kateřiny Swynford.

Jindřichův bratranec Richard z Yorku, jako následník trůnu.¹¹¹ Proto Markéta vedla politiku proti vévodovi z Yorku, aby ho dostala na samotný okraj státních záležitostí. Následně ho roku 1447¹¹² odvolala jako úspěšného velitele vojsk¹¹³ ve Francii a poslala ho do Irska. Jeho místo nahradil Somerset.¹¹⁴ Markéta o několik let později v říjnu 1453 porodila jediného královského syna Eduarda z Westminsteru.¹¹⁵ Jindřich byl bohužel natolik šílený, že nerozuměl zprávě o narození.¹¹⁶ Ze svého katatonického stavu se probрал až na Vánoce roku 1454, kdy poprvé uviděl svého více než ročního syna.¹¹⁷

Boj o nadvládu nad anglickým trůnem zpečetila definitivní porážka Anglie ve Stoleté válce proti Francii v roce 1453.¹¹⁸ Stoletá válka vyčerpala anglickému královskému dvoru veškeré finance, prohloubily se politické krize¹¹⁹ a započaly zde sociální problémy.¹²⁰ Tato válka znamenala konec feudalismu¹²¹ a postupné zakořenění nové mentality. K této změně docházelo postupně v celé zemi a můžeme ji nazvat jako počátek kapitalismu. Odlišně rodící se podnikatelské postupy obchodníků mimo jednotlivé cechy,¹²² začaly postupně hýbat zahraniční politikou Anglie.¹²³

¹¹¹ FRITZE/ROBINSON 2002, 335.

¹¹² NEILLANDS 1994, 33.

¹¹³ NEILLANDS 1994, 31.

¹¹⁴ NEILLANDS 1994, 34–35.

¹¹⁵ Spekuluje se, zda byl otcem král Jindřich VI., který byl duševně nemocný nebo královnin milenc Somerset. In: NEILLANDS 1994, 34.

¹¹⁶ MAUROIS 1993, 166.

¹¹⁷ CASTOR 2004, 111.

¹¹⁸ Tato válka je označována jako Stoletá, i když trvala celých 116 let, a to v období 1337–1453. Obě velké mocnosti usilovaly po pět generací o největší království západní Evropy. Bojovaly o nadvládu v jihozápadní Francii a v oblasti Flander. Porážkou Anglie získalo francouzské království území anglické Normandie a Akvitánie. Jediným územím, které se podařilo Angličanům udržet, jsou Normandské ostrovy. Tyto ostrovy jsou korunní závislá území i v současnosti.

¹¹⁹ ČORNEJ 1995, 240.

¹²⁰ COOK 2014, 5.

¹²¹ Konec feudálního myšlení můžeme pozorovat již v anglickém povstání.

¹²² Do této doby bylo obvyklé, že se obchodníci či umělci podřizovali cechům, např. cechu kameníků, klenotníků, ševců, soukeníků a tak dále. Tento cech neboli sdružení jim zajišťoval určitou ochranu, zároveň však bránil rychlému zbohatnutí vzhledem k daným pravidlům, například zde byl maximální počet tovaryšů ve své dílně.

¹²³ MAUROIS 1993, 139–143.

Nestabilní duševní stav krále Jindřicha VI., který převzal trůn po svém otci Jindřichovi V. jako méně než devíti měsíční chlapec, přidávalo na napětí v zemi.¹²⁴ Toto povýšení v jinošském věku zapříčinilo, že byl napůl šíleným a slabým vladařem v dospělosti.¹²⁵ Zároveň absence dospělého pokrevního dědice Jindřicha VI. jako nástupce na anglický královský trůn způsobila, že se o toto místo více zajímaly dvě soupeřící větve Plantagenetů. Cíl Yorků i Lancasterů byl stejný, avšak každý chtěl anglický trůn pro sebe.¹²⁶

¹²⁴ COOK 2014, 4.

¹²⁵ MAUROIS 1993, 163.

¹²⁶ MAUROIS 1993, 175.

2.2 Právo nástupnictví a spory Yorka se Somersetem

Královna Markéta po mnoho let od svatby nemohla otěhotnět. Celá tato situace znesnadňovala udržet pozici Jindřicha VI. na anglickém trůnu, a tudíž by mohl nastat konec Lancasterských panovníků, kteří měli trůn od roku 1399. Ve 40. letech 15. století se uvažovalo o nástupnictví Richarda Plantageneta jako následníka trůnu, pokud by Jindřich neměl potomka.¹²⁷

Richard Plantagenet z Yorku byl velmi mocným mužem po tom, co mu v roce 1428 byly navráceny statky jeho mrtvého otce. Byl právoplatným dědicem trůnu podle práva. Ačkoliv si nikdy sám titul dědice trůnu nepřisuzoval.¹²⁸ Král Jindřich ovšem dědice neměl, proto se nástupnické právo k lancasterskému domu mohlo zrušit. Zároveň je zde ale ještě Somerset jako potomek Jana Gentského, a tudíž je dědicem Lancasterů po meči.¹²⁹

Problematická vláda Jindřicha zakořenila povstání a rebélie v Anglii. Ztracené území Normandie a Gascony ve Stoleté válce snížilo morálku celé zemi.¹³⁰ Povstání v červnu roku 1450 vedené Jackem Cadem¹³¹ z Irska podporovalo politiku Richarda Plantageneta, vévody z Yorku, kterého chtěl lid v královské radě.¹³² V červenci téhož roku byl Jack Cadem popraven,¹³³ avšak nepokoje se šířily dál po celé Anglii. Richard Plantagenet se v září 1450 vrátil s armádou z Irska.¹³⁴ Tento čin však přiblížil zemi blíže k válce, což Richard nezamýšlel. Chtěl pouze zklidnit nepokoje povstalců, což tak bohužel v kombinaci s velkou armádou¹³⁵ a Richardově postavení

¹²⁷ FRITZE/ROBINSON 2002, 335.

¹²⁸ NEILLANDS 1994, 32–33.

¹²⁹ NEILLANDS 1994, 46.

¹³⁰ HICKS 2010, 4.

¹³¹ Toto povstání je často považováno za předeheru Válek růží. In: WAGNER 2001, 133.

¹³² Královská rada se skládala zhruba z 20 církevních a světských příslušníků anglické šlechty. Členové rady se obměňovali a radili králi. Projednávali záležitosti a poté navrhli králi řešení. In: NEILLANDS 1994, 44, 57.

¹³³ Jack Cade, a několik dalších rebelů bylo popraveno. In: ROWSE 1966, 123–124; NEILLANDS 1994, 45; FRITZE/ROBINSON 2002, 252.

¹³⁴ Richard sem byl poslán roku 1447 královnou Anglie Markétou z Anjou, když byl odvolán jako velitel francouzských vojsk. In: NEILLANDS 1994, 31–35.

¹³⁵ Po cestě z Irska do Londýna Richard verboval další a další muže. V Londýně se k němu přidali dva členové královského dvoru. In: NEILLANDS 1994, 46.

ke koruně nevypadalo.¹³⁶ Snažil se o zreformování vlády v království a zbavit se neschopných lidí v politické sféře.

Zajímavou skutečností je fakt, že v průběhu roku 1451 se scházel parlament a diskutoval o koruně. Chtěli navrátit všechny statky a dary, které se jménem krále rozdaly. Petice obsahovala také jména lidí, kteří by podle Dolní sněmovny neměli řídit stát.¹³⁷ Když byla předložena další petice, v které se požadovalo jmenování Richarda z Yorku dědicem trůnu, bylo zasedání parlamentu ukončeno a hlavní poslanec byl poslán do Toweru.¹³⁸

Je zde nutné zdůraznit, že Richard z Yorku nevedl boj s králem, ale s jeho rádci. Všechna setkání Richarda se Somersetem končila hádkou. Povstalecké body, které hlásal Jack Cade, se staly pro Richarda inspirací a základem proti královské radě.¹³⁹ Nevýhodou pro Richarda byl fakt, že král i královna byli Somersetu nakloněni a podporovali ho ve všem, bez ohledu na názory ostatních. Navzdory selhání ve válečných taženích bylo Somersetovo postavení u dvora jisté.¹⁴⁰

Osudným setkáním se stalo setkání Yorské armády¹⁴¹ a armády královské u Dratford Heath dne 16. února 1452.¹⁴² Obě strany otálely se začátkem otevřeného nepřátelství a války. Následně se pod tlakem Richard poddal králi a složil mu slib věrnosti v katedrále sv. Pavla v Londýně.¹⁴³ Richard poté předložil králi seznam svých stížností na Somerset, které si Jindřich VI. vyslechnul a odmítl je.¹⁴⁴ Všem zúčastněným u Dratford bylo odpuštěno. Kdyby Jindřich VI. Richarda z Yorku po tomto činu popravil, možná by žádná Válka růží nebyla.¹⁴⁵

17. července roku 1453 Anglie definitivně prohrála Stoletou válku s Francií u Castillionu.¹⁴⁶ Král Jindřich VI. nebyl schopen vlády¹⁴⁷ ani jmenovat svého

¹³⁶ NEILLANDS 1994, 46.

¹³⁷ Mezi jmenovanými byl také Edmund, vévoda ze Somersetu.

¹³⁸ NEILLANDS 1994, 49–50.

¹³⁹ WAGNER 2001, 133.

¹⁴⁰ NEILLANDS 1994, 47.

¹⁴¹ HICKS 2010, 98.

¹⁴² FRITZE/ROBINSON 2002, 607.

¹⁴³ HICKS 2010, 103–104.

¹⁴⁴ NEILLANDS 1994, 50.

¹⁴⁵ HICKS 2010, 9.

¹⁴⁶ HICKS 2010, 95; WAGNER 2006, 79.

¹⁴⁷ WAGNER 2001, 48; MAUROIS 1993, 176–177.

nástupce.¹⁴⁸ Richard z Yorku, který byl u lidu velmi oblíben, byl díky parlamentu stanoven protektorem Anglie¹⁴⁹ a hlavním královským rádcem. Richard se okamžitě zbavil Somerseta místa velitele v Calais, které si opět přivlastnil a uvěznil ho v Toweru.¹⁵⁰

Královně Markétě, manželce Jindřicha VI., se 13. října 1453 narodil syn Eduard z Lancasteru.¹⁵¹ Novorozený Eduard upevnil místo Lancasterů na anglickém trůně a sesadil Richarda z role předpokládaného dědice trůnu.¹⁵² Richard v následujícím roce 1454 navrhnul parlamentu zákon, ve kterém uznal několikaměsíčního Eduarda jako prince z Walesu, vévodu z Cronwallu, hraběte z Chesteru a především jako dědice anglického trůnu. Richard tímto zákonem znovu zdůrazňoval, že mu nešlo o nárok na anglický trůn, ale že vedl spor pouze s královými rádci, jako je Somerset.¹⁵³

Jindřich se ze svého špatného psychického stavu probral na konci roku 1454. Král v následujících třech měsících zrušil téměř všechna rozhodnutí, které učinil Richard jako protektor země. Somerset byl propuštěn z Toweru a bylo mu navraceno místo velitele v Calais.¹⁵⁴ Jindřich svými činy a jednáním definitivně zpečetil otevřené nepřátelství vůči Somersetovi a také nakonec proti svému vlastnímu rodu, Lancasterům.¹⁵⁵

¹⁴⁸ GOODWIN 2012, 63–64.

¹⁴⁹ NEILLANDS 1994, 59; HICKS 2010, 106.

¹⁵⁰ NEILLANDS 1994, 57–58.

¹⁵¹ NEILLANDS 1994, 56; HICKS 2010, 95.

¹⁵² FRITZE/ROBINSON 2002, 252.

¹⁵³ NEILLANDS 1994, 58.

¹⁵⁴ CASTOR 2004, 111–112.

¹⁵⁵ NEILLANDS 1994, 60.

2.3 Průběh války

2.3.1 První část

O několik týdnů později od propuštění Somersetu z vězení, se konal parlament, na který nebyl Richard ani jeho společníci pozváni.¹⁵⁶ Richard i jeho přátelé dostali rozkaz rozpustit své družiny pod hrozbou, že budou obviněni ze zrady. Richard cítil, že se připravuje past, a proto se svými skupinami všichni začali pochodovat do Londýna a následně zaujali své pozice kolem města St. Albans 22. května 1455.¹⁵⁷ Celá bitva byla velmi krátká, avšak pro Lancastery skončila pro tentokrát porážkou. Král Jindřich byl zraněn a Somerset byl zabit.¹⁵⁸ V následujících měsících se Richard z Yorku opět stal protektorem Anglie.¹⁵⁹

Kompletní situace se znovu opakovala. York řídil zemi jako protektor a snažil se navrátit rozdaný královský majetek králi.¹⁶⁰ Mezitím královna Markéta kontrolovala Lancasterské zájmy a snažila se omezit Yorka. Držela pohromadě nepřátele domu Yorků a čekala na příležitost. V únoru 1456, když to duševní zdraví králi dovolilo, opět propustil na doporučení královny Markéty Yorka ze svých služeb jako protektora země.¹⁶¹

V následujících dvou letech se Anglie rozdělila na dvě strany. Byla podniknuta i snaha arcibiskupa z Canterbury, aby se Yorkové a Lancasterové usmířili a zakončili krvavé období. Učinili tak na mši 25. března 1458 v katedrále sv. Pavla.¹⁶²

Následující rok byla v dubnu svolána velká rada šlechty do pevnosti Lancasterů. Byli pozváni i Yorkisté, kteří cítili past, a proto se odmítli zúčastnit zasedání. Jejich neúčast na radě vedla nevyhnutelně k jejich obvinění a připravené vojsko Lancasterů

¹⁵⁶ Je důležité si říci, kdo bojoval za koho. Na straně Yorka, neboli Yorkistů byl hrabě ze Salisbury, hrabě z Warwicku a vikomt Bouchier. Za Lancastery, tedy za krále, bojoval vévoda ze Somersetu a Buckinghamu. Hrabě z Richmondu, Northumberlandu, Wiltshiru, Devonu a také Edmund Tudor (otec budoucího krále Jindřicha VII. Tudora).

¹⁵⁷ NEILLANDS 1994, 60–62; HICKS 110.

¹⁵⁸ HICKS 2010, 111–112; CASTOR 2004, 112–113; FRITZE/ROBINSON 2002, 252.

¹⁵⁹ HICKS 2010, 113; CASTOR 2004, 114.

¹⁶⁰ NEILLANDS 1994, 66.

¹⁶¹ ROWSE 1966, 136; HICKS 2010, 114.

¹⁶² ROWSE 1966, 138; NEILLANDS 1994, 70; HICKS 2010, 137–139.

se dalo na pochod.¹⁶³ Královna Markéta chtěla zničit a odstranit Yorka a jeho přátele jednou pro vždy.¹⁶⁴ Bitva proběhla u Blore Heath v září 1459 s dalším vítězstvím Yorků. V bitvě u Ludford Bridge o několik týdnů později zvítězila strana Lancasterů a Yorkové se rozprchli po celé zemi.¹⁶⁵ Královna Markéta z Anjou převzala sílu do svých rukou s královským souhlasem a neváhala s opatřeními.¹⁶⁶ Všichni Yorkisté byli obviněni z velezrady, byl jim odejmut majetek. Celá Yorkova rodina byla vyhoštěna do exilu.¹⁶⁷

U vítězné bitvy pro Yorkisty u Northamptonu v červenci 1460, byl král Jindřich VI. zajat na bojišti a odveden do Londýna. Veškerá Lancasterská úřednická místa byla nahrazena Yorkisty. Rozsudek o obvinění z velezrady Richarda z Yorku a jeho stoupenců z předcházejícího roku bylo zrušeno samotným Jindřichem VI. Richard z Yorku vznesl nárok na trůn.¹⁶⁸ Parlament v tomto rozhodnutí učinil kompromis 31. října 1460 a to takový, že králem bude nadále Jindřich VI., avšak jeho šestiletý syn Eduard bude vyděděn a na jeho místo nastoupí Richard z Yorku jako právoplatný dědic anglického trůnu.¹⁶⁹ Současně parlament zrušil dědičné právo Lancasterů na královskou korunu.¹⁷⁰

Spor mezi Lancastery a Yorky nemohl být vyřešen v parlamentu či jiných institucích. Jediná možnost byla vyjasnit si to na bitevním poli. Královna Markéta uprchla spolu se svým synem Eduardem na sever a ve Skotsku a dalších místech připravovala svá vojska.¹⁷¹

¹⁶³ NEILLANDS 1994, 72.

¹⁶⁴ HICKS 2010, 140.

¹⁶⁵ Jednalo se o bitvu u Ludfold 12. října 1459. Yorské postavení bylo velmi silné, bohužel neměli dostatek mužů na obsazení obranných pozic. Navíc se zde skupina vojáků se svým velitelem přidali na stranu Lancasterů.

¹⁶⁶ FRITZE/ROBINSON 2002, 252.

¹⁶⁷ NEILLANDS 1994, 75; CASTOR 2004, 136.

¹⁶⁸ Richard z Yorku odvozoval svůj nárok na trůn od svého otce haběte z Cambridge a svého děda, Edmunda z Langley, vévody z Yorku, čtvrtého syna Eduarda III. Nově ale Richard odvozoval svůj původ také po přeslici, přes svou matku, která byla dcerou Rogera Mortimera, vnuka druhého syna Eduarda III., Lionela z Antverp. In: HICKS 2010, 155; CASTOR 2004, 139–140.

¹⁶⁹ FRITZE/ROBINSON 2002, 253.

¹⁷⁰ Parlament dědičnou korunu Lancasterům odhlasoval v roce 1406. In: NEILLANDS 1994, 82.

¹⁷¹ HICKS 2010, 160; NEILLANDS 1994, 83.

Dva měsíce po uznání Richarda z Yorku jako nástupce na trůn byl při bitvě u Wakefieldu na konci roku 1460 zabit.¹⁷² Spolu s ním byl zabit i hrabě Salisbury, věrný spojenec Yorků a druhorozený syn Richarda, hrabě Eduard.¹⁷³ Zde se zvýšily šance Lancasterské strany a královna Markéta se vrátila zpět do Londýna se svým vojskem.

Richardův prvorozený syn Eduard z Marchu¹⁷⁴ byl Yorkův právoplatný dědic a byl jmenován novým vévodou z Yorku.¹⁷⁵ Eduard se úspěšně ujal o vedení Yorské armády po smrti svého otce a pokračoval v poslání. Na začátku února roku 1461 se úspěšně střetl s Lancasterskými oddíly, které porazil v bitvě u Montinens Cross. Zajatcem se mu stal Owen Tudor, druhý manžel Kateřiny z Valois, kterého nakonec nechal popravit.¹⁷⁶ Markéta se svým vojskem Skotů pochodovala nadále k Londýnu, které pustošilo krajinu a města o cestě.¹⁷⁷

Svou roli v druhé bitvě u St. Albans 17. února 1461¹⁷⁸ sehrála zrada, kterou provedl statkář od Yorkistů a při boji odvedl část svých mužů na stranu Lancasterů.¹⁷⁹ Bitva pro Yorky skončila prohrou, avšak mezitím se stalo něco nečekaného. Markéta osvobodila krále Jindřicha ze zajetí Yorkistů. Nicméně když se chtěla Markéta s vojskem navrátit do Londýna, zavřeli jí brány.¹⁸⁰ Londýňané měli podmínku, že musí propustit Skoty, kteří po cestě drancovali města i opatství. Její zaváhání o propuštění armády způsobilo strategickou chybu a způsobilo to pád jejího domu.¹⁸¹

¹⁷² FRITZE/ROBINSON 2002, 253.

¹⁷³ NEILLANDS 1994, 84.

¹⁷⁴ Eduard z Marchu se narodil ve Francii jako druhý syn Richarda z Yorku. Byl nejstarší ze synů Richarda a Cecílie Nevillové, kteří se dožili dospělosti.

¹⁷⁵ CASTOR 2004, 141.

¹⁷⁶ NEILLANDS 1994, 85–86.

¹⁷⁷ NEILLANDS 1994, 86.

¹⁷⁸ HICKS 2010, 161; FRITZE/ROBINSON 2002, 608.

¹⁷⁹ NEILLANDS 1994, 88.

¹⁸⁰ CASTOR 2004, 141.

¹⁸¹ NEILLANDS 1994, 89–90.

Richard z Yorku byl sice mrtvý, ale nároku na trůn se ujal jeho syn Eduard, který byl dřívější smlouvou legitimizován. Vlady se 4. března 1461 ujal jako král Eduard IV.¹⁸² Po letech bojů mezi Lancastery a Yorky, zažili Yorkové poprvé vítězství, když byl Eduard prvním z rodu Yorků, který dosedl na trůn jako král Anglie.¹⁸³

Eduard začal shromažďovat muže do početného vojska proti Lancasterům, kteří se prozatím stáhli. Královna Markéta, věrná straně Lancasterů, zbrojila své vojsko nadále a společně se obě vojska potkaly v bitvě u Towtonu dne 29. března 1461. Tato bitva symbolizovala bitvu dvou armád, dvou panovníků, dvou dynastií. Byla to největší bitva Válek růží a zároveň největší bitva, která proběhla na území Velké Británie.¹⁸⁴ Yorkové vítězili v bitvě u Towtonu. Poté byl král Eduard IV. korunován ve Westminsteru dne 28. června 1461.¹⁸⁵

Je důležité zde zmínit Richarda Nevilla, hraběte z Warwicku.¹⁸⁶ Warwick byl nejstarším synem Richarda Nevilla, prvního hraběte ze Salisbury. Byl švagr Richarda z Yorku a jeho věrný spojenec do jeho smrti.¹⁸⁷ Warwickovo postavení bylo významné a byl jedním z nejbohatších mužů Anglie své doby. Během vlády svého přítele Eduarda IV. se ovšem jejich vztah změnil. Přišel o otce, pozemky a jeho bohatství bylo vyčerpáno, aby dostal Eduarda na trůn jako anlického krále. Warwick je nám do dnešní doby znám jako „Warwick tvůrce králů“ či jako „králotvůrce“.¹⁸⁸ V následujících letech už však nebyl považován za spojence, ale jako za poddaného sloužícího koruně.

¹⁸² NEILLANDS 1994, 90; CASTOR 2004, 142; HICKS 2010, 162.

¹⁸³ ROSS 1974, 32; CASTOR 2004, 144.

¹⁸⁴ NEILLANDS 1994, 91

¹⁸⁵ CASTOR 2004, 145.

¹⁸⁶ Richard Neville se narodil 22. listopadu 1428. Pyšnil se tituly 16. hrabě z Warwicku, 6. hrabě ze Salisbury. Byl nejstarším synem Richarda Nevilla, 5. hraběte ze Salisbury a jeho ženy Alice Montacute. Ve svém mládí byl Richard velmi vlivným člověkem v politické sféře, dokonce i mimo svou zemi, a zároveň byl výtečný velitel a stratég. Jeho sestra Cecílie Nevillová si vzala Richarda z Yorku, tudíž Eduard IV. byl jeho synovcem.

¹⁸⁷ Zemřel v bitvě u Wakefieldu v prosinci 1460 spolu s Richardem z Yorku.

¹⁸⁸ NEILLANDS 1994, 95–98; MAUROIS 1993, 168.

V počátečních letech vlády si Eduard vedl dobře. V Anglii po dlouhé době zavládla spokojenost a král od sněmovny nežádal peníze.¹⁸⁹ Byl uznán a legitimizován parlamentem a také byl uznán všemi cizími mocnostmi jako anglický král. Na severu v roce 1464 byly zmařeny dva útoky Lancasterů a zavládl klid.¹⁹⁰

Myšlenky na manželství Eduarda IV. s ženou bylo žádané, aby si zachoval trůn a měl svého potomka. Warwick se snažil o spojenectví skrze sňatek s Francií. Dlouhou dobu si dopisoval s francouzským králem Ludvíkem IX. a snažil se domluvit sňatek s Isabelou, dvanáctiletou infantkou kastilskou.¹⁹¹ Král Eduard sňatek odmítl a zde se začali s Warwickem otevřeně rozcházet v názorech. Netrvalo dlouho a král se svým rádcem měli spory, které vedly ke konfliktu. Warwick odjel do Francie, aby se dohodl s Ludvíkem XI. na detailech svatby.¹⁹² Zatímco v Anglii král Eduard prohlásil, že se sňatek s francouzskou princeznou nemůže uskutečnit, protože již byl ženatý s Alžbětou z Woodville,¹⁹³ vdovou po šlechtici, který bojoval na straně Lancasterů.¹⁹⁴ Alžběta byla korunována jako anglická královna ve Westminsteru dne 26. května 1465. V únoru roku 1466 královna porodila prvního potomka, dceru Alžbětu.¹⁹⁵ Politická situace v zemi se ovšem netěšila takových pozitivních zpráv.¹⁹⁶ Jindřich VI. byl na severu Anglie zajat a odveden Warwickem do Toweru.¹⁹⁷ Dalším znepokojením byl fakt, že se Anglie rozdělila na starou a novou šlechtu.¹⁹⁸

¹⁸⁹ NEILLANDS 1994, 99.

¹⁹⁰ NEILLANDS 1994, 102.

¹⁹¹ NEILLANDS 1994, 103; CASTOR 2004, 191.

¹⁹² NEILLANDS 1994, 103.

¹⁹³ Alžbětino manželství s králem velmi obohatilo její rodinu. Na scénu přicházeli nejrůznější významné svatby, povyšování hodností a darování statků. Alžběta měla celkem dvanáct bratrů a sester, kteří se postupně zapojili do politického dění. Jejich povyšování bylo rychlé a nemoudré. Povyšováním Woodwilovské rodiny se král Eduard dostal do pozice, kdy si vytvářel vlastní družinu skrze zavázané sňatky a vytvořil v království další mocnou rodinu, která ho bude podporovat v případných potížích s Warwickem z rodiny Nevillů. In: NEILLANDS 1994, 107–108.

¹⁹⁴ HICKS 2010, 172, 187.

¹⁹⁵ Alžběta z Yorku se narodila 11. února 1466 ve Westminsterském paláci. V pěti letech byla zasnoubena se stoupencem svého otce pro podpoření vztahů. Zásnuby se zrušily, když se potencionální tchán John Neville, obrátil na stranu odpůrců krále. Další potencionální svatbou bylo nabídnutí Alžběty francouzskému dauphinovi, sňatek se však nekonal pro odmítnutí nevěsty ze strany Ludvíka XI. Následně se provdala za anglického krále Jindřicha VII. Tudora. In: NEILLANDS 1994, 108, 116; HICKS 2010, 187.

¹⁹⁶ CASTOR 2004, 199.

¹⁹⁷ NEILLANDS 1994, 109.

¹⁹⁸ Novou šlechtu představovali dosazení Woodvillové, zatímco starou šlechtu hájil Warwick.

2.3.2 Druhá část

Warwick s Eduardovým bratrem Jiřím Plantagenetem z Clarence¹⁹⁹ začal na severu Anglie shromažďovat vojsko. Jeho cíl byl jednoduchý, sesadit krále Eduarda a dosadit tam druhorozeného syna Richarda z Yorku, Jiřího z Clarence.²⁰⁰ Ke střetu Warwickového a královského vojska došlo na Engecotském poli 26. července 1469.²⁰¹ Warwick pobil královny muže a popravil Woodvilly. V prosinci 1469 proběhla královská rada, které se opatrně zúčastnil i Warwick a vévoda z Clarence. Zde jim byla odpuštěna nedávná vzpoura a byl tak vytvořen křehký a nejistý mír.²⁰²

Warwick ovšem v následujícím roce pokračoval v plánech na nového krále.²⁰³ Jeho moc dokázala z Eduarda udělat nového krále a věřil, že jeho moc dokáže udělat králem i někoho jiného. Věděl, že byl Jindřich VI. nepoužitelný na panování a snažil se proto svou dceru provdat za jeho syna, Lancasterského prince Eduarda. Snaha o dosazení dalšího Eduarda na trůn, tentokrát z jiného rodu byla komplikovaná. Warwick musel uzavřít mír s Markétou z Anjou,²⁰⁴ která byla již 9let v exilu na francouzské půdě.²⁰⁵ Zasnoubení Warwickovy dcery a prince Eduarda proběhlo dne 25. července 1470.²⁰⁶

Pokus o Lancasterskou invazi v září 1470 vedenou nevlastním bratrem Jindřicha VI., Jasperem Tudorem²⁰⁷ s podporou francouzského krále Ludvíka XI.²⁰⁸ Eduard IV. byl invazí a zradou dalších členů dvora překvapen a nezbývalo mu nic jiného, než zvolit ústup a hledat ochranu u vévody z Burgundska.²⁰⁹ Warwick se s vojskem ve jménu Jindřicha VI. zmocnil země, zatímco mladý princ Eduard z Lancasteru v bezpečí vyčkával na francouzské půdě, dokud nebude Eduard IV. definitivně

¹⁹⁹ Jiří Plantagenet, 1. vévoda z Clarence byl synem Richarda Plantageneta z Yorku a jeho manželky Cecílie Nevillové. Narodil se roku 1449 a byl třetím ze čtyř synů, kteří se dožili dospělosti. Jeho dva bratři byli oba králi Anglie.

²⁰⁰ NEILLANDS 1994, 112; ROWSE 1966, 162; CASTOR 2004, 225.

²⁰¹ CASTOR 2004, 203.

²⁰² NEILLANDS 1994, 116; HICKS 2010, 194.

²⁰³ ROSS 1974, 138; HICKS 2010, 198.

²⁰⁴ GRUMMITT 2013, 32.

²⁰⁵ NEILLANDS 1994, 118–119.

²⁰⁶ HICKS 2010, 199.

²⁰⁷ CASTOR 2004, 199.

²⁰⁸ Ludvík XI. se připojil na Warwickovu stranu, jelikož chtěl dobít Burgundy. Warwick mu slíbil, že jakmile skončí panování Eduarda IV., ukončí se mír mezi Anglií a Burgundskem a zašle mu pomocné vojsko. In: HICKS 2010, 173, 179; CASTOR 2004, 225, 256.

²⁰⁹ NEILLANDS 1994, 120; ROSS 1974, 152–153.

poražen.²¹⁰ Poté Warwick osvobodil Jindřicha VI. z Toweru a nechal ho znovu korunovat v katedrále svatého Pavla,²¹¹ následně si sám přivlastnil roli královského místopředsedy.²¹²

Anglie nyní měla dva korunované krále, Jindřicha VI. a Eduarda IV. Zároveň měla dva dědice trůnu, sedmnáctiletého Eduarda z Lancasteru a novorozeného Eduarda, kterého porodila Alžběta z Woodville. Warwick musel jednat, a proto byl na závěru roku 1470 svolán parlament, který prohlásil Eduarda IV. za bastarda a všichni jeho dědicové byli zbaveni svých titulů a nároku na trůn.²¹³

Warwick také splnil svou část dohody s Ludvíkem XI. a začal shromažďovat vojsko na podporu Francie k dobytí Burgundska. Zprávy o shromažďování vojska se brzy dostaly k Ludvíkovi, který okamžitě začal budovat vojenské síly, které na konci roku 1470 poslal na burgundské vévodství.²¹⁴

Eduard byl okolnostmi a také burgundským vévodou²¹⁵ donucen vrátit se do svého království a ukončit spory s hrabětem z Warwicku. Anglického trůnu se nehodlal vzdát bez boje.²¹⁶ S finanční podporou burgundského vévody získal Eduard menší vojsko na počátku roku 1471. Odplul do Anglie bez boje s tvrzením, že si nejde pro korunu, nýbrž pouze pro své dědičné statky a chce obnovit titul vévody z Yorku. Bez problémů se dostal až do města York a následně obrátil svůj pochod na Londýn. Lancasterové se ho nepokusili zastavit a čím dál více se zdálo, že se boji dokonce i vyhýbají,²¹⁷ protože se s Eduardem spojovalo více a více pánů.²¹⁸ Na Eduardovu stranu se definitivně připojil i jeho bratr Jiří z Clarence a Eduard IV. nakonec vstoupil bez problémů do Londýna, kde znovu přijal anglickou korunu.²¹⁹

²¹⁰ CASTOR 2004, 227.

²¹¹ CASTOR, 2004, 229; MAUROIS 1993, 169.

²¹² NEILLANDS 1994, 121.

²¹³ NEILLANDS 1994, 122.

²¹⁴ NEILLANDS 1994, 122; CASTOR 2004, 233.

²¹⁵ Burgundský vévoda Karel Smělý byl ve skutečnosti švagr anglického krále Eduarda IV. Karel si vzal Eduardovu mladší sestru Markétu z Yorku roku 1468. Zároveň samotný Karel byl spjat s rodem Lancasterů skrze svou matku, Isabelu Portugalskou. Isabela Portugalská totiž byla jediná dcera Filippy z Lancasteru (která byla dcerou Jana z Gentu a Blanky z Lancasteru) a Jana I. Portugalského. In: CASTOR 2004, 252.

²¹⁶ CASTOR 2004, 233.

²¹⁷ NEILLANDS 1994, 123.

²¹⁸ ROSS 1974, 164.

²¹⁹ NEILLANDS 1994, 124.

Eduard se musel vypořádat s vojskem Warwicka a zároveň musel být ve stěhu před příplutím královny Markéty a Lancasterského prince Eduarda z Francie. Eduard proto se svým vojskem opustil Londýn a vydal se do Barnet, kde 14. dubna 1471 proběhla bitva, ve které byl zabit Warwick.²²⁰ Král Eduard se vrátil do Londýna, znovu uvěznil Jindřicha VI. do Toweru a vyrazil do další bitvy, tentokrát proti královně Markétě a princovi Eduardovi. Setkali se v bitvě u Tewkesbury 4. května 1471.²²¹ Eduardova armáda zde zabila Somerseta, věrného poddaného královny Markéty a jejího syna, tehdy už sedmnáctiletého prince Eduarda. Velitel části vojska Jasper Tudor si zvládl zachránit život a utekl.²²² Samotná Markéta byla poté vězněna v londýnském Toweru.²²³ Jindřich VI. byl v Toweru zabit a jeho ostatky byly vystaveny v katedrále sv. Pavla.²²⁴ Tímto činem byl osud Lancasterů definitivně zpečetěn.

Mír při panování v zemi za Eduarda IV. trval v letech 1471 až 1483. Snažil se obnovit hospodářství a obchod s kontinentem. Roku 1472 si druhorozený bratr krále Eduarda, Jiří z Clarence, vzal za manželku dceru Warwicka, Isabelu Nevillovou.²²⁵ Jeho nejmladší bratr Richard z Gloucesteru si poté vzal Annu Nevillovou,²²⁶ vdovu po Lancasterském princovi Eduardovi.²²⁷ Tyto manželství byly uzavřeny především ze strategického hlediska, jelikož otec obou dívek byl velmi bohatý muž s mnoha statky a jejich matka byla bohatá a stále žijící Anna Beauchampová.²²⁸

Dne 29. srpna 1475 proběhlo setkání anglického a francouzského krále v Picquigny,²²⁹ kde se probíraly například podmínky navrácení všech starých držav Plantagenetů ve Francii, sňatek francouzského dauphina Karla s nejstarší dcerou

²²⁰ CASTOR 2004, 236; HICKS 2010, 203; MAUROIS 1993, 169; GRUMMITT 2013, 32.

²²¹ CASTOR 2004, 237.

²²² V následujících letech žil v exilu spolu se svým synovcem, Jindřichem Tudorem, hrabětem z Richmondu. In: HICKS 2010, 210; NEILLANDS 1994, 133.

²²³ CASTOR 2004, 238; HICKS 2010, 205; NEILLANDS 1994, 130–132.

²²⁴ CASTOR 2004, 238; NEILLANDS 1994, 132.

²²⁵ Isabela zemřela roku 1476 po porodu jejich třetího dítěte Richarda. Prvorozená Markéta z Yorku byla roku 1541 odsouzena k popravě. V roce 1886 byla blahořečena jako mučednice katolické církve papežem Lvem XIII. Druhorozený syn Eduard Plantagenet byl popraven v roce 1499 rozsudkem krále. In: LEWISOVÁ 2011, 87.

²²⁶ Anna porodila jediného syna roku 1473, Eduarda z Middlehamu.

²²⁷ CASTOR 2004, 249.

²²⁸ NEILLANDS 1994, 136.

²²⁹ CASTOR 2004, 258.

Eduarda IV.,²³⁰ jednalo se o vykoupení Markéty z Anjou z Toweru²³¹ nebo také Sedmiletý mír mezi Anglií a Francií.²³² Král Ludvík měl také podmínku tributu, tudíž Francie platila Anglii.²³³ Po jednání král Eduard obnovil královský majetek, obchod s pevninou vzkvétal a království po dlouhé době začalo bohatnout.²³⁴

Zemi naplnily vnitřní rozbroje bratrů, krále Eduarda a jeho mladšího bratra vévody z Clarence. Jiří z Clarence bezmyšlenkovitě popravil několik lidí²³⁵ a údajně zosnoval malé nepokoje proti králi. Král svolal parlament, který probíral důkazy o obžalobě vévody, mezi kterými bylo i spiknutí s Warwickem za Eduardovými zády. Jiří, vévoda z Clarence byl nejprve uvězněn v Toweru a následně zabit na králův rozkaz dne 18. února 1478.²³⁶

Napětí v zemi přispívá nemocný král a opakované rozpory mezi novou a starou šlechtou.²³⁷ Dne 9. dubna 1483 zemřel král Eduard IV.,²³⁸ který byl v posledních letech svého života velmi neaktivní.²³⁹ Protektorem a ochráncem Anglie na smrtelné posteli jmenoval svého bratra Richarda, vévodu z Gloucesteru.²⁴⁰

Královna Alžběta Woodvillová měla však vlastní plány. Po smrti svého manžela požádala, aby byla jmenována regentkou jejich nezletilého (dvanáctiletého) syna Eduarda. Na schodech katedrály sv. Pavla byl Eduard prohlášen dva dny po smrti svého otce za krále, Eduarda V. a korunovace byla naplánována na 4. května 1483.

²³⁰ HICKS 2010, 214.

²³¹ Ludvíkovi XI. se podařilo Markétu z Anjou vysvobodit ze zajetí za výkupné. Markéta poté žila dalších 7 let a zemřela roku 1482 ve věku 52let.

²³² NEILLANDS 1994, 139–140; CASTOR 2004, 258.

²³³ NEILLANDS 1994, 147.

²³⁴ NEILLANDS 1994, 140.

²³⁵ Po smrti své ženy Isabely a novorozeného chlapečka dal Clarence pověsit její dvorní dámu. Nechal předvolat a pověsit také dvořana hradu, který se měl údajně podílet na smrti jeho dítěte. Místní rytíř byl předvolán také jako spolupachatel, ale utekl a podal zprávy o celé záležitosti královské radě. In: NEILLANDS 1994, 141.

²³⁶ NEILLANDS 1994, 142; CASTOR 2004, 266.

²³⁷ NEILLANDS 1994, 151.

²³⁸ CASTOR 2004, 286.

²³⁹ NEILLANDS 1994, 148; ROSS 1974, 414–415.

²⁴⁰ NEILLANDS 1994, 152–153.

Není pochyb, že se Woodvillové snažili zaujmout co nejlepší místa na královském dvoře, aby je nebylo možné odstranit.²⁴¹ Rozepře šlechty se stupňovaly a Londýn se tak znovu rozdělil do dvou skupin.²⁴²

Neinformovaný Richard z Gloucesteru vyrazil do Londýna s družinou a začal věci řešit po svém.²⁴³ Žádal o popravení několika pánů a tajná rada dne 10. května prohlásila Richarda jako protektora.²⁴⁴ Eduard z Walesu, syn zesnulého krále Eduarda IV., odešel se svým bratrem dobrovolně do Toweru, jelikož bylo zvykem se z Toweru odebrat na korunovaci.²⁴⁵

Richard neoprávněně vydával povolení k popravám Woodvilů a dalších pánů, kteří pro něj mohli v budoucnu představovat riziko.²⁴⁶ Zároveň se zde vyskytlo prohlášení, že děti Eduarda IV. s Alžbětou jsou nemanželská. Děti byly prohlášeny za bastardy dne 25. června a Richard z Gloucesteru za právoplatného krále.²⁴⁷ Richard složil korunovační přísahu 26. června a 6. července byl korunován se svou ženou Annou Nevillovou ve Wesminterském paláci.²⁴⁸

²⁴¹ HICKS 2010, 217.

²⁴² NEILLANDS 1994, 154–155.

²⁴³ BALDWIN 2012, 95.

²⁴⁴ CASTOR 2004, 287.

²⁴⁵ NEILLANDS 1994, 157; KENDALL 1956, 162–163.

²⁴⁶ NEILLANDS 1994, 159.

²⁴⁷ HICKS 2001, 117.

²⁴⁸ CASTOR 2004, 288.

2.3.3 Třetí část

Krátce po korunovaci Richarda III. se objevily první vzpoury lidu a šlechticů, mezi kterými byl i Richardův bratranec vévoda z Buckinghamu. Vzpoura v polovině října vypukla na třech místech, avšak Richard ji s podporou věrných koruně utišil.²⁴⁹ Musím zde upozornit, že samotný vévoda z Buckinghamu byl kandidátem na trůn. Byl pravnukem nejmladšího syna Eduarda III., Tomáše z Woodstocku, hraběte z Buckinghamu. Buckinghamův otec i praotec zemřeli na bitevním poli za Lancasterskou stranu, tudíž se vzpoura dala trochu očekávat.²⁵⁰

Vzpoura roku 1483 měla za cíl vrátit Eduarda V. na trůn jeho otce. Ovšem faktem je, že od června 1483 kdy princové (Eduard V. a jeho mladší bratr Richard, vévoda z Yorku) odešli do Toweru, nevyšli ven živí.²⁵¹ Samotný Buckingham, který pomohl Richardovi v získání trůnu a který měl sám nárok na trůn, chtěl dosadit na trůn Jindřicha Tudora.²⁵² Tento plán začal realizovat po tom, co si byl jist, že jsou oba princové v Toweru mrtví.²⁵³ Za plán měl oženit Jindřicha Tudora s nejstarší dcerou Eduarda IV. a spojit tak lancasterskou a tudorovskou dynastii s yorskou. Vzpoura se brzy zhroutila a samotný Buckingham byl koncem října chycen a sťat.

Richard v lednu 1484 svolal jediný parlament své vlády. Zde byl vydán zákon *Titulus Regius*.²⁵⁴ Parlament dále odsoudil za zradu lordy, kteří se podíleli na povstání a také samotného Jindřicha Tudora, který se nazýval hrabětem z Richmondu.²⁵⁵ Richard III. podnikl také podplacení některých ministrů v Bretani, aby zradili Jindřicha Tudora a zatkli ho. Ten byl však včas varován věrnými a uprchl do Francie, kde mu byla poskytnuta pomoc od francouzského krále Karla VIII.²⁵⁶

Richardův syn, Eduard z Middlehamu zemřel v dubnu roku 1484. Jeho náhlá smrt zanechala Richarda bez legitimních dědiců. Následujícího roku 1485 zemřela

²⁴⁹ NEILLANDS 1994, 165.

²⁵⁰ NEILLANDS 1994, 165–166.

²⁵¹ NEILLANDS 1994, 164; GRUMMITT 2013, 116; MAUROIS 1993, 170.

²⁵² CASTOR 2004, 289.

²⁵³ ROWSE 1966, 199.

²⁵⁴ Byly zde vysvětleny nároky na trůn a důvody, pro které trůn uplatnil. In: NEILLANDS 1994, 167, 172–173.

²⁵⁵ NEILLANDS 1994, 167.

²⁵⁶ CASTOR 2004, 292; HICKS 2010, 228; KENDALL 1956, 297; ROWSE 1966, 212.

i královna Anna.²⁵⁷ Mezitím se na francouzské půdě přidávali k Jindřichovi další uprchlíci, kteří za něj chtěli bojovat.²⁵⁸ Král Richard neměl stálou armádu a nedosahovala ani počtu, jakého by si představoval.

Jindřich se s armádou vylodil na pobřeží Anglie a pochodoval Walesem. Královská vojska a vojska Jindřicha se střetla 22. srpna 1485 na Bosworthském poli.²⁵⁹ Král Richard prohrávající bitvu sledoval ze svého bílého koně²⁶⁰ a ve snaze ukončit rychle bitvu smrtí Jindřicha Tudora se vydal hluboko do nepřátelských řad.²⁶¹ Richard III. byl posledním anglickým králem, který padl na bitevním poli.²⁶²

Jindřich byl vnukem Owena Tudora, jeho babičkou byla vdova po Jindřichu V., Kateřina z Valois. Jeho matka Markéta Beaufortová byla přímou pravnučkou Jana z Gentu a Kateřiny Swynfordové. Když Eduard IV. nařídil vraždu Jindřicha VI., učinil tak z Jindřicha Tudora jediného dědice Lancasterů, jelikož byl jeho původ z Jana Gentského.²⁶³

Jindřich Tudor byl korunován 30. Října roku 1485²⁶⁴ a o týden později svolal svůj první parlament ve Westminsteru.²⁶⁵ Zde zrušil Richardův zákon *Titulus Regius*²⁶⁶ a jelikož Jindřich datoval počátek své vlády den před bitvou,²⁶⁷ prohlásil Richarda III. a všechny jeho stoupence za odsouzené zrádce.²⁶⁸ Zároveň si nechal parlamentem potvrdit, že jeho právo na trůn vzniklo díky zabití bývalého krále.

Plánovaná svatba Jindřicha VII. a Alžběty z Yorku proběhla 18. ledna 1486 ve Westminsterském opatství.²⁶⁹ Spojením dvou zákonných dědiců velkých rodů mohl konečně po letech zavládnout mír.²⁷⁰ Jindřich VII. si svatbou zapečetil dvojitý nárok

²⁵⁷ HICKS 2010, 230.

²⁵⁸ NEILLANDS 1994, 177–178.

²⁵⁹ HICKS 2010, 233; MAUROIS 1993, 170.

²⁶⁰ KENDALL 1956, 365.

²⁶¹ ROSS 1981, 218, 222.

²⁶² HICKS 2010, 232; NEILLANDS 1994, 183; GRUMMITT 2013, 29.

²⁶³ NEILLANDS 1994, 175–176.

²⁶⁴ CASTOR 2004, 293–294.

²⁶⁵ HICKS 2010, 235.

²⁶⁶ V tomto zákoně bylo prohlášeno, že děti Eduarda IV. byly nelegitimní. Díky zrušení byla Alžběta z Yorku dědičkou, jelikož byla nejstarší potomek Eduarda IV. In: ELGIN 2014, 24.

²⁶⁷ HICKS 2010, 236.

²⁶⁸ NEILLANDS 1994, 185.

²⁶⁹ NEILLANDS 1994, 185; HICKS 2010, 14, 236.

²⁷⁰ MAUROIS 1993, 170–171.

na trůn.²⁷¹ Jindřich získal trůn na základě svého vojenského vítězství a Alžběta byla z rodu Plantagenetů, kteří vládli Anglii od roku 1137.²⁷²

V příštích několika měsících proběhlo několik povstání, avšak neúspěšných.²⁷³ Poslední bitvou Válek růží můžeme považovat bitvu u Stoke, v červenci roku 1487.²⁷⁴ V následujících letech si Jindřich VII. upevňoval svou moc díky popravám Yorků a všech příbuzných, kteří by jej mohli ohrozit.²⁷⁵

²⁷¹ CASTOR 2004, 295.

²⁷² NEILLANDS 1994, 187.

²⁷³ CASTOR 2004, 294; HICKS 2010, 236, 241.

²⁷⁴ HICKS 2010, 236, 244.

²⁷⁵ NEILLANDS 1994, 185–186.

3. Symbol růže

Růže jakožto samotná květina byla velmi oblíbená a objevuje se v různém symbolickém významu v mnoha kulturách. Symbolizuje lásku a přátelství, dvě pozitivní složky našeho života. Také je symbolem mládí, krásy,²⁷⁶ líbeznosti, radosti a nevinnosti. Znamená také mlčenlivost,²⁷⁷ latinsky *sub rosa*. Růže ukývá tajemství ve svém nitru a uzavře ho svými okvětními lístky. Můžeme ji tak vidět namalovanou na zповědnicích od doby papeže Hadriána IV. (1100–1159).²⁷⁸ Zároveň nám symbolizuje i smrt (v Germánských mýtech)²⁷⁹ a zármutek kvůli své pomíjivosti.²⁸⁰

Symboliku růže můžeme vidět již v antické době, kdy symbolizovala krátkost mladého života, neboť květina rychle uvadla a opadala. V řecké antické mytologii byla spojována s Afroditou, bohyní lásky, plodnosti a sexuality²⁸¹ a Dionýsem,²⁸² bohem vína a veselí.²⁸³ V křesťanství byl uctíván kult Panny Marie. K uctívání docházelo především v oblastech, kde se dříve nacházel antický kult pannen.²⁸⁴

Ve středověku byl symbol růže zpočátku spíše spojován s pohanstvím (antické božstvo). Postupně se však tato květina do křesťanství dostala díky přerodu víry a začínajícímu křesťanství skrze Evropu.²⁸⁵ Jako křesťanský symbol je růže spojena s uctíváním Panny Marie²⁸⁶ (růže je královna květin, Panna Marie je královnou ctností a matkou Syna Božího),²⁸⁷ kolem které se vyobrazovaly bílé růže nebo růžové šípkového keře.²⁸⁸ Panna Marie s růží od 14. století nabyla ikonografického motivu.²⁸⁹ Panně Marii se dostávalo silné mariánské úctě, neboli *philomarianiti*.²⁹⁰

²⁷⁶ LURKER 2005, 438.

²⁷⁷ PALIVEC 1978, 74; BIEDERMANN 1992, 289.

²⁷⁸ PALIVEC 1978, 73.

²⁷⁹ PALIVEC 1978, 74.

²⁸⁰ Toto téma bylo populární u holandských malířů na konci 16. století. Malíři zde malovali vázy s květinami v různých etapách květu, od poupat po uvadlé a opadané stvoly.

²⁸¹ GIBSON 2010, 167.

²⁸² BIEDERMANN 1992, 289.

²⁸³ Obdobně je to i u římské mytologie. Zde je Venuše bohyně lásky a Bacchus bohem vína.

²⁸⁴ ROYT 2006, 194.

²⁸⁵ SMRŽ 1924, 22.

²⁸⁶ BIEDERMANN 1992, 290.

²⁸⁷ ROYT 2006, 195.

²⁸⁸ Šípkový keř bývá častým motivem ve zjeveních a také v mariánských legendách.

²⁸⁹ LURKER 2005, 439.

Z růže byl rovněž odvozen i název modlitby růžence²⁹¹ nebo růžencový řetízek s křížkem, který slouží právě k modlitbám.²⁹² Avšak i zde ve středověku měla květina svou stinnou stránku, a to v podobě trpícího Krista, ukřižovaného na Golgotě.²⁹³ Trnová koruna, kterou měl při ukřižování, se stala symbolem krve a bolesti.²⁹⁴ Pět okvětních lístků růže pak symbolizovala pět ran Kristových.²⁹⁵

Růže se ve středověku pohybovala i mimo hranice křesťanství. V alchymii růže neboli *flos sapientium*,²⁹⁶ symbolizovala moudrost nebo i samotné mudrce. U svobodných zednářů²⁹⁷ upomínala na vyšší život a u rosekruciánů²⁹⁸ poukazovala na stvoření a přírodu.²⁹⁹

Tvar růže nám nepochybně ovlivňoval také umělecké chtění. Růže díky své kráse sloužila i jako inspirace pro umělce. Růži můžeme vysledovat v básních,³⁰⁰ na mnoha obrazech i stavbách napříč dějinami. Například velká rozetová okna, která mají několik symbolů – kruh jako symbol dokonalosti a Ráje, kolo jako symbol věčnosti a symbol Panny Marie jako neposkvřená růže bez trní.³⁰¹ Rozety můžeme vidět po celé Evropě na katedrálách a kostelech. [1]³⁰²

²⁹⁰ ROYT 2006, 189; LLEWELLYN 2004, 7.

²⁹¹ Růženec latinsky *rosarium* můžeme přeložit jako korunu růží nebo věnec růží. Tato modlitba je opakovacího typu u římsko-katolické církve. In: BUBEN 1997, 367.

²⁹² BUBEN 1997, 366.

²⁹³ J, 19, 17–18.

²⁹⁴ MK, 15, 17; J, 19, 2; LURKER 2005, 439.

²⁹⁵ BUBEN 1997, 366.

²⁹⁶ TWOMAY 2008, 129.

²⁹⁷ Tajná společnost svobodných zednářů vznikla v roce 1717 v Londýně. Jednalo se o hnutí, jehož cílem bylo přivést své členy (stoupence) k ideálu ušlechtilého lidství. Poezie, filozofie a dějiny pro ně byly 3 světla neboli sv. trojúhelník. Vyvinuli svůj vlastní šifrovací jazyk. Jejich nejznámějším symbolem bylo písmeno G, kružítko a měřický trojúhelník. In: LURKER 2005, 502–503; GIBSON 2010, 227.

²⁹⁸ Rosekruciáni (Fraternitas Rosae Crucis) byli apokryfní mystická tajná společnost v 17. století. Cílová idea společnosti byla skupina zbožných mužů, kteří se orientovali v symbolech alchymie a chtěli bojovat proti rozmachu islámu a papežství. In: LURKER 2005, 434; BIEDERMANN 1992, 290.

²⁹⁹ LURKER 2005, 439.

³⁰⁰ Řecká básnířka Sappfo byla také hudební skladatelka a spisovatelka, která žila na přelomu 7. a 6. století před našim letopočtem. Sappfo označila květ růže za královnu květin.

³⁰¹ GIBSON 2010, 163.

³⁰² Katedrála v Assisi je zasvěcená svatému Rufu (Cattedrale di San Rufino di Assisi). Stavba byla vybudovaná v letech 1140–1253 a je hlavním kostelem v Assisi. Po levé straně západního průčelí je zachovalá mohutná zvonice, fasáda stavby je původní. Interiér se skládá z hlavní lodi a dvou bočních lodí po stranách. V roce 1571 byl interiér přestavěn v pozdně renesančním slohu. V historii františkánského řádu je tato katedrála významnou stavbou. Byl zde pokřtěn například František z Assisi nebo svatá Klára z Assisi.

Dalšími stavbami s rozetovými okny a s úctou k Panně Marii je například Durhamská katedrála Ježíše Krista, blahoslavené Panny Marie a svatého Cuthberta z Durhamu,³⁰³ kostel Panny Marie v Liverpoolu, kostel Panny Marie v Dorsetu nebo Chrám Matky Boží v Paříži a Chartres.

V několika budoucích podkapitolách budu popisovat výskyt růže v heraldickém prostředí na území Anglie. Budu se zde snažit popsat bílou neboli Yorskou a červenou neboli Lancasterskou růži. Popíšu zde její vývoj při Válkách růží a danou symboliku, která charakterizuje barvu poselství daného rodu.

³⁰³ Katedrála v Durhamu je jedním z nejzachovalejších katedrál románského typu v Anglii. Jedná se o první stavbu v Evropě, která je zaklenuta žebrovými křížovými klenbami (1133).

3.1 Heraldika

Heraldika pochází z latinského slova *heraldus*. Je to pomocná věda historická, která se zabývá souhrnem základních pravidel a zvyklostí, podle kterých se tvoří, kreslí a popisují znaky.³⁰⁴ Heraldika se sice postupem času přizpůsobila symbolice, ale vznikla zprvu čistě za praktickým účelem.³⁰⁵ Tvoří ji znaky rodové, osobní i státní.³⁰⁶

První znaky a symboly, které lze považovat za erby, vznikají ve druhé třetině 12. století v řadě zemí západní a jižní Evropy, například v Anglii, Španělsku, Německu a Itálii.³⁰⁷ Erb vznikl především z vojenských důvodů.³⁰⁸ Středověký rytíř potřeboval způsob, jak prokázat svou totožnost, když byl v plné zbroji.³⁰⁹ Heraldika se proto rozvinula hlavně v těch zemích, které spadaly pod římskou církev a účastnily se takzvaných křižáckých výprav.³¹⁰

Rozvoji heraldiky dopomohly také rytířské turnaje.³¹¹ Tento sport byl určen pro šlechtu, kterou motivovala získaná prestiž při vítězství. Celé organizování a řízení průběhu měl na starost takzvaný herold,³¹² který časem nabyl obrovské váženosti také v politické sféře.³¹³ Administrativa vyžadovala podpisy, které negramotní rytíři a králové zpodobňovali pomocí svých pečetí se znaky štítů.³¹⁴

³⁰⁴ BUBEN 1997, 10.

³⁰⁵ SCHWARZENBERG 1992, 14.

³⁰⁶ BUBEN 1986, 8.

³⁰⁷ BUBEN 1997, 10; BUBEN 1986, 12; WAGNER 1939, 13–14.

³⁰⁸ PASTOREAU 2000, 346–347.

³⁰⁹ BUBEN 1997, 12.

³¹⁰ BUBEN 1997, 11.

³¹¹ Rytířský turnaj byla středověká soutěž, kdy spolu bojovali dva protivníci. Bojovalo se podle předem daných pravidel. Rytíři se snažili, zpravidla na jedoucím koni, shodit dřevěnou tyčí protivníka ze sedla. V případě neúspěchu obou rytířů sesedli z koně a bili se zbraněmi (meči, sekerami). In: BUBEN 1997, 12.

³¹² Heroldovou prvotní náplní byla činnost hlasatelů, vyjednávačů při šlechtických, vyhlášovatelů válek (nikdy však sami nebojovali), soudců, a právě také plnili funkci rozhodčích při turnaji. Dohlíželi na pravidla a předpisy heraldiky, popisovaly znaky a dbaly na to, aby nedocházelo k opakování znaku. Herold býval také označován jako *hyraus*, *hiraux*, *hiraut* či *hirauz*. In: BUBEN 1997, 12–13; WAGNER 1939, 30–32.

³¹³ Popularita heroldů byla značná, když anglický herold William Bruges (1375–1450) dokázal roku 1416 hostit ve svém anglickém sídle císaře Zikmunda Lucemburského. In: WAGNER 1939, 9.

³¹⁴ BUBEN 1997, 12; BUBEN 1986, 21.

V průběhu dějin se podstata heraldiky měnila. Koncem 14. století a především v první polovině 15. století se rozšířily střelné zbraně.³¹⁵ Následkem střelných zbraní začali rytíři v bojích ztrácet svou podstatu a heraldika ztratila svou vojenskou funkci.³¹⁶ Heraldika se v průběhu několika století stala pouhým symbolem bez druhořadého účelu, ale znaky a symboly nezanikly a používaly se hojně dál. Užívání znaků se nestalo výlučným postavením šlechty. Znaky se začaly používat jak světské tak církevní instituce a města. Také byly na pečeti, branách a portálech měst, tvrzí a paláců.³¹⁷

Do heraldiky patří také odznaky³¹⁸ (v angličtině *badges*, *cognizance* nebo *insignia of office*),³¹⁹ které sloužily jako značky poddanství nebo vlastnictví bez nošení štítu. Vyjadřovali příslušnost k určitému šlechtici, popřípadě i k jeho rodu.³²⁰ Užívání odznaku bylo běžné v jižní Evropě, ve Francii a na Britských ostrovech.³²¹ Největší obliby dosahovaly na sklonku 14. století až do 17. století, kdy postupně odznak upadal a mizel.

Odznak růže je v heraldickém prostředí velmi častý, a to především na území Anglie.³²² Růže se stala součástí erbů a mnohokrát i hlavním motivem. Má stylizovanou podobu skládající se z pěti symetrických laloků,³²³ pěti špiček listů a kruhového osiva uprostřed.³²⁴ Růže je v heraldice zařazena do obecné přirozené životní figury³²⁵ rostlinného typu. V heraldice je nejběžnějším rostlinným symbolem spolu s lilí, která má stylistické zastoupení například ve fleur-de-lisu.³²⁶

³¹⁵ Rozvoj palné zbraně na českém území lze zaznamenat především v době husitských válek (1419–1434). Puškaři byli v 15. a 16. století zaměstnanci bohatých šlechticů a měst.

³¹⁶ BUBEN 1997, 13.

³¹⁷ BUBEN 1997, 13–14.

³¹⁸ Odznaky se v Anglii těšil velké oblibě, mnohem více než na kontinentu. In: BUBEN 1997, 43.

³¹⁹ BUBEN 1997, 285; SCHWARZENBERG 1992, 203.

³²⁰ BUBEN 1986, 116.

³²¹ BUBEN 1997, 26.

³²² BIEDERMANN 1992, 291.

³²³ V případě, že byl počet okvětních lístků jiný, bylo třeba tuto změnu předem nahlásit. In: BUBEN 1997, 366.

³²⁴ BIEDERMANN 1992, 291.

³²⁵ Figura je vše, co klademe do štítu. In: BUBEN 1997, 18.

³²⁶ SLATER 2006, 90.

3.2 Yorská růže

Symbolem Yorků byla takzvaná bílá růže z Yorku.³²⁷ Bílý květ se vztahuje k prvnímu vévodovi z Yorku, Edmundovi z Langley.³²⁸ Byla prostředníkem k šíření radosti a slávy, zároveň symbolizovala nevinnost a čistotu. Bílá růže³²⁹ se hojně vyskytovala ve většině rukopisů rodiny a rodinné heraldice. Avšak například oblíbeným odznakem Richarda, vévody z Yorku byl sokol.³³⁰ V průběhu občanské války se heraldické odznaky rozšiřovaly a proměňovaly.

V bitvě u Montiniers Cross dne 2. ledna 1461 se na nebi údajně objevily tři slunce, když do vítězné bitvy vedl Yorské vojáky Eduard z Marchu, budoucí král Eduard IV.³³¹ Tento jev brali jako dobré znamení, jelikož Richard z Yorku po své smrti zanechal také tři syny: Eduarda, Jiřího a Richarda.³³² Eduard prohlásil, že to bylo také znamení Svaté Trojice a přijal jev jako znak na své osobní korouhvi.³³³ Vzniklo tak Slunce z Yorku a růže v slunci z Yorku.³³⁴

Šlechtic Richard III. používal jako svůj odznak bílého kance jako vévoda z Gloucesteru. Svůj emblém nezměnil ani po tom, co se stal králem Anglie.³³⁵

Bílá růže nebyla v oblibě pouze u Yorků, ale i u Tudorovců. Především u panovníka Jindřicha VIII., který používal bílou růži s latinským heslem *Rutilans rosa sine spina*, což v překladu znamená skvoucí růže bez trní.³³⁶ Příklad Yorské růže a motta můžeme vidět v rukopise *Chroniques de France ou de Saint Denis (1108–1270)*. [2] Zde je na modré stuze yorské francouzské motto: *'Dieu et mon droit.'*³³⁷ což v překladu znamená „Bůh a mé právo“. Stuha s motem je obtočena

³²⁷ Bílá růže dříve znamenala smrt. In: BIEDERMANN 1992, 289.

³²⁸ Edmund z Langley, první vévoda z Yorku žil v letech 1341–1402. Byl nejmladší ze čtyř žijících dětí krále Edwarda III., krále Anglie.

³²⁹ Bílou růži můžeme vidět v portrétu Alžběty z Yorku na přelomu 15–16. století. [3] Alžběta je zde oděna v červených šatech s rukávy zdobeným hermelínem. Alžběta v rukou svírá bílou růži.

³³⁰ HICKS 2010, 13.

³³¹ Eduard IV. byl také nazýván „růže z Rouen“ po jeho místě narození. In: HICKS 2010, 13.

³³² NEILLANDS 1994, 85.

³³³ CASTOR 2004, 235; HICKS 2010, 13.

³³⁴ BARRINGTON 1844, 102.

³³⁵ HICKS 2010, 13.

³³⁶ PALIVEC 1978, 20.

³³⁷ Toto motto je v anglickém štítu k vidění dodnes.

kolem stonků bílé a červené růže.³³⁸ Motto Yorků s yorskou růží je vyobrazeno také v rukopise *Recueil des croniques d'Engleterre* z roku 1470–1480. Bílou růží na modro-červeném kosočtverci vidíme zakomponovanou v borduře listu rukopisu. V půlkruhových výstupcích z kosočtverce je vepsané motto. [4]

3.2.1 Korunka Markéty z Yorku

Bílá růže se nám promítla nejen do odznaku Yorků, ale také do užitého umění, které dům Yorků používal a kterým se reprezentoval. Například Markéta z Yorku³³⁹ měla svou korunku s vyobrazením bílých růží. [5]

Menší korunka³⁴⁰ je otevřeného typu. Po obvodu spodní části jsou velké bílé smaltované růže s modrými drahokamy a modrým křížem uvnitř. Mezi růžemi se nachází barevná písmena (zelené, bílé a červené) tvořící jméno *Margarita de York* neboli Markéta z Yorku. Je známo, že byla korunka upravena po svatbě Markéty a Karla Smělého roku 1468, jelikož na korunce můžeme vidět štít Burgundska. Tento segment korunky je horizontálně z obou stran ohraničen malými perličkami. V další části korunky máme malé perličky střídající se s bílými růžemi a propletenými iniciálami C–M, které nám odkazují na Carla (Karla Smělého) a Margaret (Markétu) a jejich svatbu.³⁴¹ Koruna je zakončena trojlístým *fleurons*³⁴² s malými červenými a černými růžemi a pětilístým stylizovaným *quinqüifoliate*,³⁴³ který je ozdoben velkými drahokamy spolu s bílými a modrými růžemi s perličkou uprostřed.

³³⁸ Rukopis byl darem pro tudorovského krále Jindřicha VII., tudíž se zde objevují Yorské a Lancasterské růže, ze kterých pak vzešla růže tudorovská.

³³⁹ Portrét Markéty z Yorku můžeme vidět od neznámého umělce v pařížském museu Louvre. Obraz je olej na desce z roku 1468, namalovaného až po svatbě Markéty a Karla. Markéta má na hlavě vysoký hennin, ze kterého visí naušnice s písmenem B. Písmeno B se zde odkazuje na Burgundsko. Kolem krku má náhrdelník, ve kterém jsou zasazené bílé a červené růže, ze kterých visí písmena C jako odkaz na jejího manžela, Karla Smělého. Malá sedmikráska připnutá na její hrudi odkazuje na samotnou Markétu. [6]

³⁴⁰ Koruna je jedním z nejstarších panovnických symbolů. Kruhový tvar odkazuje na dokonalost a boží existenci (panovník z boží milosti). In: LURKER 2005, 228.

³⁴¹ EICHBERGER 2005, 70.

³⁴² *Fleurons* pochází z francouzského slova *floron*, což v překladu znamená květina. *Fleurons* je tedy stylizovaná forma listu.

³⁴³ *Quinqüifoliate* můžeme z latiny volně přeložit jako břečťan pětilístý.

Když byla Markéta na cestách bez svého manžela, zastavila se 22. července 1474 v katedrále v Cáchách.³⁴⁴ Zde darovala svou korunku obdivované soše Panny Marie s Ježíškem a zároveň nechala vyrobit malou dětskou korunku pro Ježíška.³⁴⁵ Markétina korunka je jednou ze dvou dochovaných královských ženských středověkých korun,³⁴⁶ které přežily občanskou válku.

3.3 Lancasterská růže

Lancasterská červená růže symbolizuje mučednictví,³⁴⁷ ale především lásku.³⁴⁸ Vychází ze zlaté růže krále Anglie Eduarda I., který žil již v letech 1239–1307. Lancasterská růže se však v umění před rokem 1485 téměř nevyskytuje.³⁴⁹ Hlavním znakem rodiny Lancasterů byl takzvaný Collar of Esses nebo SS límec.³⁵⁰ Po dobu vlády Jindřicha IV., Jindřicha V. a Jindřicha VI. byl užíván jako hlavní královský odznak.³⁵¹ Je tedy možné, že se červená růže jako znak začala používat ke konci války.³⁵²

Avšak po roce 1485 můžeme pozorovat rudou růži jako součást emblému tudorovské rodiny. Došlo k tomu díky spojení obou rodů, Yorků a Lancasterů pomocí svazku Jindřicha VII. a Alžběty z Yorku.³⁵³

³⁴⁴ Katedrála Panny Marie v Cáchách patří k nejvýznamnějším stavbám v Německu. Probíhalo zde již od středověku korunování německých králů. Začala se stavět na konci 8. století a v průběhu dějin se dostavovala. Roku 1978 byla zařazena na seznam světového dědictví UNESCO. In: EICHBERGER 2005, 69–70.

³⁴⁵ EICHBERGER 2005, 69–70.

³⁴⁶ Druhou dochovanou korunkou je od vévodkyně Blanky z Lancasteru, která byla první manželkou Jana z Gentu.

³⁴⁷ GIBSON 2010, 163; BIEDERMANN 1992, 289.

³⁴⁸ LURKER 2005, 438.

³⁴⁹ Lancasterská růže je k vidění na reprezentativním portrétu Jindřicha IV. z přelomu 16 a 17. století. Jindřich zde v jedné ruce drží žezlo a v druhé ruce rudou růži. [7]

³⁵⁰ SCHWARZENBERG 1992, 186.

³⁵¹ HICKS 2010, 13; GOUGH 1847, 271.

³⁵² Mnoho historiků tvrdí, že Lancasterové začali používat růži jako heraldický odznak až ke konci války. In: <https://www.history.com/news/9-things-you-should-know-about-the-wars-of-the-roses>, vyhledáno 24. 2. 2019

³⁵³ WAGNER 2001, 294; SCHWARZENBERG 1992, 207.

3.4 Tudorovská růže

Sňatkem Jindřicha VII. a Alžběty z Yorku došlo ke spojení rodů a zároveň jejich odznaků.³⁵⁴ Nejen že Jindřich VII. ukončil Války růží a vzal si dceru protivníka, ale jelikož byla jeho matka Markéta Beaufortová a otec Edmund Tudor,³⁵⁵ podařilo se mu spojit v manželství a své osobě všechny rody.³⁵⁶

Tudorovská růže je v umění nejčastěji ve trojím zobrazení. V prvním případě je růže rozdělena vertikálně a každá její polovina má jinou barvu – červenou a bílou, v tomto případě se jedná o takzvaný složený odznak.³⁵⁷ Mnohem častějším vyobrazením je však takzvaná dvojitá růže, kdy bílou růži domu Yorků podkládá červená růže domu Lancasterů.³⁵⁸ Třetím velmi častým vyobrazením je tudorovská růže se stonkem a korunou, takzvaná korunovaná růže.

Po nastoupení Jindřicha VII. na trůn se změnila i heraldika rodu a celková jeho propaganda. Tudorovská růže byla přijata jako národní znak Anglie a stala se symbolem klidu, míru a jednoty po dlouhé občanské válce.

Tudorovská růže se objevovala zakomponovaná v heraldice u následujících vládců a jejich manželek. Například první manželka Jindřicha VIII., Kateřina Aragonská, měla jako svůj osobní odznak granátové jablko. Toto granátové jablko a tudorovskou růži můžeme ve spojení vidět v iluminovaném rukopise *Book of 28 motets* z roku 1513–1525. [8] Zde vidíme, že levou polovinu symbolu tvoří granátové jablko a pravou polovinu tvoří tudorovská růže dvojitého typu.³⁵⁹ V horní části listu zde také vidíme padací mříž, osobní heraldický odznak Jindřicha VII.³⁶⁰ Padací mříž byla heraldickým znakem rodu Beaufortů, který Jindřich přijal za svůj.

³⁵⁴ Růže se stala také zemským odznakem Anglie. In: SCHWARZENBERG 1992, 207.

³⁵⁵ Edmund Tudor byl synem Owena Tudora a Kateřiny z Valois. Markéta Beaufortová byla potomkem Eduarda III. skrze Jana z Gentu a jeho třetí manželky Kateřiny Swynford.

³⁵⁶ BARRINGTON 1844, 103.

³⁵⁷ Růže mohla být rozdělena i na 4 části, kdy dvě části byly bílé a dvě červené. Tento typ vyobrazení můžeme vidět v rukopise *Poems; Art d'amour; Les demandes d'amour; Le livre dit grace entiere sur le fait du gouvernement d'un princ.* Tudorovskou růži zde drží štítonoši. [9]

³⁵⁸ GIBSON 2010, 213; BARRINGTON 1844, 131.

³⁵⁹ BARRINGTON 1844, 186; GOUGH 1847, 37.

³⁶⁰ Portrét Jindřicha VII. vznikl v roce 1505. Jindřich zde v ruce drží tudorovskou růži. [10]

Odznak padací mříže je totiž slovní hříčkou. Padací mříž v bráně je dvojitá brána, v angličtině *two door*, tudíž Tudor.³⁶¹ Královskými odznaky od této doby jsou růže a padací mříž.³⁶²

Další, kdo používal tudorovskou růži, byla například Kateřina Parrová, šestá a poslední manželka Jindřicha VIII. Kateřina měla za svůj odznak takzvanou trojitou růži,³⁶³ kdy byla nejprve růže červená, následně bílá a poté zase červená.³⁶⁴ Trojitou růži můžeme vidět i v rukopise *Chroniques de France ou de Saint Denis (1108–1270)* vyzdobeného v letech 1487–1494, kde vidíme tudorovskou růži a nad ní se vznášející anglickou korunu. [11] V rukopisech se ve výjimečných případech vyskytuje i čtyřvrstvá růže jako právě v tomto rukopise. Nad růží vidíme vznášející se anglickou korunu a kolem růže jsou celkem čtyři padací mříže. [12]

Také nejmladší syn královny Alžběty II., princ Eduard, používá tudorovskou růži umístěnou v prostředním laloku turnajového límce.³⁶⁵

³⁶¹ SCHWARZENBERG 1992, 185, 207.

³⁶² BUBEN 1997, 43.

³⁶³ Růže byla jak osobním odznakem Kateřiny Parrové, tak odznakem Tudorovců.

³⁶⁴ GOUGH 1847, 38.

³⁶⁵ Turnajský límec francouzky *lambel*, německy *turnierkragen*, anglicky *label* byl původně využíván ve štítu od jedné hrany k druhé spolu s dlouhými laloky. Turnajský límec sloužil hlavně pro odlišení nejstarších synů, když jejich otec ještě žil a oni nemohly převzít jeho znak. Dříve se používal především na bitevních polích, až později turnajský límec získal hlavně funkci administrativní. In: BUBEN 1997, 426–427.

4. Iluminované rukopisy

Anglická knižní malba je „zahalena tajemstvím“, které se v této krátké kapitole budu snažit objasnit. Základním kamenem anglické knižní malby byla knižní malba irská, na kterou Anglie navázala již v 8. století a styl knižní malby románské.³⁶⁶ Vysvětlím zde vlivy, které na Anglii působily v pozdějších stoletích a vyjmenuji zde pár nejvýznamnějších mecenášů a sběratelů nejen v Anglii, ale i v západní Evropě.

4.1 Anglická knižní malba ve 13. až 16. století

Především ve 13. a na počátku 14. století v Anglii vzniklo mnoho vysoce kvalitních kusů,³⁶⁷ jež nenašly rovnocenný protějšek v kontinentálních rukopisech.³⁶⁸ Vliv knižní malby³⁶⁹ a sklomalb z francouzského prostředí byl pro anglickou knižní malbu zřetelný.³⁷⁰ Anglie v první polovině 13. století přijímala první gotický malířský styl tzv. styl Ludvíka IX,³⁷¹ kdy byl figurální výjev zasazen do architektonického rámce se zlatým pozadím. V druhé polovině 13. století se italské

³⁶⁶ Odkaz na románské motivy zde byly používány především ve stylizovaných laločnatých palmetách ještě celé 14. století a část 15. století. In: KUBÍK 2010, 175.

³⁶⁷ Anglická knižní malba měla zvláštní druh iniciály, který se také vyskytoval v Normandii v druhé polovině 12. století. Jedná se o iniciálu, jejíž tělo bylo skládáno ze dvou barevných segmentů, kdy mezi sebou měli jednotlivé části tenkou mezeru a prosvítal zde nepopsaný pergamen. In: STIRNEMANN 1990, 60.

³⁶⁸ KRÁSA 1990, 414.

³⁶⁹ Vliv knižní malby lze sledovat skrze figurální typ, kánon, barevnost a bílé kresby vzorku neboli desěnu. Tyto specifické znaky můžeme pozorovat například v díle žaltáře sv. Ludvíka nebo v evangeliáři ze St. Chapelle. In: KRÁSA 1990, 416; MRÁZ 1988, 24.

³⁷⁰ Gotická malba na sklo byla velmi důležitá. Novoplatonské ideje považovaly světlo za nehmotné a tudíž nejbližší vyjadřující Stvořitele. Chrámový prostor měl být prozářen a prostoupen božským světlem. Nejstarší a nejznámější vitraje z poloviny 12. století se nachází v kostele St. Denis v Paříži. Z druhé poloviny 12. století je největší soubor v katedrále v Chartres. Klasickým příkladem ze 13. století je soubor vitrají z St. Chapelle v Paříži. Tyto vitraje jsou nejrozsáhlejším zachovalým souborem vitrají z 13. století. V 15. století se v hojnosti užívaly malé dekorativní vitráže a na přelomu 15. a 16. století daly vzniknout novému druhu sklomalby – takzvané kabinetní sklomalbě, která sloužila výhradně k dekoraci privátních prostor. Užívaly se zde světské a mravoličné náměty, grotesky, bájná zvířata a filozofové. Na předlohách pro kabinetní sklomalbu se podíleli známí umělci doby, jako byl například Albrecht Dürer nebo Hans Holbein. In: LOSOS 2006, 12–14, 16.

³⁷¹ Jedná se o jemnou typiku lidských postav, elegantních linií a štíhlých proporcí. Oděv je řasen do velkých mísovitých záhybů. S rukopisy se obchodovalo především právě na dvoře Ludvíka IX., který měl na svém dvoře koncem 13. století nejslavnější evropské dílny. In: ČERNÝ 2009, 298; ROFL 2000, 389.

vzory a výrazový styl dostaly do Francie a Anglie.³⁷² Následná expresivnost z 13. století³⁷³ se mísila s trendem první poloviny 14. století oblých dříků a kresebně plošné iniciály, kde se objevovaly úponky, nejrůznější tvary akantů³⁷⁴ a kompozičně složitější sestavy.³⁷⁵ Největšího úspěchu slavila dekorativní schémata³⁷⁶ v první třetině 14. století.³⁷⁷ V severní Francii a v Anglii byla specifická schémata již od 80. let 13. století, kdy se v bordurách objevuje kombinace stvolů s droleriiemi.³⁷⁸

V druhé polovině 14. století styl pokračoval a doplňoval se o rozviliny a listy ve vnitřním poli.³⁷⁹ Dříky iniciál byly oblé a někdy byly modelovány z draků.³⁸⁰ Do iniciál byly vkládány monochromní akantové listy a celá iluminace nabývala měkkosti se zářivými barvami. Tento ornamentální systém se dodržoval až do 16. století. V průběhu století se měnil tvar akantového listu a jeho plasticita, která vyvolávala dojem iluze. V druhé polovině 15. století se akantový list přestal vkládat do iniciál, ale začal iniciálu přímo tvořit a modelovat.³⁸¹ Tento jev můžeme vidět například u iniciály z roku 1392, kde je vyobrazen král Eduard III. (viz. kapitola králové před válkou růží – Eduard III.). Můžeme zde tedy vidět, že vyobrazení akantové iniciály je mírně nadčasové a poukazuje nám to na kvalitu anglických rukopisů. Přesto všechno však nemáme mnoho zpráv o anglických iluminovaných rukopisech nebo anglických školách.³⁸²

V poslední třetině 14. století a prvních dekádách 15. století byl oblíben gotický dvorský styl,³⁸³ dodržující hieratickou perspektivu a zobrazování postav vyšších než

³⁷² KUBÍK 2010, 184.

³⁷³ BRODSKÝ 2012, 11.

³⁷⁴ KUBÍK 2010, 152.

³⁷⁵ KUBÍK 2010, 118.

³⁷⁶ Jednalo se především o rozety, rozviliny, palmety, polopalmety a akanty mnoha tvarů. In: BRODSKÝ 2012, 11; KUBÍK 2007–2008, 72–89.

³⁷⁷ Hlavním ohniskem pro středověká kompoziční schémata je Byzanc, Itálie a západní Evropa (především Francie, Flandry a východní Anglie). In: KUBÍK 2007–2008, 67–68.

³⁷⁸ KUBÍK 2007–2008, 68.

³⁷⁹ Anglie má velký podíl na tvarových inovacích akantové ornamentiky ve 14. a 15. století. In: KUBÍK 2007–2008, 90.

³⁸⁰ Drak byl dlouhou dobu ztotožňován s ďáblem stejně jako had. Když byla podoba v raném středověku draka jako symbolem zla ustálena, začal drak v knižní iniciále symbolizovat porážku zla. In: LURKER 2005, 99.

³⁸¹ BRODSKÝ 2012, 11.

³⁸² KRÁSA 1990, 404; ROFL 2000, 404.

³⁸³ Gotický výzdobný systém, který vznikl na konci 13. a počátku 14. století ve francouzských a anglických skriptoriích. Tento styl můžeme vidět v českém malířství v rukopisech Elišky Rejčky (1315–1323). Naturalistické zobrazení původem z východní Anglie se zde mísí

je architektura. V zemích napříč kontinentem vzniká řada rukopisů,³⁸⁴ které díky své realistické podobě patří do rané vrstvy internacionální gotiky.³⁸⁵ Zároveň můžeme na počátku 15. století pozorovat určitý přelom.³⁸⁶ Francouzský vliv v knižní malbě na anglické půdě ustupuje a do popředí se dostává vliv českých iluminátorů.³⁸⁷

V rukopisech se objevuje především *fleuronné*,³⁸⁸ řasení a gesta charakterizující českou malbu v druhé polovině 14. století.³⁸⁹ Tuto domněnku potvrzuje i fakt, že dcera Karla IV., Anna Česká, byla manželkou Richarda II.³⁹⁰ Do 20. let 15. století nesou díla prvky jak českého³⁹¹ tak nizozemského vlivu. Jsou zde propracované detaily iluminací,³⁹² jež jeví známky realistických tendencí.³⁹³ Od 20. let intenzita

s francouzskými a italským vlivem. V rukopisech jsou například prosté a krátké výběžky z iniciál a pružnější akantové listy. In: BRODSKÝ 2012, 11–12, 29; ČERNÝ 2009, 303; KUBÍK 2010, 152.

³⁸⁴ Mezi rukopisy patří bible, která byla základem veškerého středověkého písemnictví. Dále zde patří misál, lekcionář, antifonář, žaltář, graduál, martyrologium, breviář a níže zmiňované hodinky.

³⁸⁵ Kolem roku 1400. In: KRÁSA 1990, 275.

³⁸⁶ Na počátku 15. století se knižní malba dostává do fáze, kdy bordurová ornamentika téměř potlačuje daný text. Došlo k reformě ornamentálního systému, kdy se odstranila přebytná floralita. In: BRODSKÝ 2012, 12.

³⁸⁷ Základy pro rozkvet české knižní malby nastaly v době císaře Karla IV. (1316–1378), kdy bylo na všeobecném vzestupu vzdělání na Karlově univerzitě. Na přelomu 14. a 15. století se Praha za Václava IV. (1361–1419) stala druhým největším místem v produkci rukopisů v Evropě (na prvním místě byla Paříž). Po roce 1360 můžeme v iluminacích pozorovat měkký styl, kdy postavy vyzařují vnitřní světlo. Ornamentika se též vzdaluje od přesných pravidel a dává se zde prostor pro volné křivky a nové listové formy. Zároveň je zde ale určitý vliv italského umění a jeho podměty. V sedmdesátých letech se zde objevují nové kompozice s žánrovými výjevy a pokročilé krajiny. Na počátku 15. století dochází k vývozu iluminovaných rukopisů z pražské dílny do zahraničí. Stejně tak jsou zaznamenány importy děl a u některých iluminátorů doložené cesty za uměleckým vzděláním do mezinárodního centra knižního malířství, Paříže. Spojovacím článkem skrze několik desetiletí se v českém knižním malířství staly emblémy, a především hýřivá vegetativní ornamentika bordur. Kresba se v českých zemích pěstovala se zájmem a již kolem roku 1400 můžeme pozorovat tendence o osamostatnění kresby jako hotového uměleckého díla. In: KRÁSA 1990, 100–133, 266, 285–286, 401; KUBÍK 2010, 113.

³⁸⁸ *Fleuronné* v překladu znamená „rozkvetlé“. Termín se přibližuje středověku, kdy se používala floritura nebo floratura. In: KRÁSA 1924, 93.

³⁸⁹ Ornamentika v knižní malbě se na našem území mohla vyvinout ve významnou složku výzdoby rukopisů především ve 14. století, jelikož u nás nebyla hluboká historická malířská tradice. In: KRÁSA 1924, 93.

³⁹⁰ HÁLOVÁ–JAHODOVÁ 1943, 199; ROFL 2000, 404–405.

³⁹¹ BRADLEY 1901, 156; KUBÍK 2010, 146–147.

³⁹² V italském humanistickém prostředí hledali obecné zákony pro lineární perspektivu ve fresce, zatímco nizozemští umělci malovali na plátně a pergamenu do nejmenších detailů. In: VACKOVÁ 2001, 98.

³⁹³ Nizozemští umělci používají tradiční středověké témata, ale realisticky. Například perspektivně prohloubené místnosti, krajiny s napodobenými rostlinami nebo se objevují první příklady zátiší jako doplněk interiéru. Naturalistické až iluzionistické prvky. Zato rýnské umělci a jejich učenci tíhli kolem poloviny 15. století spíše k mysticismu. In: VACKOVÁ 2001, 29; ROFL 2000, 390.

českých vzorů v západní Evropě slábne a původní kompoziční vzorce jsou transformovány a přizpůsobeny kompozicím místnímu tvarosloví.³⁹⁴

Na počátku 15. století se umění iluminace rozvíjelo především na francouzském dvoře a ve Flandrech.³⁹⁵ Největším sběratelem a objednavatelem iluminovaných rukopisů byl vévoda Jan de Berry, strýc a regent francouzského krále Karla VI. Jan z Berry³⁹⁶ podporoval celou řadu předních iluminátorů francouzského nebo vlámského původu.³⁹⁷ Anglické hodinky³⁹⁸ 15. století se pak velmi výrazně vážou na vlámský styl.³⁹⁹ Jednak kvůli dominantnímu obchodnímu spojení s Flandry,⁴⁰⁰ a pak také díky nově založeným anglickým iluminátorským školám, které byly zakládány iluminátory vlámského původu.⁴⁰¹ Styl vlámsko-burgundských iluminací se také stal velmi populární po celé Evropě.⁴⁰²

Náboženství ve druhé polovině 15. století získalo své věřící díky rozmachu knihtisku.⁴⁰³ Právě v církevní oblasti začal dominovat mariánský cyklus,⁴⁰⁴ avšak

³⁹⁴ KUBÍK 2010, 168.

³⁹⁵ Knižní malba nejprve čerpala z ostatních druhů umění, avšak na konci 14. století ve franko-vlámském okruhu položila základy pro pozdně gotické malířství.

³⁹⁶ Jan z Berry byl francouzský šlechtic žijící v letech 1340–1416. Narodil se jako třetí syn francouzského krále Jana Dobrého a české princezny Jitky Lucemburské (byl synovcem českého panovníka Karla IV.). Jeho bratři byli vévoda Ludvík z Anjou, burgundský vévoda Filip Smělý a francouzský král Karel V. Jan byl významným mecenášem a sběratelem umění. Mezi jeho nejznámější umělecká díla patří *Přebohaté hodinky vévody z Berry* (1413–1416), které obsahují roční kalendář (celostránkové ilustrace k jednotlivým měsícům), modlitební knihu laiků pro osm liturgických částí dne a na závěru jsou litanie, modlitby a některé úseky z Bible. Tento rukopis patří k vrcholům gotické knižní malby. V rukopise lze pozorovat například vývoj oblečení nebo architektonické studie. In: VACKOVÁ 2001, 53, 55–56.

³⁹⁷ Jednalo se například o bratry z Limburka, Jacquemarta de Hesdin či mistra Narbonnského. Významným iluminátorem byl také Mistr z Boucicaut. In: VACKOVÁ 2001, 53, 56.

³⁹⁸ Denní modlitba církve neboli liturgie hodin je liturgickou modlitbou římskokatolické církve. Hodinky jsou specifickou formou modlitební knížky, která představuje zlidovělou formu breviáře. Jedná se tedy o soukromé modlitby podle pravidel církevního dne. Hodinky se staly součástí světského života. Často se užívaly jako svatební dar nebo se dědily z generace na generaci jako součást rodinné historie. In: WIECK 1988, 27; BRODSKÝ 2012, 19; VACKOVÁ 2001, 53.

³⁹⁹ V anglické oblasti byla hojnost hodiněk v období pozdního středověku nadprůměrná, nicméně ne v tak vysokém měřítku jako tomu bylo v oblasti Francie a Burgundska. Hodinky se staly nejfrekventovanějším liturgickým spisem středověku. In: WIECK 1988, 27; VACKOVÁ 2001, 53.

⁴⁰⁰ Hlavní obchod ve Flandrech byl založen na zpracování vlny, jehož tradice sahala hluboko do středověku. Ve 13. století byla poptávka již tak vysoká, že se vlna musela dovážet z Anglie.

⁴⁰¹ WIECK 1988, 27.

⁴⁰² KREN/MCKENDRICK 2003, 2.

⁴⁰³ Vynálezce mechanického knihtisku byl Johannes Gutenberg (1400–1468). Důsledkem knihtisku bylo rozšíření písemné kultury a informací i mezi nižší vrstvy obyvatelstva.

pašijový cyklus se v Anglii stále hojně uplatňoval. Stejně tak v severním Nizozemí⁴⁰⁵ a ve vlámské oblasti.⁴⁰⁶

Množství panovníků a vyšší šlechty, takzvaných bibliofilů⁴⁰⁷ narůstá již od 13. století. Na přelomu 13. a 14. století je jím např. Filip IV. (takzvaný Sličný), na konci 14. století anglický král Richard II. a jeho švagr český král Václav IV.,⁴⁰⁸ v první polovině 16. století španělský král a římský císař Karel V.⁴⁰⁹

Čtenáři v 15. století prahli po modlitebních knížkách, mluvnících, kronikách a překladech velkých latinských spisovatelů. Každý panoš měl v té době svou vlastní menší knihovnu.⁴¹⁰ Rozsáhlé knihovny vlastnil například Jan z Berry, Antonín Burgundský, Markéta z Yorku nebo anglický král Eduard IV. a mnoho dalších.⁴¹¹ Ve svých sbírkách nemohl chybět například Mistr Jakuba z Besançonu,⁴¹² který byl velmi žádaným iluminátorem, podle Reynaud nejplodnějším a nejžádanějším celého 15. století ve Francii. Mezi jeho předními objednateli byli králové Karel VIII., Jindřich VII. Anglický a Ludvík XII.⁴¹³ Pro krále Eduarda IV., který měl v umění zálibu, pracoval například mistr, který byl po něm pojmenován – Mistr Eduarda IV. (v Anglii činný 1470–1490) nebo také Mistr bílých nápisů (činný kolem roku 1480).

Po nástupu Tudorovců na trůn král Jindřich VIII. založil roku 1534 anglikánskou církev,⁴¹⁴ která změnila náboženské vnímání, a křesťanské náměty byly v protestantské zemi zakázány. V námětech dostaly své místo alegorie a podobizny. Vedoucí pozice u dvora zaujali portrétisté, jako byl například německý malíř Hans Holbein mladší působící ve službách krále Jindřicha VIII. od roku 1532 nebo vlámský umělec Anthonis Mor.

⁴⁰⁴ Mariánský kult v této době zaznamenává zdůraznění podílu Panny Marie na Kristově vykupujícím utrpení.

⁴⁰⁵ V 15. století je především v severním a jižním Nizozemí velmi rozšířená literatura zabývající se Pašijemi.

⁴⁰⁶ WIECK 1988, 66.

⁴⁰⁷ Bibliofil byl člověk, který se zaměřoval na bohatě zdobené iluminované rukopisy. In: KRÁSA 1990, 129.

⁴⁰⁸ KRÁSA 1990, 260.

⁴⁰⁹ MARTINDALE 1972, 35–37, 47; VACKOVÁ 2001, 53; KRÁSA 1990, 272.

⁴¹⁰ MAUROIS 1993, 176.

⁴¹¹ KREN/MCKENDRICK 2003, 1; VACKOVÁ 2001, 55.

⁴¹² Miniaturista byl aktivní v letech 1485–1500. Jeho produkce je natolik rozsáhlá, že je téměř nemožné sestavit katalog děl.

⁴¹³ ČERNÝ 2006, 149.

⁴¹⁴ MAUROIS 1993, 173, 199–201.

4.2 Králové před válkou růží

V této krátké kapitole uvedu příklady iluminovaných rukopisů a jejich ilustrací, které zobrazují krále Plantagenetů před začátkem občanské války. Jedná se o iniciály či menší knižní malby především od neznámých umělců. Některé iluminace doplňují obsahově text, většinou však pouze nesou formu zdobící.

4.2.1 Eduard III.

V latinsko-francouzském rukopise *Nova Statuta for Edward III and Richard II* napsaném pravděpodobně v roce 1392, můžeme vidět na začátku rukopisu iniciálu na zlatém pozadí. [13] Jde o miniaturu podobizny krále Eduarda III., která se nachází v iniciále písmene C. Iniciála je ztvárněna ve florálním typu. Je provedena v modré a červené barvě s bílými detaily a celé písmeno se nachází na zlatém pozadí. Hrany písmene C jsou prodlouženy akantovým větvením po celé jeho délce a koncích. Uvnitř iniciály je zobrazený Eduard III., který sedí na trůně s žezlem v jeho levé ruce a velkou korunou na hlavě. Je zde vidět snaha o detailní vyobrazení jako je například důlek na bradě, stínování vousů či skládání drapérie u nohou krále.

Eduard III. byl velmi oblíbený panovník a byl jedním z nejúspěšnějších králů Anglie ve středověku. Anglie se díky němu stala vojenskou mocností Evropy od doby krále Artuše.⁴¹⁵ Zlatá barva pozadí iniciály symbolizovala transcendentální hodnoty a odkazovala na velkolepost Boha.⁴¹⁶ Protože je na iniciále vyobrazen panovník, můžeme z toho vyvodit, že úcta k Eduardovi byla veliká. Jelikož je tento rukopis z konce 14. století, můžeme zde pozorovat vliv sklomaleb, a především začátek realistického zobrazování.

⁴¹⁵ ORMROD 2005, 52.

⁴¹⁶ LURKER 2005, 587.

4.2.2 Richard II. veden do Toweru

Menší knižní malba ve francouzské kronice *Chroniques, sv. IV, část 2* od Jeana Froissarta z roku 1470–1472 nám zachycuje moment, kdy je Richard II. veden strážemi přes řeku Temži do londýnského Toweru. [14]

V popředí se na malé loďce nachází rybář, který téměř vleže chytá ryby svým malým prutem. Na můstku přes řeku, který vede do Toweru na levé straně, je veden Richard II. družinou vojáků. Richard má na hlavě stále ještě korunu, ruce má ale sepnuté, jako když má okovy, které zde nejsou vidět. Nad vchodem do Toweru je zobrazen korunovaný erb Anglie. Na pravé straně malby se pak nachází druhý král na koni, s korunou na hlavě a s hermelínem⁴¹⁷ kolem ramen. V pozadí jsou vidět střechy a věže domů Londýna.

Iluminace je podle historických dat, kdy byl Richard II. zajat a na jeho místo nastupuje Jindřich IV. jako král Anglie. Richard je zobrazen s korunou na hlavě, avšak je zde i další korunovaná osoba, která je s největší pravděpodobností právě lancasterský král Jindřich IV.

⁴¹⁷ Hermelín pochází ze zimní srsti lasice hranostaje, která je celá bílá a má pouze černou špičku ocasu. Symbolizuje ušlechtilost a dědictví středověku. Jelikož byla kožešina velmi nákladná, stala se výsadou králů a královen napříč evropskými zeměmi. In: GIBSON 2010, 35, 47.

4.2.3 Wiltonský diptych

Wiltonský diptych⁴¹⁸ byl namalován od neznámého autora⁴¹⁹ pravděpodobně v letech 1395–1399⁴²⁰ pro anglického krále Richarda II. Jde o malý dvoukřídlý obraz reprezentativního a devočního typu.⁴²¹ [15]

Diptych, který sloužil pro cestovní účely Richardu II., se skládá ze dvou dubových desek malovaných ve stylu mezinárodní gotiky. Desky jsou chráněny pozlaceným zlatým rámem, aby nedošlo k poškození. Panty na deskách umožňovaly otevírání a zavírání jako kniha.

Na pravé straně vnitřního diptychu můžeme vidět Pannu Marii držící dítě, malého Ježíška. Jsou obklopeni celkem jedenácti anděly na louce poseté květinami. Na levé straně diptychu je vyobrazen klečící Richard II., který je zde představován Panně Marii a Kristu spolu se svatým Edmundem, Eduardem Vyznavačem a Janem Křtitelem. Obě desky mají zlaté pozadí.

Panna Marie je oblečena v modrém oděvu, stejně jako všichni andělé okolo. Nad hlavou má kruhovou zlatou svatozář a svůj pohled upírá na levou stranu diptychu. V náruči drží žehnajícího Krista, který je zahalen ve zlatém rouchu. Nad hlavou má zlatou svatozář, která je částečně tvořena z trnové koruny a naznačeného hřebů.⁴²² Jeden z andělů po pravici Krista drží prapor s vlajkou.

Na levé straně je zobrazen klečící Richard II., ve zlatočerveném plášti s roztaženými rukama v očekávání.⁴²³ Za Richardem stojí celkem tři světcí.⁴²⁴ Jeho patron sv. Jan Křtítel držící v náruči beránka Božího a je situován bezprostředně za

⁴¹⁸ Nyní se Wiltonský diptych nachází v Národní galerii v Londýně, avšak dříve byl diptych uchováván v letech 1705–1929 ve Wiltonském domě poblíž Salisbury. In: <https://www.nationalgallery.org.uk/paintings/english-or-french-the-wilton-diptych>, vyhledáno 21. 4. 2019

⁴¹⁹ ROFL 2000, 404.

⁴²⁰ Diptych není datován a neexistuje o datu vyhotovení ani žádná písemná zmínka.

⁴²¹ ROYT 2002, 60.

⁴²² Trnová koruna zde představuje budoucí utrpení Krista na kříži. In: GORDON 2015, 29, 77.

⁴²³ GALWAY 1950, 11.

⁴²⁴ Na levé straně vnitřního diptychu jsou celkem tři světcí a tři králové. Číslem tři můžeme vyjádřit například počátek, průběh a závěr; zrození, život a smrt; otec, matka dítě; především nám číslo tři znázorňuje svatou Trojici – Otec, Syn a Duch svatý.

Richardem.⁴²⁵ Prostřední ze světců je sv. Eduard Vyznavač, který drží prsten⁴²⁶ a jako poslední je zde vyobrazen svatý Edmund se šípem v ruce.⁴²⁷

Symbolika tohoto diptychu je obrovská. Děj na pravé straně se odehrává na rozkvetlé louce, která nám symbolizuje nebeský Ráj.⁴²⁸ Z květin je zde vyobrazena například fialka⁴²⁹ a růže.⁴³⁰ Na nadpřirozené místo nám také odkazuje všude přítomná modrá, která je barvou nebes, křestní vody, nekonečnosti, věrnosti a čistoty.⁴³¹ Modrá barva je na oděvu Panny Marie a andělů, ale také na koncích andělských křídel. Všech jedenáct andělů má na sobě odznak bílého jelena a zlaté náhrdelníky. Nemají svatozář, ale pouze věnec růží na hlavě.⁴³² Jeden z andělů drží praporec s vlajkou rudého kříže na bílém poli, která patří sv. Jiřímu.⁴³³ Vlajka symbolizuje vítězství a je umístěna mezi Richardem a Ježíškem, který se jejím směrem natahuje.⁴³⁴ Praporec je zakončen koulí, ve které vidíme odraz bílého ptáka a hradu v Oldhamu.⁴³⁵

Na pravé části diptychu vidíme zobrazení nebeského Ráje. Na straně levé máme naopak místo květin kamennou pustinu, která nám symbolizuje pozemskou část.⁴³⁶ Klečící Richard II. je oděn do červeného roucha bohatě zdobeným zlatým vyšíváním,

⁴²⁵ Jan Křtitel byl osobním patronem Richarda II., protože byl korunován na smrt sv. Jana 29. srpna.

⁴²⁶ Anglický král Eduard III. Vyznavač žil v letech 1003–1066. Jeho přízvisko je Vyznavač, protože za své vlády veřejně a otevřeně hovořil a činil v duchu křesťanské víry. Jeho atributem je prsten, který údajně předal Janu Evangelistovi. Je zde vyobrazen kvůli své statečnosti a diplomacii, než pro svou hodnotu zbožnosti a moudrost. In: GORDON 2015, 19; <http://catholica.cz/?id=65>, vyhledáno 14. 3. 2019

⁴²⁷ Sv. Edmund byl anglický král, který se narodil v roce 841. V roce 869 do jeho země vtrhli Vikingové a za odmítnutí zřeknutí se křesťanské víry, byl mučednický usmrcen. Mezi jeho atributy patří šíp, kterým byl prostřelen. In: <http://catholica.cz/?id=4846>, vyhledáno 14. 3. 2019

⁴²⁸ LURKER 2005, 417–418; GORDON 2015, 29.

⁴²⁹ Fialka byla ve středověku symbolem pokory a její fialová barva symbolizovala Kristovo utrpení. Tato barva je liturgickou barvou v době adventu a pašijového týdne. In: LURKER 2005, 128–129.

⁴³⁰ Fialka nám zde odkazuje na lidskost Panny Marie a růže na její čistotu. In: GORDON 2015, 29, 30.

⁴³¹ LURKER 2005, 129, 303–304; GIBSON 2010, 183.

⁴³² GORDON 2015, 64.

⁴³³ Svatý Jiří byl křesťanský voják, který zemřel mučednickou smrtí. Je spojován s postavou drakobijce a jeho úkolem je chránit Pannu Marii. Je vzorem a symbolem rytířství, patronem bojovníků ve jménu Krista a také patronem celé Anglie. In: LURKER 2005, 196; GORDON 2015, 74.

⁴³⁴ GIBSON 2010, 31, 189.

⁴³⁵ S největší pravděpodobností se jedná o labuť nebo pelikána. Labuť je symbolem čistoty a bývá symbolem posledních Kristových slov na kříži. Pelikán je symbolem Boží lásky k člověku a obětí Kristovy smrti. In: LURKER 2005, 252, 372.

⁴³⁶ GORDON 2015, 29.

na kterém je vyobrazen jelen, osobní znak Richarda II.⁴³⁷ Na hrudi má sponu bílého jelena a kolem krku zlatý náhrdelník luskovitého typu.⁴³⁸ Na hlavě má položenou královskou korunu. Jak si můžeme povšimnout, Richard a andělé mají identické spony bílého jelena spolu s luskovitými náhrdelníky.⁴³⁹

Když je diptych zavřený, [16] na levé straně je vyobrazen Richardův královský znak. Štít je vertikálně rozdělen na poloviny, kdy je na jedné straně znak Eduarda Vyznavače a na straně druhé znak Anglie. Na pravé straně zavřeného diptychu vidíme bílého jelena se zlatými rohy ležícího na travině s drobnými květinami a rozmarýnem.⁴⁴⁰ Rozmarýn byl osobní symbol Anny České, první manželky Richarda II.⁴⁴¹ Kosatce na horizontu a modré drobné kvítky drachničky rolní nám odkazují na Richardovu druhou ženu, Isabelu z Valois.⁴⁴²

Jelen má kolem své šíje jako obojek korunu, která je spojena se zlatým řetězem. Symbolizuje to skutečnost, že je panovník spjat s vyšším úřadem. Jelen je zároveň symbolem jemnosti, obnovy a čistoty, jelikož svými rohy dokáže vyčistit otrávenou vodu. Díky svému paroží je symbolem světla a je atributem sv. Huberta a sv. Eustachie.⁴⁴³ Jelen je vznešené zvíře a lovit ho mohli pouze vládci, stejně jako chov bílých jelenů podléhal pouze panovníkům.

⁴³⁷ GORDON 2015, 22, 29; BUBEN 1997, 177; SCHWARZENBERG 1992, 206.

⁴³⁸ Lusky jsou typem dvorského znamení.

⁴³⁹ GORDON 2015, 32.

⁴⁴⁰ Rozmarýn je symbolem lásky a plodnosti. II. In: LURKER 2005, 436; GORDON 2015, 40.

⁴⁴¹ Jejím dalším symbolem byl například pštros, který nese symboliku vzkříšení a spravedlnosti. In: LURKER 2005, 413; BUBEN 1997, 354.

⁴⁴² GORDON 2015, 40.

⁴⁴³ BIEDERMANN 1992, 92–93.

4.3 Yorkové v umění

4.3.1 Markéta z Yorku

Rukopis *Dialogue de la duchesse de Bourgogne a Jesus Christ* (Dialog vévodkyně s Ježíšem Kristem) napsaný mezi lety 1468–1477 nám zobrazuje vévodkyni Markétu z Yorku.⁴⁴⁴ [17]

Markéta byla sestrou anglických králů Eduarda IV. a Richarda III., zároveň byla vévodkyní Burgundskou. Byla přední patronkou rukopisů své doby. Její knihovna nebyla natolik velká jako například knihovna královny Francie. Avšak jako vévodkyně podporovala umění a vlastnila více rukopisů než jakákoliv jiná vévodkyně ve své době. Její knihovna je pozoruhodná především pro své zaměření, ve které se vyskytovalo mnoho náboženské literatury.⁴⁴⁵

Na první stránce rukopisu se nachází celostránková iluminace. Iluminaci můžeme rozdělit na dvě části. První část obsahuje doplňující florální výzdobu a druhá část je zasazená ve zlatém obloukovém rámu uprostřed stránky.

Výplň první části iluminace je barevná florální výzdoba kombinovaná se zlatem. Růže, fialky a mnoho dalších druhů květin spolu s květináčem v dolní části malby. Květy jsou propleteny modrými akantovými rozvilinami ve spodních rozích a zasahují až do levého horního rohu. Mezi florální výzdobou se nachází celkem čtyři ptáci – jeden v levém dolním rohu mezi modrými akanty, druhý je uprostřed pravé strany malby na sedmikrásce a poslední dva jsou na horním kraji zlatého oblouku, kdy pravý z ptáků drží v zobáčku kus pergamenu s textem. Letící anděl, který je vyobrazený na levé straně malby, drží písek, ke kterému jsou připevněny vlajky.

⁴⁴⁴ Markéta z Yorku žila v letech 1446–1503. Byla pátým dítětem Richarda z Yorku a Cecilie Nevillové. Je známá také jako vévodkyně Markéta Burgundská, jelikož byla třetí manželkou Karla Smělého. Jejich manželství v roce 1468 posílilo politickou situaci Anglie a Burgundska. Z jejich společného života nevzešel žádný společný potomek. Markéta však vychovávala dceru Karla Smělého, Marii Burgundskou, která se poté provdala za Maxmiliána I. Habsburského. In: CASTOR 2004, 252; EICHBERGER 2005, 43; SMITH 1992, 47–48.

⁴⁴⁵ <https://blogs.surrey.ac.uk/medievalwomen/2016/04/25/the-duchesss-dialogue-writing-and-reading-margaret-of-yorks-le-dylogue-de-la-duchesse/>, vyhledáno 7. 3. 2019

Hlavním motivem iluminace je zlatý obloukový rám. Celá scéna je zasazena do ložnice se dvěma ústředními postavami. Na pravé straně klečí Markéta z Yorku, která je oblečena v černo-zlatém šatu s tradičním burgundským zahalením hlavy se závojem. Před ní stojí Kristus, který právě vstal z mrtvých. Vzkříšený Ježíš Kristus je zahalen červeným pláštěm a jsou mu vidět všechna stigmata.⁴⁴⁶ Jednou rukou se natahuje ke klečící Markétě a v druhé ruce drží zlatou hůl⁴⁴⁷ zakončenou křížem s vlajkou.⁴⁴⁸ Před ním leží bílý pes.

Prostor v ložnici působí velmi intimním dojmem. Za postavami je postel s červeným povlečením a modrým baldachýnem. Na pravé stěně vedle postele je obdélníkové okno a nad čelem postele je pak okno kruhové. Strop je tvořen z dřevěných trámů tvořící valenou klenbu. Průchodem na levé straně pokoje lze vidět do další místnosti.

Iluminace nám ukrývá určité symboly. Například váza s mottem *Ben en aviegne* a iniciály CM nám symbolizují manžela Markéty, Karla Smělého, burgundského vévodu. Zasazené sedmikrásky ve váze pak symbolizují samotnou Markétu z Yorku. Dohromady váza jako celek s motem a sedmikráskami tvoří symboliku manželského páru Markéty a Karla. Anděl na levé straně iluminace je jako posel nesoucí znaky Anglie a Markéty z Yorku.⁴⁴⁹

Ptactvo je symbolem volnosti duše díky schopnosti létat⁴⁵⁰ a představují také svět bez hříchu.⁴⁵¹ V levém dolním rohu se nachází ledňáček. Vlastností ledňáčka je, že se jeho peří každoročně obnovuje. Jeho vyobrazení zde symbolizuje obnovu a vzkříšení Ježíše.⁴⁵² V levém horním rohu vidíme holubici, která symbolizuje lásku,

⁴⁴⁶ Stigmata nebo také pět ran Kristových či Kristovy rány označují místa na těle, které byly způsobeny Ježíši při ukřižování na Golgotě. Jedná se o otvory na ruku a nohu po hřebech a na boku od takzvaného svatého kopí.

⁴⁴⁷ Se stejnou holí zakončenou křížem je často zobrazován například sv. Filip. In: ROYT 2006, 79.

⁴⁴⁸ Kříž je jetelového typu. In: ROYT 2006, 140.

⁴⁴⁹ Název anděl vychází z řeckého slova *angelos*, což v předkladu můžeme interpretovat jako vyslanec či posel. In: ROYT 2006, 16.

⁴⁵⁰ BRODSKÝ 2012, 23.

⁴⁵¹ LURKER 2005, 413.

⁴⁵² LURKER 2005, 255.

naději⁴⁵³ a Ducha svatého.⁴⁵⁴ Poslední dva ptáci na pravé straně iluminace jsou slavíkové. Slavík je obecně znám jako symbol lásky, zároveň je symbolem duše, která se vznáší se k nebesům. Je také posel mírné a bezbolestné smrti.⁴⁵⁵

Ježíš Kristus je vyobrazen s holí, na které vlaje vlajka. Jedná se o rudý kotvicový kříž⁴⁵⁶ na bílém poli. Kotva⁴⁵⁷ je již od 4. století symbolem křesťanské víry a naděje v nebeskou blaženost.⁴⁵⁸ Kristus má kolem hlavy zlatou paprskovitou svatozář.⁴⁵⁹ Tento typ svatozáře byl inspirován slunečními paprsky.⁴⁶⁰

Oblečení Markéty je zde zcela charakteristické pro burgundskou módu, kdy šaty v 50. až 80. letech 15. století mají vysoko posazený pas a hluboký výstřih, který musí být v některých případech vyplněn prsníkem.⁴⁶¹ Na hlavě má takzvaný henin, vysoký černý čepec ve tvaru kuželu. Čepec byl vyrobený z drátěné konstrukce a škrobeného plátna či tvrdého papíru.⁴⁶² Dlouhý bílý závoj z heninu byl v této době nezbytností pro burgundský dvůr. Symbolika a označení Markéty je také ukryto v bílém psovi, který poklidně leží před Kristem. Jedná se o bílého Yorského chrta.

⁴⁵³ Při potopě vypustil Noe holubici, která mu přinesla snítku ratolesti a poskytla světu mír a naději. In: LURKER 2005, 330.

⁴⁵⁴ ROYT 2006, 171; LURKER 2005, 156; GIBSON 2010, 179.

⁴⁵⁵ LURKER 2005, 462.

⁴⁵⁶ Podoba vychází z řeckého kříže. Jednotlivá ramena jsou rozštěpena a zahnutá do podoby kotvy. In: BUBEN 1997, 228.

⁴⁵⁷ Kotva symbolizuje jednu ze tří hlavních křesťanských ctností – naději. Zbýlými ctnostmi je víra symbolizovaná křížem a láska, symbolizovaná srdcem.

⁴⁵⁸ LURKER 2005, 233.

⁴⁵⁹ Svatozář lze charakterizovat jako symbol vyvolenosti a svatosti v křesťanském umění. Typickou formou svatozáře neboli *nimbusu* je světelný kruh rámuující hlavu či prsteneč vznášející se nad hlavou svatého. In: GIBSON 2010, 198–199; LURKER 2005, 329.

⁴⁶⁰ GIBSON 2010, 198.

⁴⁶¹ KYBALOVÁ/HERBENOVÁ/LAMAROVÁ 1973, 128.

⁴⁶² KYBALOVÁ/HERBENOVÁ/LAMAROVÁ 1973, 362.

4.4 Lancasterové v umění

4.4.1 Jindřich VI. a Markéta z Anjou

Talbot Shrewsbury book z roku 1444–1445 je kniha, která byla vyrobena na zakázku pro Jana Talbota, 1. hraběte ze Shrewsbury, 1. hraběte z Waterwordu a 7. barona z Talbotu.⁴⁶³ Kniha byla Janem objednána v Rouen jako svatební dar pro Markétu z Anjou, která si měla brát Jindřicha VI. roku 1445. Kniha obsahuje texty ve francouzštině. Jsou zde básně, romány, próza, letopisy Normandie a stanovy podvazkového řádu.⁴⁶⁴ [18]

Knižní malba se nachází na druhé straně rukopisu. Na straně první je pouze stručný obsah. Pod knižní malbou, která zabírá téměř polovinu horní stránky, jsou napsané věnovací verše. Kolem celého textu a iluminace máme rostlinný dekorativní motiv, který je vyveden ve zlatě. Spolu se zlatým motivem zde jsou sedmikrásky a modré rozmanité kvítky.

Výjev je zasazen do architektury, která se nachází v zahradě. Celou iluminaci můžeme vertikálně rozdělit celkem na tři části. Levá a nejmenší část nám ukazuje zahradu s hradební zdí a hvězdným nebem. V části druhé iluminace je menší prostor zasazený v architektuře, v kterém stojí skupinka poddaných dvoru. Dvořané, mezi kterými je i korunovaný neznámý král, se zájmem pozorují hlavní děj.

Ústředním výjevem celé iluminace je sedící král Jindřich VI. a Markéta z Anjou na trůně. Oba panovníci mají své koruny, žezla a své honosné pláště z hermelínu. Před Markétou klečí Jan Talbot a podává jí hotový a zavřený rukopis do rukou. Za Janem stojí bílý malý pes a celé předání knihy pozoruje. Po pravé straně vedle královny Markéty můžeme vidět dvě ženy, s největší pravděpodobností dvorní dámy. Za panovníky Anglie je poté prostor rozdělen pomocí trůnu, na kterém se po celého

⁴⁶³ John Talbot žil v letech 1387–1453. Jeho manželkou byla Markéta Beauchampová. Byl známým anglickým vojenským velitelem ve Stoleté válce. In: SCATTERGOOD 1971, 98.

⁴⁶⁴ Podvazkový řád založil Eduard III. v roce 1348. Jindřich V. poté v roce 1417 založil úřad *Garter King of Arms* pro heraldické záležitosti spojené s podvazkovým řádem. In: OTTŮV SLOVNÍK NAUČNÝ 1902, 1035; SLATER 2004, 146–147.

jeho délce opakují erby Anglie.⁴⁶⁵ V zadní části prostoru je vyobrazen interiér hlavní lodi gotické katedrály, který navozuje dokonalou hloubku prostoru. V prvním poli hlavní lodi lze vidět zlatý svorník s modrým stropem a zlatými hvězdami. V chóru jde vidět svorník s červeným stropem bez hvězd.

Střecha architektury je zakončena třemi malými věžemi a štítem natočeným k nám. Na každé věži a štítu vlaje samostatná vlajka. Z levé strany máme vlajku se třemi francouzskými fleur-de-lis, které představují Francii. Druhá vlajka je na iluminaci poškozená a patří svatému Jiří. Třetí vlajka nám představuje Anglii a čtvrtá vlajka vévodství Anjou. Zároveň na štítu střechy visí královský erb Anglie.

Jelikož byl tento rukopis svatebním darem Markétě z Anjou, je symbolika Markéty a svatby na prvním místě. Na malbě si můžeme povšimnout hojnosti sedmikrásek. Sedmikráska je v zahradě kolem architektury, ale také v ozdobné borduře po celém rukopisu. Sedmikráska zde symbolizuje královnu Markétu. Ve francouzštině se řekne sedmikráska *marguerites*, což odkazuje na jméno Markéta. Zároveň se téměř na každé stránce objevuje spojený znak Anglie a Anjou jako symbol spojení a míru skrze sňatek.

Objednavatel a mecenáš díla Jan Talbot klečí před královnou Markétou v luxusním rouchu zdobené zlatem, na kterém je opakující se symbol podvazkového řádu.⁴⁶⁶ Jan je doprovázen bílým psem stejného jména – Talbot. Talbot je druh bílého loveckého psa, nyní už bohužel vyhynulého. Tento pes za zády Jana Talbota slouží symbolicky k jeho identifikaci.⁴⁶⁷

⁴⁶⁵ Královský erb se skládá ze čtyř polí. Dvě pole obsahují tři zlaté anglické lvy na červeném pozadí a dvě pole obsahují tři zlaté fleur-de-lis na pozadí modrém. Angličtí panovníci si fleur-de-lis dávali do svých erbů, pokud si činili nárok jak na anglický, tak na francouzský trůn. In: GIBSON 2010, 211.

⁴⁶⁶ Ve znaku podvazkového řádu je zároveň kříž svatého Jiřího. Proto i na střešní věži vlaje vlajka sv. Jiřího.

⁴⁶⁷ SCATTERGOOD 1972, 97–98.

4.5 Tudorovci

Během vlády Tudorovců došlo v politice k mnoha změnám. Velké změny se promítly i v umění, když vznikl nový královský rod. V umění nacházíme nové heraldické znaky a symboly. Také se ale objevují přejaté symboly či jejich různé kombinace, jelikož rod vznikl spojením rodu Lancasterů, Yorků, Beaufortů a Tudorovců.⁴⁶⁸ Propaganda rodu a jeho znaku začala být velmi intenzivní. Za vlády Jindřicha VIII., který měl celkem šest manželek, můžeme sledovat i proměnu tudorovské růže jako osobní znak. Yorská a lancasterská růže nebyly v heraldice ani umění tolik vidět, zato tudorovská růže se začala používat více než kdy dříve. Byla zakomponována do velkého množství budov, rukopisů, heraldiky a dalších odvětví.⁴⁶⁹

V následujících kapitolách popíšu a ukážu vyobrazení štítonošů, které můžeme díky propagandě rodu v Tudorovských rukopisech velmi často nacházet. Také jsem zde popsala iluminaci svatby Kateřiny z Valois, babičky Jindřicha VII., symbolický rodový tudorovský strom a vyobrazení prvního tudorovce Jindřicha VII. spolu se svým synem a jejich manželkami.

4.5.1 Štítonoši

Štítonoše, latinsky *telamones*, můžeme popsat jako strážce, nosiče a vedlejší výzdobu heraldického štítu. Počátky štítonošů můžeme datovat do průběhu 13. století. Zprvu štítonoš sloužil malíři, aby štít nějak držel a byla vyplněna volná místa kolem. Bylo nepsaným pravidlem, že štítonoše používala vyšší šlechta, která si ve výběru svého strážce štítu nekladla žádná omezení.⁴⁷⁰

Anglickým oficiálním štítonošem se v době Tudorovců stal červený velšský drak⁴⁷¹ jako symbol tudorovského původu⁴⁷² a bílý chrt domu Yorků. Vyobrazení

⁴⁶⁸ BARRINGTON 1844, 103.

⁴⁶⁹ Tudorovskou růži můžeme vidět v Hamptonském paláci, King's Collage či na zadní straně 20 pence.

⁴⁷⁰ BUBEN 1997, 415.

⁴⁷¹ Drak je symbolem vítězství. In: SCHWARZENBERG 1992, 17.

⁴⁷² Owen Glendower byl posledním rodilým králem Walesu v letech 1404–1415. Při své vzpouře vymanit Wales z nadvlády Anglie použil jako symbol vzpoury rudého draka. Vzpouře byla po

štítonošů můžeme vidět v rukopisech: *Chroniques de France ou de Saint Denis (1108–1270)* [19]; *Sept articles de la foy* [20]; *Poems; Art d'amour; Les demandes d'amour; Le livre dit grace entiere sur le fait du gouvernement d'un prince* [21] a *Book of 28 motets* a v mnoha dalších. V rukopise *Book of 28 motets* můžeme také kromě štítu Anglie a štítonošů vidět také granátové jablko, symbol Kateřiny Aragonské a tudorovskou růži, symbol Jindřicha VIII. [22]

4.5.2 Svatba Jindřicha V. a Kateřiny z Valois

Rukopis *Chroniques de France ou de Saint Denis (1422–1460)* byl vytvořen roku 1487 jako dar pro Jindřicha VII. od Thomase Thywaytesa prostřednictvím umělce Huguese de Lembourga. Uvnitř rukopisu je vyobrazena svatba Jindřicha V. a Kateřiny z Valois ze dne 14. června 1420 z katedrály v Troyes. Kateřina byla babičkou Jindřicha VII. Tudorovce, tudíž je tato iluminace jakousi oslavou počátku rodu. [23]

Celostránkovou iluminaci můžeme rozdělit do tří částí. Ústřední scéna zobrazuje probíhající sňatek Jindřicha V. s Kateřinou z Valois. Výjev je zasazen do vnitřního prostoru katedrály. Na levé straně vidíme Kateřinu již s korunou na hlavě ve zlatých luxusních šatech s vlečkou. Naproti ní stojí korunovaný Jindřich V. v červeném oděvu a zlatém plášti lemovaném hermelínem. Pod panovníky jsou iniciály „K de France“ a „H Le Einglieche“, díky kterým lze určit, o koho se na iluminaci jedná. Mezi Kateřinou a Jindřichem stojí biskup, který jim spojuje ruce při manželském slibu. Kolem se nacházejí dvořané, kteří přihlížejí radostné události.

Pod vyobrazením svatby se nachází text ve dvou sloupcích. Dále je zde pak typické zobrazení štítonošů s anglickým štítem a korunovaným anglickým lvem na vrcholu. Zbýlý prostor iluminace je rozdělen do kosočtvercových okének, kde se střídá tudorovská růže⁴⁷³ na červeném pozadí s padací mříží na pozadí modrém.

několika letech ukončena. V roce 1536 Jindřich VIII. svázal Wales s Anglií definitivně, když zrušil pohraniční panství.

⁴⁷³ Je zde vyobrazena tudorovská růže, kdy červené listy podkládají bílé.

4.5.3 Tudorovský keřový strom

Celostránkový alegorický výjev domu Tudorovců nalezneme v rukopise *Motets* z roku 1516 od Magistera Sampsona a Benedictuse de Opitiise. [24] Rukopis byl vyroben jako dar pro Jindřicha VIII. a jeho manželku Kateřinu Aragonskou jako oslava jejich rodu. Obsahuje nestandartní vyobrazení symboliky rodu v hudebním rukopise.

Na iluminaci se nachází kruhová ostrovní zahrada, která je obehnaná cihlovou zdí se čtyřmi věžemi se střílnami. Na každé věži vlaje jedna vlajka. Na moři za ostrovem jsou v pozadí tři větší lodě a menší člun.

Uvnitř hradeb plochu pokrývá travnatá zahrada. Na pravé straně se u věže nachází menší strom s granátovými jablky. V přední části zahrady se nachází brána s věžemi po stranách. Na každé věži a nad branou se nachází nápis „*salve felix Anglia*“ v překladu „buď pozdravena, šťastná Anglie“. Tento nápis nám identifikuje samotný ostrov, Anglii. Na bráně je zvednutá zlatá mříž. V prostoru brány ležící zlatý lev. Po stranách brány hlídají štítonoši, kdy je na levé straně rudý drak a na straně pravé bílý chrt.

Uprostřed zahrady se nachází velký keřový strom, který je hlavním motivem iluminace. Na začátku kmene je bílý rozkvetlý květ sedmikrásky a květ žlutého měsíčku. Kmen se nad květinami rozdvojuje a poté se rozdvojené větve pomocí smyčky spojí ve větev třetí. Tím vznikají z jednoho kmene celkem tři větve, které jsou zakončeny květy. Levá větev má bílo-červená poupata růže a je zakončena bílo-červenou čtyřvrstvou tudorovskou růží. Ve spodní části je stonek obmotaný svitkem s nápisem „*Salve radix varios producens germine ramos*“. Pravá větev má červená poupata a monochromatická červená růže je i na konci stonku. Spodní část pravého stonku je obmotána svitek „*Quos inter ramus supereminet altior vnus*“. Prostřední větev keře je bez poupat a je zakončena tudorovskou korunovanou růží.

Na vnitřních listech u semeníku růže jsou zlaté fleur-de-lis. Mezi větvemi růží jsou dva sloupce oslavného textu tudorovského rodu, s kterými souvisí i svitky obmotané kolem stonků.⁴⁷⁴ Celá iluminace je černě orámovaná.

Symbolický tudorovský keř na ostrově je oslavou celého rodu a rodiny Jindřicha VIII. Rukopis byl vyhotoven a předán roku 1516, kdy se Jindřichovi a Kateřině narodila prvorozená dcera, budoucí královna Marie I.⁴⁷⁵ Zároveň se Jindřich v tento rok setkal po dlouhé době se svými sestrami, které jsou na iluminaci po symbolické stránce vyobrazeny také.

Ostrov nám svým ideálním kruhovým tvarem symbolizuje dokonalost a líbezný místo připodobňující k Ráji.⁴⁷⁶ Jelikož Tudorovci nastoupili na trůn po dlouhé občanské válce, lodě zde mohou symbolizovat dlouhou a nebezpečnou cestu, která však přinesla bohatství a slávu. Lodě jsou také obrazem života.⁴⁷⁷ Zároveň byla Jindřichova vláda spojena se začátkem rozvoje královského námořnictva.⁴⁷⁸

Dvě vlajky, které jsou na předních věžích, náleží sv. Jiřímu jako patronu Anglie.⁴⁷⁹ Na levé zadní věži vidíme vlajku Anglie a na straně pravé vlajku Kastilie. Vlajka Kastilie odkazuje na místo, odkud pocházela Kateřina Aragonská, první manželka Jindřicha VIII. Zároveň byla Kateřina praprapravnučkou Jana z Gentu. Právě u věže s vlajkou Kastilie se nachází granátový keř, který byl osobním symbolem Kateřiny Aragonské.⁴⁸⁰ Granátové jablko je symbolem plodnosti a lásky.⁴⁸¹

⁴⁷⁴ Je mnoho větví z výhonku, ale mezi nimi převyšuje jedna větev – odkaz na Tudorovce.

⁴⁷⁵ Marie I. Tudorovna se narodila 18. ledna 1516 a zemřela 17. listopadu 1558. Marie byla jediným dítětem Jindřicha a Kateřiny, které se dožilo dospělosti. Na anglický trůn nastoupila jako anglická královna, pátá v pořadí a čtvrtá dlouhodobá panovnice z rodiny Tudorovců. První byl její dědeček Jindřich VII., poté otec Jindřich VIII. a nevlastní bratr Eduard VI. Korunovanou anglickou panovnicí na 9 dní byla též Jana Greyová, vnučka Mariiny sestry Markéty Tudorovny a pravnučka Jindřicha VIII. Marie Tudorovna byla korunovaná 1. října 1553 ve Westminsteru. Za své vlády obnovila styky s katolickou církví, které přerušil její otec a snažila se potlačit narůstající protestantismus (protestantismus povolil její nevlastní bratr Eduard VI.) a kacířství. Díky upalování církevních rebelů si vysloužila přídomek „Krvavá Marie“. Alžběta I., její nevlastní sestra, nastupuje na anglický trůn po Marii a obnovuje nezávislost Anglikánské církve vůči Římu. In: WHITELOCK 2009, 168–197; WOOLF 2017, 110, 116–117.

⁴⁷⁶ LURKER 2005, 356–357.

⁴⁷⁷ LURKER 2005, 268–269.

⁴⁷⁸ ELGIN 2014, 72–76.

⁴⁷⁹ <http://catholica.cz/?id=1307>, vyhledáno 14. 3. 2019

⁴⁸⁰ CARLEY 2004, 118.

⁴⁸¹ Granátové jablko bylo osobním odznakem také například Isabely Portugalské (1503–1539), která byla manželkou Karla V. Habsburského, císaře svatě říše římské. In: LURKER 2005, 141.

Celý granátový strom je symbolem manželství a narození dítěte. Granátový strom nám tedy odkazuje na Kateřinu, manželství a dítě, které se právě narodilo. Granátovník je také symbolem čistoty Panny Marie a vzkříšení Ježíše Krista. Červená barva jablka se zároveň stala barvou krve mučedníků.⁴⁸²

Květ sedmikrásky u kořene růžového keře symbolizuje Markétu Tudorovnu,⁴⁸³ sestru Jindřicha VIII. Žlutý měsíček je odkazem na Jindřichovu druhou sestru, Marii Tudorovnu.⁴⁸⁴ Boční větve jsou oslavou sester Markéty a Marie. Korunovaný květ růže na konci prostřední větve nám představuje Jindřicha VIII., panovníka Anglie a oslavuje ho.⁴⁸⁵

⁴⁸² BIEDERMANN 1992, 271–272.

⁴⁸³ Markéta Tudorovna žila v letech 1489–1541. Byla manželkou skotského krále Jakuba IV. V rukopise je dále vyobrazena iniciála písmene U, která je doplněna bodlákem. Bodlák je symbol Skotska a odkazuje se zde na Markétu Tudorovnu a její uzavřené manželství. Toto ojedinělé zobrazení bodláku se ve spise pro Jindřicha VIII. již neobjevuje. [25] In: <https://www.cmme.org/database/projects/1>, vyhledáno 17. 4. 2019

⁴⁸⁴ Marie Tudorovna (1496–1533) se narodila jako poslední dítě Jindřichovi VII. a Markétě z Yorku, které se dožilo dospělosti. V osmnácti letech byla provdána za francouzského krále Ludvíka XII., který krátce po svatbě zemřel. Marie si poté vzala vévodu ze Suffolku, s kterým měla tři děti.

⁴⁸⁵ CARLEY 2004, 117.

4.5.4 Rodinný portrét Tudorovců

V tudorovském umění se postupem času více a více projevuje humanismus a realismus, který lze pozorovat i v jiných evropských zemích. Když Jindřich VIII. založil roku 1534 anglikánskou církev, bylo potřeba se více zviditelnit a reprezentovat se jako panovník. Na scénu přichází Hans Holbein mladší,⁴⁸⁶ který se roku 1536 stává osobním malířem Jindřicha VIII.⁴⁸⁷ a je vrchním portrétistou celého královského dvora.⁴⁸⁸ Holbein namaloval pro krále Jindřicha VIII. roku 1537⁴⁸⁹ nástěnnou reprezentativní malbu v soukromé komnatě v paláci Whitehall.⁴⁹⁰ Originální malba se nám bohužel kvůli požáru nezachovala.⁴⁹¹ Máme ji ale zachovanou z roku 1667, kdy král Karel II.⁴⁹² pověřil vlámského malíře Remigiuse van Leemputa,⁴⁹³ aby zhotovil kopii.⁴⁹⁴ [27]

⁴⁸⁶ Malíř Hans Holbein mladší žil v letech 1497–1543. Narodil se v Německu a jeho otcem byl Hans Holbein starší (1460–1524), který patřil k přední osobnosti německé pozdní gotiky. Po roce 1519 vede Holbein malířskou dílnu v Bazileji. Ve dvacátých a třicátých letech namaloval Holbein portréty Erasma Rotterdamského (1466–1536), díky kterým se dostává do povědomí v evropském měřítku. V Anglii na doporučení maluje sira Thomase Mora (1478–1535). Roku 1536 se stává anglickým dvorským malířem. Zpodobňuje Jindřicha VIII. a jeho královské manželky Annu Boleynovou, Janu Seymourovou a jejich syna Eduarda VI. Holbein taktéž jezdil po Evropě a portrétoval potencionální chotě pro Jindřicha. Díky svému uměleckému citění se stal jedním z předních portrétních malířů své doby a patřil k největším německým malířům 16. století. Díky detailnímu zobrazení a zachycení psychologie se Holbeinovo zobrazování aristokratů udrželo až do konce 16. století, přestože za doby Alžběty I. šlo malířství do pozadí a v zemi převládal zájem o hudbu a divadlo. Na konci svého života pracoval Holbein střídavě v Londýně a v Bazileji. Zemřel jako oběť morové epidemie na konci roku 1524 v Londýně. In: MÜLLER/KEMPERDICK/AINSWORTH 2006, 47; MRÁZ 1988, 255–257; WILSON 2006, 277.

⁴⁸⁷ Hans Holbein pro krále pracoval také jako návrhář potřeb do domácnosti, ceremoniálních rouch a designer užitkových věcí. Například takzvaný *Jane Seymour pohár* z roku 1536. Na vrcholu poháru je Janino motto '*Bound to Obey and Serve*', zavázána sloužit a poslouchat. Uprostřed poháru jsou propletená písmena H a J, jako symbol manželství Jindřicha a Jane. [26] In: ELGIN 2014, 34.

⁴⁸⁸ MÜLLER/KEMPERDICK/AINSWORTH 2006, 52.

⁴⁸⁹ TAKORS 2017, 125.

⁴⁹⁰ Whitehall byl od roku 1245 londýnským sídlem arcibiskupů z Yorku. V letech 1530–1531 se Whitehall stal majetkem panovníka Jindřicha VIII. Palác Whitehall byl majetkem koruny až do roku 1698, kdy vypukl požár. Požár trvajícím celou noc zničil většinu paláce včetně základů. V 90. letech 17. století patřil Whitehall pravděpodobně k největším palácům Evropy.

In: ELGIN 2014, 204; <https://www.hrp.org.uk/banqueting-house/history-and-stories/the-whitehall-fire-of-1698/#gs.71fi1j>, vyhledáno 19. 4. 2019

⁴⁹¹ Od Hanse Holbeina se nám dochovala originální skica levé části díla, kde je zobrazen Jindřich VIII. a jeho otec Jindřich VII. [28]

⁴⁹² Karel II. Stuart (1630–1685) byl králem Anglie, Irska a Skotska. Karel jako milovníkem a patron umění založil roku 1660 Královskou společnost pro podporu věd.

⁴⁹³ Remigius van Leemput žil v letech 1607–1675. Remigius byl vlámský portrétista, sběratel umění a známý kopirista děl předchozích velkých umělců.

Na díle od Hanse Holbeina mladšího potažmo od Leemputa máme vyobrazené dvě generace tudorovských panovníků se svými manželkami. Celkem čtyři postavy v životní velikosti⁴⁹⁵ stojí na schodech kolem kamenného bloku v renesančně vybaveném sále.

Uprostřed místnosti se nachází kamenný blok, kolem kterého se sdružují všechny osoby. Na bloku je vytesán latinský text,⁴⁹⁶ který vyzdvihuje velikost tohoto obrazu a namalovaných osob na něm. Je zde zároveň popsáno velkášství otce a syna s jejich společným vítězstvím. Je zde zvěčněna i politická propaganda, kdy Jindřich VII. zastavil občanskou válku a dal lidem věčný mír. Zároveň zde jsou symbolické odkazy na vládu Jindřicha VIII.⁴⁹⁷

Za kamenným blokem se nachází edikula, jejíž valená klenba je zdobena kazetováním a antickými medailony ve cviku. Po obou stranách rámuje edikulu pilastry s kompozitní hlavicí.⁴⁹⁸ Nad hlavicemi pilastrů jsou sochy otroků držící tíhu stropu. Nad edikulou je fiktivní průhled ve stropě s kuželovou balustrádou.

⁴⁹⁴ <https://www.wga.hu/frames-e.html?/html/l/leemput/tudors.html>, vyhledáno 19. 4. 2019

⁴⁹⁵ V životní velikosti není dílo od Leemputa, nýbrž od Holbeina. In: [https://lostmediaarchive.fandom.com/wiki/Whitehall_Palace_King_Henry_VIII_Mural_\(1537_Hans_Holbein_Painting\)](https://lostmediaarchive.fandom.com/wiki/Whitehall_Palace_King_Henry_VIII_Mural_(1537_Hans_Holbein_Painting)), vyhledáno 19. 4. 2019

⁴⁹⁶ Si iuvat herovm claras vidisse figvras
specta has maiores nvlla tabella tvlit.
Certamen magnvm lis qvæstio magna paterne
filivs an vincat vicit vterqve qvidem
iste svos hostes patriæqve incendia saepe
svstvlit et pacem civibvs vsqve dedit.

Filivs ad maiora qvidem prognatvs ab aris
svbmovet indigno si svbstitvitqve probos
certæ virtvti paparvm avdacia cessit
henrico octavo scepra gerente manv
reddita religio est isto regnante deiqve
dogmata cepervnt esse in honore svo.

Ve spodní části bloku latinský text pokračuje. Tento text nám určuje autorství obrazu. Je zde napsáno, že Hans Holbein mladší tento obraz maloval pro Jindřicha VIII. Následně je pod tím v bloku vytesáno, že roku 1667 obraz znovu namaloval Remigius van Leemput.

⁴⁹⁷ Jindřich v roce 1534 založil anglikánskou církev a učinil ji tak nezávislou od církve katolické. Následně v roce 1536 začíná v Anglii rušit katolické kláštery. Taktéž roku 1536 je Jindřich uznán irským parlamentem jako hlava irské církve. Snažil se o zavedení stejných pravidel v Irsku jako v Anglii. Mnoho klášterů na irském území však odolávalo, jelikož zde byla daleko silnější náboženská tradice než v Anglii. In: SCARISBRICK 1968, 549; WOOLF 2017, 73–77.

⁴⁹⁸ Spojení akantů a volut.

Mezi jednotlivými kompozitními hlavicemi pilastrů je veden vlys s úponky a polopostavami, které v páru na každé straně drží jeden malý štít.⁴⁹⁹ Pod vlysem se nachází půlválcová nika zaklenutá konchou s plastickou mušlí a nad vlysem s polopostavami je vlys s bohatými akantovými rozvilinami. Nad oběma vlysy z kladí na celý děj shlíží z levé strany anglický lev s anglickým štítem a ze strany pravé tudorovský červený drak.

Vpředu na levé straně stojí Jindřich VIII. se svým otcem Jindřichem VII., zakladatelem rodu. Jindřich VIII. je zde vyobrazen ve své typické reprezentativní póze.⁵⁰⁰ Na sobě má zlaté roucho s červeným zkráceným kabátkem a bílými silonkami. Na hlavě má sametový *roundlet* ozdobený bílým peřím.⁵⁰¹ Kolem pasu má připnutou černou dýku se zlatým zdobením. Za Jindřichem VIII. stojí jeho otec a zakladatel rodu, Jindřich VII. Na sobě má dlouhý červený plášť s průstřihy, kde můžeme vidět hermelín a jeho rudý oděv. Jednou rukou se opírá o kamenný blok uprostřed.

Z druhé strany bloku stojí jeho manželka, Alžběta z Yorku. Její červené šaty s hermelínem dodávají sílu a bohatou symboliku jako matce rodu. Na hlavě má takzvaný *gable hood* neboli štítovou kapuci. Pokrývka hlavy do tvaru střechy, zakrývala všechny vlasy. Pod Alžbětou o schod níže stojí Jane Seymour, třetí manželka Jindřicha VIII.⁵⁰² Na sobě má uvolněnou italskou módu v kombinaci s většími průstřihy v přední části šatu, a především na rukávech. Kolem rukou má omotaný hermelínový přehoz. Hlavu ji zdobí *English hood*.⁵⁰³ Prostý a nabíraný čep se špičatým zdobeným obloukem lemující obličej, který zakrývá většinu vlasů. U nohou na šatu Jane leží malý bílý pes, chrt. Bílý pes nejen že může symbolizovat rod Yorků, ale také především víru, kterou její manžel měl, protože chtěl mužského dědice.⁵⁰⁴ Jane byla v době malování nástěnné malby s největší pravděpodobností

⁴⁹⁹ Na pravé straně je ve štítu napsán rok 1537.

⁵⁰⁰ Pro Jindřicha VIII. byla tato póza ikonická. Hans Holbein v této nástěnné malbě nastavil standart, podle kterého se nechal Jindřich v následujících letech vyobrazovat. Jindřich je vždy vyobrazen s plnovousem v nádherných a bohatých šatech. I po smrti Jindřicha a Holbeina ho jiní umělci vyobrazovali právě v této póze. [29] In: ELGIN 2014, 66, 183.

⁵⁰¹ LESTER/OERKE 2004, 12.

⁵⁰² Podobizny Jane Seymour máme dochované pouze díky umění Hanse Holbeina mladšího z let 1536–1537. Jedná se o skici či dokončené olejové malby.

⁵⁰³ Také se používají názvy jako je *gable* nebo *pediment hood*.

⁵⁰⁴ LURKER 2005, 374.

těhotná, jelikož v říjnu 1537 porodila dědice trůnu Eduarda VI.⁵⁰⁵ Pravděpodobně tuto originální nástěnnou malbu začal Holbein již v polovině roku 1536.⁵⁰⁶

Malba byla vytvořena za účelem reprezentování panovníků, ale také za účelem oslavy rodu a generace. Reprezentativní typ zasazený v architektuře bude kopírován i v následujících generacích umělců. Následováním vyobrazení předků se tak ukazovala věrnost dynastii.⁵⁰⁷ První i druhá generace Tudorovců na malbě mají rozdílné šaty podle dobové módy, ve které panovali. Jejich společným znakem je červená barva v kombinaci se zlatem. Tato kombinace je totiž symbolem síly, moci a ztělesněním luxusu. Zvolená dobová móda se šperky zde ještě více podtrhuje viditelné bohatství a luxus, který tudorovská dynastie měla.

⁵⁰⁵ Jane zemřela několik dní po porodu Jindřichova dědice Eduarda IV. 24. října 1537.

⁵⁰⁶ TAKORS 2017, 36.

⁵⁰⁷ TAKORS 2017, 40.

Závěr

V průběhu celé práce mě tížila problematika nedostatečné české literatury a nedostatečného zpracování uměleckých děl i v cizích zemích. Přesto jsem vynaložila mnoho úsilí, aby zde fungovala symbióza mezi historickou a uměleckou částí. Ve své práci jsem se snažila o ucelený přehled příčin a následků Válek růží. Tyto války ovlivnily dění nejen v Anglii, ale i v celé západní Evropě v následujících staletích. Následně jsem k historickým textům vybrala umění, které bylo díky předchozí části možné lépe identifikovat a detailněji klasifikovat.

Po Válgách růží na anglický trůn nastoupili Tudrovci, kteří vládli do roku 1603. Tudorovci se zasloužili o rozvoj vzdělanosti, mořeplavby a především o rozvoj kulturního dědictví v evropském měřítku.⁵⁰⁸ Zanechali také symbol růže, který díky nim vydržel a dostal se v heraldice až do dnešní doby. S heraldikou jako takovou se v obecném měřítku setkáváme každý den při nejrůznějších činnostech a bereme ji za samozřejmou. V heraldice je symbol růže ve stylizované nebo přirozené formě, jež si v minulosti zvolilo mnoho šlechtických rodů i na našem území.⁵⁰⁹ Symbol růže je zobrazován do dnešní doby a mohu zde i napsat, že se stal jakýmsi fenoménem až kultem v zobrazování.

Jakožto samotná růže patří ke královnám květin,⁵¹⁰ tak ji i dříve a hrdostí nosily jako znak celkem tři anglické královské rody – Yorkové, Lancasterové a Tudorovci. Jak již bylo v práci zmíněno, symbol růže se hojně užíval a stal se jakousi propagandou rodu Tudorovců. Proto ho můžeme dodnes vidět na dochovaných svornících, v sochařství i na mincích. Následně se také objevila se v osobním

⁵⁰⁸ Za vlády posledního Tudorovce Alžběty I., došlo k rozvoji renesanční společnosti především v divadle díky Williamu Shakespearovi a rozvoji mořeplavby, kdy Alžběta kolonizovala Ameriku.

⁵⁰⁹ Nejznámějším příkladem z českého území je červená růže na stříbrném poli rodu Rožmberků. Tento znak také přijalo například město Nechanice, Miličín, Hořice, Deštná či samotný Rožmberk. In: RYTÍŘ 1941, 7–9.

⁵¹⁰ PALIVEC 1978, 73.

symbolu Martina Luthera či v rosekruciánském kříži.⁵¹¹ Vidět ji můžeme i ve znaku Anglie dodnes, jelikož se v Anglii ještě stále dbá na právní stav heraldiky.⁵¹²

V iluminovaných rukopisech se růže jako symbol královské rodiny před Tudorovci objevuje zřídka kdy, proto jsem vybrala i užité umění a vyobrazení panovníků, které nám ilustrují knižní uměleckou tendenci Anglie v 15. století.

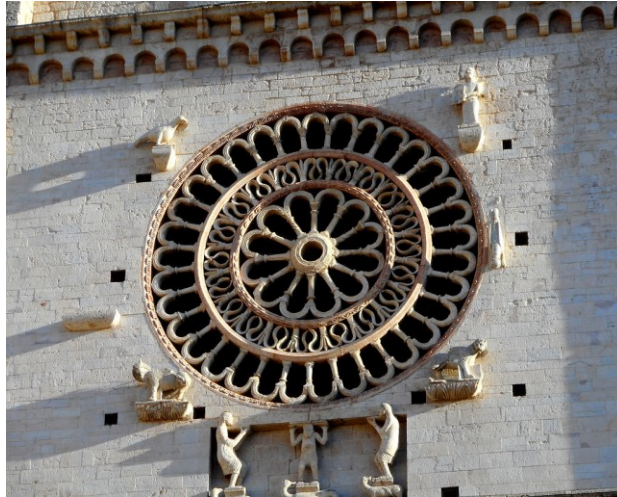
Z iluminovaných rukopisů od druhé poloviny 15. století po druhé desetiletí 16. století lze rozlišit různé okolnosti vzniku rukopisů. V některých rukopisech známe umělce výzdoby a z historických okolností, které víme, jsme schopni ikonograficky určit program díla a identifikovat postavy na uměleckém díle. Přesto všechno se přesný význam nebo okolnosti zadání díla nikdy nedozvíme, jelikož nemáme dostatek anglických dobových textů o dané knižní malbě.

Cílem mé práce bylo shrnutí informací o Válkách růží, které máme dostupné a následné promítnutí jejího ikonografického vlivu do iluminací na anglickém dvoře. Na podrobnější bádání zde bohužel není prostor, a proto nezbyvá než doufat, že se v budoucnu stanou Války růží a její knižní iluminace předmětem hlubšího bádání.

⁵¹¹ GIBSON 2010, 227.

⁵¹² BUBEN 1997, 43.

Obrazová příloha

1. Assisi, Cathedral of San Rufino, 1140–1253, rosette window on west side

2. *Chroniques de France ou de Saint Denis* (1108–1270), fol. 30v, Yorkist motto, 1487–1494. British Library, London, sign. Royal 20 E III

3. **Anonymous**, Elizabeth of York, around 1500, oil on panel, 56,5 x 41,6 cm.
National Portrait Gallery, London

4. **Recueil des croniques d'Engleterre**, fol. 10, border with Yorkist badge,
1470–1480. British Library, London, sign. Royal 14

5. **Anonymous**, crown of Margaret of York, before 1461. Aachen Cathedral treasury,
Aachen

6. **Anonymous**, Margaret of York, around 1468, oil on oak panel, 20,5 x 12 cm.
Louvre, Paris

7. **Anonymous**, King Henry IV., late 16th or early 17th century, oil on panel, 58,7 x 45,7 cm. National Portrait Gallery, London

8. Book of 28 motets, fol. 3, Portcullis, 1513–1525. British Library, London, sign. Royal 8 G VII

9. **Poems; Art d'amour; Les demandes d'amour; Le livre dit grace entiere sur le fait du gouvernement d'un prince**, fol. 210v, Arms, 1450–1483. British Library, London, sign. Royal 16 F II

10. **Anonymous**, King Henry VII., 1505, oil on panel, 42,5 x 30,5 cm. National Portrait Gallery, London

11. *Chroniques de France ou de Saint Denis* (1108–1270), fol. 30v, Tudor rose, 1487–1494. British Library, London, sign. Royal 20 E III

12. *Chroniques de France ou de Saint Denis* (1108–1270), fol. 155, Thwyttes arms, 1487–1494. British Library, London, sign. Royal 20 E III

13. *Nova Statuta* for Edward III and Richard II, fol. 22, Historiated initial, around 1392. British Library, London, sign. Arundel 331

14. *Chroniques*, Vol. IV, part 2, fol. 181v, Richard II. in the Tower of London, 1470–1472. British Library, London, sign. Harley 4380

15. Anonymous, Wilton Diptych, 1395–1399, egg on oak panel, 53 x 37.
National Gallery, London

16. Anonymous, Wilton Diptych, 1395–1399, egg on oak panel, 53 x 37.
National Gallery, London

17. Dialogue de la duchesse de Bourgogne a Jesus Christ, fol. 1v, Margaret of York, 1468–1477. British Library, London, sign. Additional 7970

18. Talbot Shrewsbury book, fol. 2v, Presentation scene, 1444–1445. British Library, London, sign. Royal 15 E VI

19. Chroniques de France ou de Saint Denis (1108–1270), fol. 28, Arms, 1487–1494. British Library, London, sign. Royal 20 E III

20. **Sept articles de la foy**, fol. 16, Royal arms of England, around 1440. British Library, London, sign. Royal 19 A XXII

21. **Poems; Art d'amour; Les demandes d'amour; Le livre dit grace entiere sur le fait du gouvernement d'un prince**, fol. 137, Rose with greyhound and dragon, 1450–1483. British Library, London, sign. Royal 16 F II

The manuscript page features two large decorated initials: a red 'C' at the top left and a white 'E' at the bottom left, both set against gold backgrounds with floral and heraldic motifs. The page is filled with musical notation on staves, with Latin lyrics written in red and black ink. The lyrics include: 'Celeste beneficium introuit in Annam in Annam Maria', 'An nam introuit in Annam per qua nobis nata est Maria virgo Maria virgo O beata', 'Enoꝝ Celeste beneficium introuit in Annam in Annam Maria', and 'virgo per qua nobis nata est Maria virgo Ma ria virgo O bea'. The page is decorated with floral borders and a ruler on the left side.

22. Book of 28 motets, fol. 2v, Royal arms of England, 1513–1525. British Library, London, sign. Royal 8 G VII

23. Chroniques de France ou de Saint Denis (1422–1460), fol. 9v, Henry V. and Catharine of Valois, 1487. British Library, London, sign. Royal 20 E VI

25. **Motets**, fol. 3v, Illuminated initial, 1516. British Library, London, sign. Royal 11 E XI

26. **Hans Holbein the Younger**, Jane Seymour's cup, around 1536, pen, indian ink and watercolour, 37,5 x 15,5 cm. Ashmolean Museum, Oxford

27. **Remigius van Leemput**, Henry VII., Elizabeth of York, Henry VIII. and Jane Seymour, 1667, oil on canvas, 88,9 x 99,2 cm.
Haunted Gallery, Hampton Court Palace

28. Hans Holbein the Younger, Henry VIII. and Henry VII., 1537, pen in black, with gray, brown, black, and red wash, paper mounted on canvas, 257,8 x 137,1 cm.

National Portrait Gallery, London

29. Hans Holbein the Younger, Henry VIII., after 1537, oil on canvas, 234 x 135 cm.

National Portrait Gallery, London

Seznam vyobrazení

1. **Assisi**, Cathedral of San Rufino, 1140–1253, rosette window on west side. Photo: Carlo Raso
2. **Chroniques de France ou de Saint Denis (1108–1270)**, fol. 30v, Yorkist motto, 1487–1494. British Library, London, sign. Royal 20 E III. Reproduction: <http://www.bl.uk>, vyhledáno 12. 2. 2019
3. **Anonymous**, Elizabeth of York, around 1500, oil on panel, 56,5 x 41,6 cm. National Portrait Gallery, London. Reproduction: <https://www.npg.org.uk/>, vyhledáno 19. 4. 2019
4. **Recueil des croniques d'Engleterre**, fol. 10, border with Yorkist badge, 1470–1480. British Library, London, sign. Royal 14 E IV. Reproduction: <http://www.bl.uk>, vyhledáno 17. 12. 2018
5. **Anonymous**, crown of Margaret of York, before 1461, Aachen Cathedral treasury, Aachen. Reproduction: <http://wars-of-the-roses-catalogue.blogspot.com/2013/09/a-crown-fit-for-yorkist-princes.html>, vyhledáno 4. 4. 2019
6. **Anonymous**, Margaret of York, around 1468, oil on oak panel, 20,5 x 12 cm. Louvre, Paris. Reproduction: <https://www.louvre.fr/en>, vyhledáno 19. 4. 2019
7. **Anonymous**, King Henry IV., late 16th or early 17th century, oil on panel, 58,7 x 45,7 cm. National Portrait Gallery, London. Reproduction: <https://www.npg.org.uk/>, vyhledáno 19. 4. 2019
8. **Book of 28 motets**, fol. 3, Portcullis, 1513–1525. British Library, London, sign. Royal 8 G VII. Reproduction: <http://www.bl.uk>, vyhledáno 11. 2. 2019
9. **Poems; Art d'amour; Les demandes d'amour; Le livre dit grace entiere sur le fait du gouvernement d'un prince**, fol. 210v, Arms, 1450–1483. British Library, London, sign. Royal 16 F II. Reproduction: <http://www.bl.uk>, vyhledáno 12. 2. 2019

10. **Anonymous**, King Henry VII., 1505, oil on panel, 42,5 x 30,5 cm. National Portrait Gallery, London. Reproduction: <https://www.npg.org.uk/>,
vyhledáno 19. 4. 2019
11. **Chroniques de France ou de Saint Denis (1108–1270)**, fol. 30v, Tudor rose, 1487–1494. British Library, London, sign. Royal 20 E III. Reproduction: <http://www.bl.uk>, vyhledáno 12. 2. 2019
12. **Chroniques de France ou de Saint Denis (1108–1270)**, fol. 155, Thwaytes arms, 1487–1494. British Library, London, sign. Royal 20 E III. Reproduction: <http://www.bl.uk>, vyhledáno 12. 2. 2019
13. **Nova Statuta for Edward III and Richard II**, fol. 22, Historiated initial, around 1392. British Library, London, sign. Arundel 331. Reproduction: <http://www.bl.uk>, vyhledáno 9. 12. 2018
14. **Chroniques, Vol. IV, part 2**, fol. 181v, Richard II. in the Tower of London, 1470–1472. British Library, London, sign. Harley 4380. Reproduction: <http://www.bl.uk>, vyhledáno 9. 12. 2018
15. **Anonymous**, Wilton Diptych, 1395–1399, egg on oak panel, 53 x 37. National Gallery, London. Reproduction: <https://www.nationalgallery.org.uk/>,
vyhledáno 20. 4. 2019
16. **Anonymous**, Wilton Diptych, 1395–1399, egg on oak panel, 53 x 37. National Gallery, London. Reproduction: <https://www.nationalgallery.org.uk/>,
vyhledáno 20. 4. 2019
17. **Dialogue de la duchesse de Bourgogne a Jesus Christ**, fol. 1v, Margaret of York, 1468–1477. British Library, London, sign. Additional 7970. Reproduction: <http://www.bl.uk>, vyhledáno 17. 12. 2018
18. **Talbot Shrewsbury book**, fol. 2v, Presentation scene, 1444–1445. British Library, London, sign. Royal 15 E VI. Reproduction: <http://www.bl.uk>,
vyhledáno 9. 12. 2018
19. **Chroniques de France ou de Saint Denis (1108–1270)**, fol. 28, Arms, 1487–1494. British Library, London, sign. Royal 20 E III. Reproduction: <http://www.bl.uk>, vyhledáno 12. 2. 2019

20. **Sept articles de la foy**, fol. 16, Royal arms of England, around 1440. British Library, London, sign. Royal 19 A XXII. Reproduction: <http://www.bl.uk>, vyhledáno 11. 2. 2019
21. **Poems; Art d'amour; Les demandes d'amour; Le livre dit grace entiere sur le fait du gouvernement d'un prince**, fol. 137, Rose with greyhound and dragon, 1450–1483. British Library, London, sign. Royal 16 F II. Reproduction: <http://www.bl.uk>, vyhledáno 12. 2. 2019
22. **Book of 28 motets**, fol. 2v, Royal arms of England, 1513–1525. British Library, London, sign. Royal 8 G VII. Reproduction: <http://www.bl.uk>, vyhledáno 11. 2. 2019
23. **Chroniques de France ou de Saint Denis (1422–1460)**, fol. 9v, Henry V. and Catharine of Valois, 1487. British Library, London, sign. Royal 20 E VI. Reproduction: <http://www.bl.uk>, vyhledáno 17. 12. 2018
24. **Motets**, fol. 2, Tudor rose, 1516. British Library, London, sign. Royal 11 E XI. Reproduction: <http://www.bl.uk>, vyhledáno 27. 11. 2018
25. **Motets**, fol. 3v, Illuminated initial, 1516. British Library, London, sign. Royal 11 E XI. Reproduction: <http://www.bl.uk>, vyhledáno 27. 11. 2018
26. **Hans Holbein the Younger**, Jane Seymour's cup, around 1536, pen, indian ink and watercolour, 37,5 x 15,5 cm. Ashmolean Museum, Oxford. Reproduction: <https://www.wga.hu/>, vyhledáno 9. 3. 2019
27. **Remigius van Leemput**, Henry VII., Elizabeth of York, Henry VIII. and Jane Seymour, 1667, oil on canvas, 88,9 x 99,2 cm. Haunted Gallery, Hampton Court Palace. Reproduction: <https://www.hrp.org.uk/hampton-court-palace/whats-on/haunted-gallery-and-processional-route/#gs.7yh6wy>, vyhledáno 19. 12. 2018
28. **Hans Holbein the Younger**, Henry VIII. and Henry VII., 1537, pen in black, with gray, brown, black, and red wash, paper mounted on canvas, 257,8 x 137,1 cm. National Portrait Gallery, London. Reproduction: <https://www.npg.org.uk/>, vyhledáno 19. 12. 2018
29. **Hans Holbein the Younger**, Henry VIII., after 1537, oil on canvas, 234 x 135 cm. National Portrait Gallery, London. Reproduction: <https://www.npg.org.uk/>, vyhledáno 19. 12. 2018

Seznam literatury

- AMIN 2017 — Nathen AMIN: *The House of Beaufort: The Bastard Line that Captured the Crown*. Stroud 2017
- BALDWIN 2012 — David BALDWIN: *Richard III*. Stroud 2012
- BARRINGTON 1844 — Archibald BARRINGTON: *Lectures on Heraldry, in which the principles of the science are familiarly explained, and its application shewn to the study of history and architecture, etc.* London 1844
- BENNETT 1998 — Michael BENNETT: *Edward III's Entail and the Succession to the Crown, 1376–1471*. In: *The English Historical Review* CXIII., 1998, 580–609
- BIBLE 1985 — BIBLE: *Písmo svaté Starého a Nového zákona*. Ekumenický překlad. Praha 1985²
- BIEDERMANN 1992 — Hans BIEDERMANN: *Dictionary of Symbolism*. New York 1992
- BINGHAM 2012 — Jane BINGHAM: *The Tudors: Kings and Queens of England's Golden Age*. London 2012
- BLAŽÍČEK/KROPÁČEK 1991 — Oldřich BLAŽÍČEK / Jiří KROPÁČEK: *Slovník pojmů z dějin umění. Názvosloví a tvarosloví architektury, sochařství, malby a užitého umění*. Praha 1991
- BOARDMAN 1998 — Andrew BOARDMAN: *The Medieval Soldiers in the War of the Roses*. Stroud 1998
- BRADLEY 1901 — John BRADLEY: *Historical introduction to the collection of illuminated letters and borders in the National Art Library, Victoria and Albert Museum*. London 1901
- BRAMLEY 2007 — Peter BRAMLEY: *The Wars of the Roses: A Field Guide and Companion*. Stroud 2007
- BREVNAN 1994 — Bryan BREVNAN: *Henry IV*. New York 1994
- BREVERTON 2016 — Terry BREVERTON: *Henry VII: The Maligned Tudor King*. Stroud 2016
- BRODSKÝ 2012 — Pavel BRODSKÝ: *Krásy českých iluminovaných rukopisů*. Praha 2012
- BUBEN 1986 — Milan BUBEN: *Heraldika*. Praha 1986

- BUBEN 1997 — Milan BUBEN: Encyklopedie heraldiky. Praha 1997
- CARLEY 2004 — James CARLEY: The Books of Kings Henry VIII. and his Wives. London 2004
- CARPENTER 1997 — Christine CARPENTER: The Wars of the Roses: Politics and the Constitution in England, 1437–1509. Cambridge 1997
- CASTOR 2004 — Helen CASTOR: Blood & Roses, The Paston family and the War of the Roses. London 2004
- COKYANE 1912 — George COKAYNE (ed.): The Complete Peerage of England, Scotland, Ireland, Great Britain and the United Kingdom: Bass to Channing. London 1912
- COKYANE 1932 — George COKAYNE (ed.): The Complete Peerage of England, Scotland, Ireland, Great Britain and the United Kingdom: Lindley to Moate. London 1932
- COOK 2014 — David COOK: Lancastrians and Yorkists: The Wars of the Roses. New York 2014²
- COOPER/BOLLAND 2014 — Charlotte COOPER / Tarnya BOLLAND: The real Tudors: kings and queens rediscovered. London 2014
- ČERNÝ 2006 — Pavol ČERNÝ: Du bon du coeur: Poklady francouzského středověkého umění v českých a moravských sbírkách. Olomouc 2006
- ČERNÝ 2009 — Pavol ČERNÝ: Knižní malba ve Francii za vlády Ludvíka IX. a pozdních Kapetovců a její památky v českých a moravských knihovnách a archivech. In: KOVÁČ 2009, 295–303
- ČORNEJ 1995 — Petr ČORNEJ: Dějiny evropské civilizace I. Praha 1995
- DOCKRAY 2007 — Keith DOCKRAY: Warrior King: the Life of Henry V. Stroud 2007
- DORAN 1998 — Susan DORAN: England and Europe in the Sixteenth Century. Basingstoke 1998
- DORAN 2008 — Susan DORAN: The Tudor chronicles. London 2008
- DORAN 2013 — Susan DORAN: England and Europe 1485–1603. London 2013
- DORAN/RICHARDSON 2005 — Susan DORAN / Glenn RICHARDSON: Tudor England and Its Neighbours. London 2005
- DORAN/STARKEY 2009 — Susan DORAN / David STARKEY: Henry VIII: Man and monarch. London 2009
- EICHBERGER 1989 — Dagmar EICHBERGER: Margaret of York: Duchess of Burgundy 1446–1503. New York 1989

- EICHBERGER 2005 — Dagmar EICHBERGER: Women of distinction: Margaret of York, Margaret of Austria. Leuven 2005
- ELGIN 2014 — Kathy ELGIN: Jindřich VIII. Praha 2014
- ERICKSON 2002 — Carolly ERICKSON: Krvavá Marie. Život Anglické královny Marie I. Ostrava 2002
- FRITZE/ROBINSON 2002 — Ronald FRITZE / William ROBINSON: Historical Dictionary of Late Medieval England, 1272–1485. Santa Barbara 2002
- GALWAY 1950 — Margaret GALWAY: The Wilton Diptych: A Postscript. In: The Archaeological Institute, Volume 107, 1950, 9–14
- GIBSON 2010 — Clare GIBSON: Symboly a jejich významy, klíč k výkladu motivů a znaků v umění. Praha 2010
- GILINGHAM 1981 — John GILINGHAM: The Wars of the Roses: Peace and Conflict in 15th Century England. London 1981
- GOODMAN 1981 — Anthony GOODMAN: The War of the Roses. London 1981
- GOODWIN 2012 — George GOODWIN: Fatal Colours. London 2012
- GORDON 2015 — Dilian GORDON: The Wilton diptych. London 2015
- GOUGH 1847 — Hanry GOUGH: A Glossary of Terms Used in British Heraldry: With a Chronological Table, Illustrative of Its Rise and Progress. Oxford 1847
- GRIFFITHS 1981 — Ralph GRIFFITHS: The Regin of King Henry VI. Berkley 1981
- GRUMMITT 2013 — David GRUMMITT: A Short History of the Wars of the Roses. New York 2013
- GUY 1990 — John GUY: Tudor England. Oxford 1990
- HAIGH 1995 — Philip HAIGH: The Military Campaigns of the Wars of the Roses. Stroud 1995
- HÁLOVÁ–JAHODOVÁ 1943 — Cecílie HÁLOVÁ–JAHODOVÁ: Zprávy. In: Matice moravské, 1943, 197–200
- HAMILTON 2010 — Jeffrey HAMILTON: Plantagenets: History of a Dynasty. London 2010
- HEROUT 1978 — Jaroslav HEROUT: Slabikář návštěvníků památek. Praha 1978
- HICKS 2001 — Michael HICKS: Richard III. Stroud 2001
- HICKS 2003 — Michael HICKS: The War of the Roses 1455–1487. Oxford 2003
- HICKS 2010 — Michael HICKS: The War of the Roses. Cornwall 2010
- HOCKNEY 2003 — David HOCKNEY: Tajemství starých mistrů. Praha 2003

- HUYGHE 1970 — René HUYGHE (ed.): Encyklopedie umění renesance a baroku. Praha 1970
- CHÂTELET/GROSLIER 2004 — Albert CHÂTELET / Bernard Philippe GROSLIER: Světové dějiny umění. Malířství, sochařství, architektura, užité umění. Praha 2004
- CHEETHAM 1992 — Anthony CHEETHAM: The Life and Times of Richard III. London 1992
- CHEETHAM 2000 — Anthony CHEETHAM: The War of the Roses. Berkeley 2000
- KENDALL 1956 — Paul KENDALL: Richard the Third. New York 1956
- KRÁSA 1984 — Josef KRÁSA: Nástěnné malířství. In: DČVU I/2, 566–579
- KRÁSA 1990 — Josef KRÁSA: České iluminované rukopisy 13. – 16. století. Praha 1990
- KREN/MCKENDRICK 2003 — Thomas KREN / Scot MCKENDRICK: Illuminating the Renaissance. The Triumph of Flemish Manuscript Painting in Europe. Los Angeles 2003
- KUBÍK 2007–2008 — Viktor KUBÍK: Studie k umělecko-historické terminologii středověké knižní malby. (Úvodní poznámky a základní typy akantu). In: Studie o rukopisech XXXVII–XXXVIII, 2007–2008, 65–99
- KUBÍK 2010 — Viktor KUBÍK: Poznámky k „českým typům akantů“ (Studie k umělecko-historické terminologii středověké knižní malby 2). In: Studie o rukopisech, XL, 2010, 109–223
- KVĚT 1924 — Jan KVĚT: Kreslený filigrán v rukopisech XII. – XIV. století. Studie vzniku a forem lineárního ornamentu. In: Památky archeologické XXXIV, 1924, 93–113
- KVĚT 1933 — Jan KVĚT: Počátky gotického malířství v Čechách. In: Umění VI., 1933, 324sq
- KYBALOVÁ/HERBENOVÁ/LAMAROVÁ 1973 — Ludmila KYBALOVÁ / Olga HERBENOVÁ / Milena LAMAROVÁ: Obrazová encyklopedie módy. Praha 1973
- LEBE 1999 — Reinhard LEBE: Království jako věno. Praha 1999
- LESTER/OERKE 2004 — Katherine Morris LESTER / Bess Viola OERKE: Accessories of dress: an illustrated encyclopedia. Dover 2004
- LEWISOVÁ 2011 — Brenda Ralph LEWISOVÁ: Temná historie králů a královen Anglie, Praha 2011
- LLEWELLYN 2004 — Claire LLEWELLYN: Svatí a andělé v umění. Bratislava 2004

- LOADES 2009 — David LOADES: Henry VIII.: Court, church and conflict. London 2009
- LOSOS 2006 — Ludvík LOSOS: Vitráže. Praha 2006
- LURKER 2005 — Manfred LURKER: Slovník symbolů. Praha 2005
- MARTINDALE 1972 — Andrew MARTINDALE: The Rise of the Artist in the Middle Ages and Early Renaissance. London 1972
- MAUROIS 1993 — André MAUROIS: Dějiny Anglie. Praha 1993
- MCKISACK 1959 — May MCKISACK: The Fourteenth Century, 1307–1399. Oxford 1959
- MORTIMER 2007 — Ian MORTIMER: The Fears of Henry IV: The Life of the Englands's Self-Made King. London 2007
- MRÁZ 1988 — Bohumír MRÁZ: Encyklopedie světového malířství. Praha 1988
- MÜLLER/KEMPERDICK/AINSWORTH 2006 — Christian MÜLLER / Stephan KEMPERDICK / Maryan AINSWORTH (ed.): Hans Holbein the Younger: The Basel Years. Mníchov 2006
- NEILLANDS 1990 — Robin NEILLANDS: The Hundred Years War. London 1990
- NEILLANDS 1994 — Robin NEILLANDS: Války růží. Praha 1994
- ORMROD 2005 — Mark ORMROD: Edward III. Stroud 2005
- ORMROD 2012 — Mark ORMROD: Edward III. Yale 2012
- OTTO 1903 — Jan OTTO (ed.): Ottův slovník naučný. Ilustrovaná encyklopedie obecných vědomostí. Devatenáctý díl. P — Pohoř. Praha 1902
- PALIVEC 1978 — Viktor PALIVEC: Heraldická symbolika. Praha 1978
- PASTOREAU 2000 — Michael PASTOREAU: Vznik erbů na Západě. Stav problému. In: Sborník archivních prací 2, 2000, 339–352
- POHANKA 2013 — Henry Camillo POHANKA: Heraldika v souvislostech. Praha 2013
- POLLARD 1995 — Anthony James POLLARD: The Wars of the Roses. New York 1995
- POLLARD 1995 — Anthony James POLLARD: Warwick the Kingmaker: Politics, Power and Fame During the War of the Roses. New York 1995
- RICKETTS 2005 — Melissa RICKETTS: Renesance – Mistři světového malířství. Čestlice 2005
- RICHARDSON 2007 — Carol RICHARDSON: Renaissance art reconsidered. London 2007
- ROFL 2000 — Toman ROFL: Gotika. Architektura, plastika, malířství. Praha 2000
- ROSS 1974 — Charles ROSS: Edward IV. Berkley 1974

- ROSS 1981 — Charles ROSS: Richard III. London 1981
- ROSS 1987 — Charles ROSS: The War of the Roses. London 1987
- ROWSE 1966 — Alfred Leslie ROWSE: Bosworth Field & Wars of the Roses. Hertfordshire 1966
- ROYLE 2008 — Trevor ROYLE: Lancaster Against York: The War of the Roses and the Foundation of Modern Britain. London 2008
- ROYLE 2009 — Trevor ROYLE: The Wars of the Roses: England's First Civil War. London 2009
- ROYT 2002 — Jan ROYT: Středověké malířství v Čechách. Praha 2002
- ROYT 2006 — Jan ROYT: Slovník biblické ikonografie. Praha 2006
- RYTÍŘ 1941 — Václav RYTÍŘ: Heraldická růže: Soupis sídelních městských znaků s obrazem růže. Úvaly 1941
- SADLER 2010 — John SADLER: The Red Rose and the White: The Wars of the Roses, 1453–1487. Harlow 2010
- SANTIUSTE 2010 — David SANTIUSTE: Edward IV and the Wars of the Roses. Barnsley 2010
- SAUL 1997 — Nigel SAUL: Richard II. Yale 1997
- SAUL 2005 — Nigel SAUL: The Three Richards: Richard I, Richard II and Richard III. London 2005
- SCARISBRICK 1968 — David SCARISBRICK: Henry VIII. London 1968
- SCATTERGOOD 1971 — John SCATTERGOOD: Politics and Poetry in the Fifteenth Century. London 1971
- SESSIONS 1999 — William SESSIONS: Henry Howard, The poet earl of surrey: A life. New York 1999
- SEWARD 1995 — Desmond SEWARD: A Brief History of the Wars of the Roses. London 1995
- SCHWARZENBERG 1992 — Karl SCHWARZENBERG: Heraldika. Uherské Hradiště 1992
- SLATER 2004 — Stephen SLATER: The Complete Book of Heraldry. An international history of heraldry and its contemporary uses. London 2004
- SLATER 2006 — Stephen SLATER: The Illustrated Book Of Heraldry. London 2006
- SMITH 1992 — Jeffrey Chipps SMITH: Margaret of York and the Burgundian Portrait Tradition. In: KREN 1992, 47–56
- SMRŽ 1924 — Oskar SMRŽ: Dějiny květin II díl, Dějiny růže. Chrudim 1924

- STARKEY 2006 — David STARKEY: *Monarchy from the Middle Ages to Modernity*. London 2006
- STIRNEMANN 1990 — Patricia STIRNEMANN: *Fils de la vierge. L' initiale à filigranes parisienne: 1140–1314*. In: *Revue de l'Art*, 1990, 58–73
- ŠEDINOVÁ/ROYT 1998 — Hana ŠEDINOVÁ / Jan ROYT: *Slovník symbolů*. Praha 1998
- TAKORS 2017 — Johans TAKORS: *Henry VIII in Twenty–First Century Popular Culture*. London 2017
- TWOMEY 2008 — Lesley TWOMEY: *The Serpent and the Rose: The Immaculate Conception and Hispanic Poetry in the Late Medieval Period*. Leiden 2008
- VACKOVÁ 2001 — Jarmila VACKOVÁ: *Odpovědi obrazů, mistři starého zákona*. Praha 2001
- WAGNER 1939 — Anthony Richard WAGNER: *Heralds and Heraldry in the Middle Ages. An Inquiry into the Growth of the Armorial Function of Heraldry*. Oxford 1939
- WAGNER 2001 — John WAGNER: *Encyclopedia of the Wars of the Roses*. Santa Barbara 2001
- WAGNER 2006 — John WAGNER: *Encyclopedia of the Hundred Years War*. London 2006
- WEICK 1988 — Roger WEICK: *The Book of Hours in Medieval Art and Life*. London 1988
- WEIR 1996 — Alison WEIR: *The Wars of the Roses*. New York 1996
- WHITELOCK 2009 — Anna WHITELOCK: *Mary Tudor: England's First Queen*. London 2009
- WILSON 2006 — Derek WILSON: *Hans Holbein: Portrét neznámého muže*. Londýn 2006
- WOODING 2015 — Lucy WOODING: *Henry VIII*. London 2015
- WOOLF 2017 — Alex WOOLF: *Tudorovci, králové a královny*. Praha 2017
- YONGE 1877 — Charlote Mary YONGE: *The Wars of the Roses*. London 1877

Internetové zdroje

ANDREWS 2019 — Evan ANDREWS: 9 Things You Should Know About the Wars of the Roses. In: History

<https://www.history.com/news/9-things-you-should-know-about-the-wars-of-the-roses> , vyhledáno 24. 2. 2019

CHLUMSKÝ 2001 — Jan CHLUMSKÝ: sv. Edmund. In: Catholica

<http://catholica.cz/?id=4846> , vyhledáno 14. 3. 2019

CHLUMSKÝ 2001 — Jan CHLUMSKÝ: sv. Eduard „Vyznavač“. In: Catholica

<http://catholica.cz/?id=65> , vyhledáno 14. 3. 2019

CHLUMSKÝ 2001 — Jan CHLUMSKÝ: sv. Jiří. In: Catholica

<http://catholica.cz/?id=1307> , vyhledáno 14. 3. 2019

O'BRIEN 2016 — Erica O'BRIEN: The Duchess's Dialogue: Writing and Reading Margaret of York's Le Dyalogue de la Duchesse. In: University of Surrey

<https://blogs.surrey.ac.uk/medievalwomen/2016/04/25/the-duchesss-dialogue-writing-and-reading-margaret-of-yorks-le-dyalogue-de-la-duchesse/> , vyhledáno 7. 3. 2019